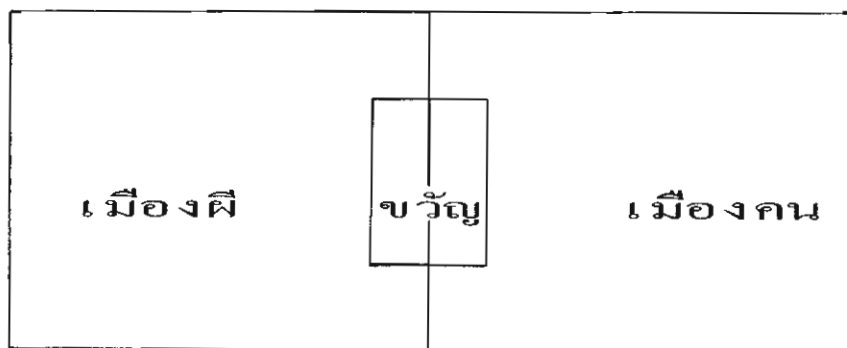

แต่ก็ดำรงอยู่อย่างอิสระ ขวัญละเอียดอ่อน อ่อนไหวง่าย เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวตลอดเวลา ปรากฏการณ์ทางกาย(เจ็บ, ไข้) อารมณ์กับจิตใจ(ดี, ร้าย) หรือจิตได้สำนึก(ความฝัน)ทั้งหลายขึ้นอยู่กับทิศทางการเคลื่อนไหวของขวัญทั้งสิ้น หากไม่ใช่ด้วยขวัญคลบลันดาลให้เป็นไป ด้วยว่าขวัญไม่มีอำนาจหรือความศักดิ์สิทธิ์ในตัวเอง แต่เพราะเพียงแต่ขวัญ"ไป ๆ มา ๆ" กล่าวคือ ยามคนปกติขวัญย่อมอยู่กับเนื้อกับตัว หากไม่ปกติด้วยประการใดก็ดีเป็นเพราะขวัญหนีหรือขวัญบินจากไป และถ้าขวัญผู้ใดไปไม่กลับมา ก็หมายความว่าคนนั้นตาย ขวัญอาจไปก่อนตายหรือหลังตายก็ได้ อย่างไรก็ตามไม่เคยมีคำอธิบายเกี่ยวกับรูปลักษณะของขวัญ นอกจากพระชนูได้ว่าขวัญคงมีลักษณะบางอย่างคล้ายคนอยู่บ้าง เนื่องจากขวัญที่ลอยไปจากคนสามารถรับฟังการเรียกขวัญ(หรือเจตจำนงของคน)ในพิธีกรรมเพื่อกลับมาได้ แต่ขวัญก็เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นเช่นเดียวกับผี ด้วยเหตุนี้ขวัญจึงอยู่กึ่งกลางและเชื่อมต่อระหว่างคนกับผี ในขณะที่คนมีชีวิตอยู่ขวัญ ข้ามไปมาระหว่างเมืองคนกับเมืองผีเสมอ¹

หลักความคิดดั้งเดิมอันเกี่ยวข้องกับ "ผี - ขวัญ - คน" ของไทเป็นระบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คนไทได้อธิบายปรากฏการณ์ของธรรมชาติ ชีวิตและสังคม ผ่านหลักคิดแห่งระบบความสัมพันธ์นี้ ออกมาในหลายแง่มุม ความเชื่อก็เป็นแง่มุมหนึ่งดังกล่าวมาแล้ว หากยังมีแง่มุมอื่นอีก เช่น การจัดความสัมพันธ์ภายในสังคมขนาดเล็ก หลักคิดในการมองชีวิตและวิธีการแก้ไขปัญหาทั่วไป ทักษะต่อจิตใจและโรคทางกายรวมทั้งการรักษา

เราสามารถระบุได้ว่าระบบ"ฟ้า - ขวัญ - เมือง"คือระบบความสัมพันธ์ที่พัฒนาจากรากฐานความคิด ผี - ขวัญ - คน ภายใต้เงื่อนไขการขยายตัวของสังคมระดับเมืองที่ครอบคลุมบ้าน(หมู่บ้าน)และ เรือนอีกชั้นหนึ่ง พร้อมกันนี้ได้บูรณาการความคิดใหม่หลาย

ประการเข้ามา ที่สำคัญคือมโนทัศน์ที่ได้จากความรู้เพื่อการผลิตขนาดใหญ่ของความเป็น
สังคมเกษตรกรรม นั่นคือการนับถือ"ฟ้า"ในเบื้องต้นที่สุดในฐานะธรรมชาติแท้ ๆ ที่
อำนวยการฤดูกาลหรือความอุดมสมบูรณ์²

กระนั้นก็ตามมโนทัศน์ที่ชัดที่สุดคือการหลอมรวม"ฟ้า"-ธรรมชาติ เข้ากับ"ผี"
-อำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ในภาษาไทยอาหมมีคำว่า"ฟ้าผี"ใช้ในบริบทที่ต้องการ
เจาะจงถึงเทพเจ้า เพื่อแยกจาก"ฟ้า"ที่หมายถึงท้องฟ้า กับ"ฟ้า"ที่หมายถึงผู้ปกครอง
ความหมายของ"ฟ้าผี"คล้ายคลึง"ผีฟ้า"ในภาษาลาวโบราณและในจารึกสมัยสุโขทัยสมัยแรก

1. ระบบ "ฟ้า"

ในสังคมไทยอาหม "ฟ้า"เป็นระบบความนึกคิดต่อการจัดจำแนกอำนาจต่าง ๆ ทั้ง
ในสังคม ในธรรมชาติ เหนือธรรมชาติ อันเกี่ยวพันกับธรรมชาติแวดล้อม ทรัพยากรและ
ความอุดมสมบูรณ์ บรรพชนของตระกูล เทพเจ้าและเทวดาต่าง ๆ ตลอดจนระบบการ
ปกครอง และผู้ปกครองที่สืบเชื้อสายมาจากเทพ

คำว่า"ฟ้า"ในภาษาไทยอาหมหมายความว่าทั้งแผ่นฟ้า สภาวะอากาศและปรากฏ
การณ์ธรรมชาติ ฤดูกาล วิถีโคจรของดาราจักรบนฟากฟ้า ที่สูงซึ่งมีนัยถึงสวรรค์
เทพเจ้าเทวดา และกษัตริย์ ดังนั้นระบบฟ้าจึงผนวกเอาธรรมชาติ อำนาจศักดิ์สิทธิ์
การปกครองและจารีตประเพณีเข้าด้วยกัน และจัดระดับอำนาจต่าง ๆ เรียงลำดับจาก
สูงไปหาดังนี้

1. "ฟ้าเป็นมิต"หรือ"ฟ้าคือจิ้ง" พระเป็นเจ้าหรืออิเทพ
 2. ฟ้า-สาง เทพเจ้าและเทวดา อันแยกเป็น
 - 2.1 เทพเจ้าแห่งธรรมชาติภาคต่าง ๆ
 - 2.2 เทพเจ้าต้นวงศ์ผู้ปกครองและบรรพชนของเผ่า หรือ"ไขฟ้า"
 3. เสือ อารักษ์ประจำถิ่น
 4. ดำ บรรพชนของตระกูล
 5. ผี สิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติอื่น ๆ
- อนึ่ง ผี สามารถใช้เป็นคำรวมกล่าวถึงอำนาจดังกล่าวมาแล้วได้ทุกระดับ

ผีจึงเป็นคำแทนสิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติจำนวนมากอันหลากหลาย อย่างไรก็ตามในที่นี้จะได้กล่าวถึง ผี แห่งธรรมชาติแวดล้อมบนพื้นโลก และ ผี สำคัญที่ปรากฏในเอกสารไทอาหม แต่ไม่อาจจัดเข้าระบบข้างต้นได้

1. "ฟ้าเป็นมิต"หรือ"ฟ้าตือจิ้ง" พระเป็นเจ้าหรืออธีเทพ

พัฒนาการจากองค์อำนาจแห่งธรรมชาติสู่อธีเทพ

องค์อำนาจเบื้องต้นในประวัติศาสตร์ความเชื่อของชนเผ่าต่าง ๆ มักเป็นสิ่งที่มียูจริง และพบเห็นได้จากประสบการณ์ตรง อาทิเช่น ไฟ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ หรือสัตว์ต่าง ๆ โดยเฉพาะงูใหญ่ แต่ว่า"ฟ้า"มีลักษณะเป็นนามธรรมอย่างยิ่ง ไม่อาจระบุลักษณะการมีอยู่จริงได้ชัดเจน ฟ้าจึงกำเนิดจากความคิดมากกว่าข้อเท็จจริง และเป็นความคิดชั้นสูงหรือปัญญาของสังคมโบราณซึ่งเข้าใจว่าฟ้าคือสิ่งปกคลุมอยู่เบื้องบนเสมือนหลังคามุงบังอยู่ฉะนั้น การปกคลุมนั้นไทอาหมใช้คำว่า"หม" หรือ"งา" ชั้นฟ้าหรือฟากฟ้า เบื้องบนที่ปกคลุมโลกเรียกว่า"ฟ้างาเมือง" ปัจจุบันเราทราบว่าในทางธรรมชาติกายภาพไม่มีชั้นฟ้าดังกล่าวอยู่จริง

การนับถือฟ้าในฐานะองค์อำนาจเบื้องต้นของชนเผ่าไทโดยขั้นแรกแล้วมาจากมโนทัศน์ที่สรุปว่าฟ้าเป็นต้นแหล่งและเอื้ออำนวยสภาพวะอากาศและปรากฏการณ์ธรรมชาติทั้งหลายตลอดจนวัฏฏะแห่งธรรมชาติ ฤดูกาล และชีวิต ภายหลังได้เกิดความคิดและจินตนาการที่ว่า"อำนาจ"อย่างหนึ่งอยู่เบื้องหลังความเป็นไปในฟากฟ้าเหล่านั้น หรือเป็นผู้จัดระบบแห่งธรรมชาติ อำนาจนี้นั้นนามว่า"ฟ้า"อันเป็นสิ่งเดียวกับฟากฟ้าที่ปกคลุมโลก

ดังนั้น"ฟ้า"จึงอยู่ในสถานะองค์อำนาจแห่งธรรมชาติในสำนึกของไทยมาแต่แรก องค์อำนาจแห่งธรรมชาตินี้สว่างเด่นให้ประจักษ์ด้วยความสว่างและแสงสีน่านบนฟากฟ้า โดยเฉพาะยามรุ่งแจ้งที่เรียกว่า"ฟ้าสว่าง" พร้อมกันนี้องค์อำนาจแห่งธรรมชาติได้อำนวย"เครื่องฟ้า"คือ สายแดด สายลม สายฝน สายหมอก(เมฆ) สายเมฆ(เมฆคล้ายหมอก แต่ทำให้ฉ่ำเปียกได้เหมือนฝน) องค์อำนาจแห่งธรรมชาติได้บันดาลความอุดมสมบูรณ์(fertility)ของสรรพสิ่งบนพื้นโลกโดยให้สายลมหอบเอาสายหมอก(หมอกคือเมฆ)

สายเหมย สายฝน และนาย(น้ำค้าง)อันเป็นรูปต่าง ๆ ของไอและหยาดน้ำฟ้าที่เรียกรวมกันว่า "เหงื่อฟ้า"

ทุกวันนี้องค์อำนาจแห่งธรรมชาติหรือ "ฟ้า" ยังอำนวยสภาวะอากาศประจำวัน ไม่ว่าจะเป็น "ฟ้าแดด" คือแดดออก "ฟ้าฝน" คือฝนตก "ฟ้าบด" คือร้อนครึ้ม "ฟ้านาย" คือน้ำค้างลง ในยามค่ำคืนอำนวยวิถีโคจรของดาราจักรอย่างที่เราเรียกว่า "ฟ้าเดือนดาวออกดี" ในรอบปีแต่ละฤดูกาลลักษณะท้องฟ้าแปรเปลี่ยนแตกต่างกัน ราวกับสีหน้าคน เมื่อฤดูใหม่เข้ามา ไทอาหมพูดว่า "หน้าฟ้าใหม่มาถึง" หน้าฟ้าคือคำเรียก "ฤดู" และเมื่อครบปีขึ้นปีใหม่ก็ว่า "ฟ้าปีใหม่เดือนเจียง" เดือนเจียงเทียบกับภาษาไทยคือเดือนอ้าย หมายถึงเดือนแรกอันเป็นพี่ชายใหญ่ของเดือนอื่นที่เหลือ

ตารางที่ 5/7

ชุดคำผสมภาษาไทอาหมที่มีรากคำร่วม "ฟ้า"

5/7. ก

1. ชุดคำบอกสภาวะอากาศประจำวัน

ตัวอย่างคำผสมเหล่านี้พบในเอกสารภาษาไทอาหมทั้งสิ้น คำบางคำมีทั้งที่เคยใช้และยังใช้อยู่ในภาษาถิ่นในไทยปัจจุบัน แต่คำส่วนใหญ่ได้ใช้พูดในกลุ่มภาษาตระกูลไทใหญ่ถิ่นต่าง ๆ ตลอดมาจนบัดนี้

คำผสมกลุ่มนี้มีการจัดเรียงเหมือนกัน ประกอบด้วยคำโดดที่เป็น คำหลัก + คำขยาย เนื่องจากมีคำหลักเหมือนกันคือ "ฟ้า" จึงกล่าวได้ว่าเป็นคำที่มีรากคำร่วมกัน ทั้งยังถือเป็นคำชุดเดียวกันได้อีกด้วย

เมื่อมีการใช้ในสถานการณ์จริง เช่น เมื่อฝนตกก็เอ่ยว่า "ฟ้าฝน" ดังนั้นแต่ละคำในที่นี้จึงสามารถถือเป็นประโยชน์ใจความสมบูรณ์ ประกอบด้วย ภาคประธาน + ภาคแสดง ภาคประธานคือ "ฟ้า" อันเป็นคำนาม ภาคแสดงคือ "แดด บด ฝน นาย สางวาง แดง" ซึ่งหากวิเคราะห์ตามบริบทที่นี้แล้วควรเป็นคำกริยาทั้งสิ้น แม้ว่าตามรูปคำที่ใช้ปกตินั้น แดด ฝน นาย เป็นคำนาม สางวาง และ แดง (ในบริบทเฉพาะไทอาหม ซึ่งก็อาจเป็นความหมายที่มีมาแต่เดิมของคำนี้) เป็นคำวิเศษณ์ บด เป็นคำกริยา ก็ตามที ด้วยเหตุนี้เราจึงสามารถมองเห็นลักษณะสำคัญของภาษาไทยที่มีมาแต่เดิมได้อีกอย่างคือ หนึ่งคำ-หลายหน้าที่

คำศัพท์	ลักษณะการประกอบคำ	ลักษณะทางไวยากรณ์	ความหมาย
ฟ้าแดด	ฟ้า + แดด	คำราก + คำขยาย	แดดออก
ฟ้าบดก	ฟ้า + บด	คำราก + คำขยาย	ร่มครึ้ม
ฟ้าฝน	ฟ้า + ฝน	คำราก + คำขยาย	ฝนตก
ฟ้านาย	ฟ้า + นาย	คำราก + คำขยาย	น้ำค้างลง
ฟ้าสว่างข	ฟ้า + สาง + วาง	คำราก + (คำขยาย + คำขยาย)	สว่าง
ฟ้าแดงก	ฟ้า + แดง	คำราก + คำขยาย	แดดแรงร้อน

หมายเหตุ

ก. บด = บดบัง, ภาคเหนือของไทยยังใช้คำนี้อยู่ในภาษาพูด ฟ้าบดคือสภาวะอากาศครึ้มครึ้มสบาย แดดไม่ร้อน ฝนไม่พริ้ว หากฟ้ามีครึ้มอย่างสภาวะใกล้ฝนตก เรียกว่า "ฟ้าเส้า"ปรากฏในเอกสารโบราณของภาคเหนือของไทย กลุ่มตระกูลภาษาไทยใหญ่ทุกวันนี้ยังใช้อยู่ "เส้า"คือ"เส้า"ในภาษาไทย ความหมายเดิมหมายถึง หมอง, คล้ำ

ข. "ฟ้าสว่าง" ในภาษาไทยอาหมใช้ได้ทั้งกลางวันและกลางคืนยามเดือนเพ็ญ "สว่าง" เป็นคำเดียวกับ"สว่าง"ในภาษาไทย "สว่าง"ในภาษาไทยใหญ่รัฐฉานจัดเป็นคำวิเศษณ์ ปัจจุบันมีที่ใช้น้อย (นิยมใช้"สว่างปาง") คำ"วาง"จริงแล้วออกเสียงเป็น"บาง"หรือ"วาง"ก็ได้ เพราะภาษาตระกูลนี้ไม่แยกความแตกต่างระหว่างเสียง"ว"กับ"บ" "บาง"หรือ"วาง"ก็มีความหมายเดียวกับ"สาง" คือหมายถึง"สว่าง" อนึ่ง ชื่อ"พ่อขุนบางกลางหาว"-ปฐมกษัตริย์สุโขทัยนั้น ศ.ดร.ประเสริฐ ณ นคร เคยสันนิษฐานว่าหมายความว่าสว่างกลางหาว

ค. "แดง"ในที่นี้ไม่ใช่สี หมายถึง จ้า, แรง เนื่องด้วยในภาษาไทยอาหมมีคำ"ส่องแดง" ดังนั้นคำว่า"คำแดง"จึงหมายถึงทองคำชนิดหนึ่งที่สุกปลั่งกว่าทองคำทั่วไป ในทำนองเดียวกัน "ฟ้าแดง"ก็หมายถึงวันที่ฟ้ามีแดดแรงร้อนกว่าวันที่"ฟ้าแดด" เอกสารไทยอาหมกล่าวถึง"ฟ้าแดง"ในฐานะปรากฏการณ์ธรรมชาติผิดปกติ เป็นลางร้าย

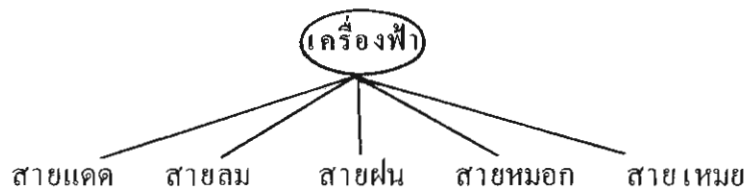
5/7. ข

2. ชุดคำบอกองค์ประกอบของฟ้า

สายแดด สายลม สายฝน สายหมอก(เมฆ) สายหมย ลึ่งเหล่านั้ไทยอาหม

จัดเป็นส่วนประกอบย่อยของฟ้า และถือว่าทั้งหมดรวมกันเรียกว่า "เครื่องฟ้า"

การจัดเรียงคำกลุ่มนี้เหมือนกันคือ ลักษณะนาม + นาม การนำเอาลักษณะนามเรียงไว้หน้าคำนามเป็นลักษณะดั้งเดิมของภาษาไทย อาทิเช่น ตัวช้าง ต้นไม้ คนชาย ตัว ต้น คน เป็นลักษณะนามทั้งสิ้น ลักษณะนามนอกจากใช้สะท้อนลักษณะพิเศษเพื่อแยกแยะความแตกต่างของสิ่งแล้ว การเลือกใช้ลักษณะนามเดียวกันยังสะท้อนให้เห็นการจัดระเบียบของสิ่งให้อยู่ในประเภทเดียวกัน เช่นการเลือกใช้ "สาย" ดังตัวอย่างข้างต้น พร้อมกันนี้ การใช้ลักษณะนามยัง เป็นการจัดแยกหมวดหมู่ของสิ่งอย่าง เป็นลำดับขั้นได้อีกด้วย ลักษณะนาม "เครื่อง" มีความหมายทำนอง "หมวด" ของสิ่งประเภทเดียวกัน นอกจาก "เครื่องฟ้า" แล้ว ในภาษาไทยอาหมยังมี "เครื่องว่อง" - เครื่องราชาภิเษก อีกด้วย

คำศัพท์	ลักษณะการประกอบคำ	ลักษณะทางไวยากรณ์	ความหมาย
เครื่องฟ้า	เครื่อง + ฟ้า	ลักษณะนาม + นาม	องค์ประกอบของฟ้า
สายแดด	สาย + แดด	ลักษณะนาม + นาม	แดด
สายลม	สาย + ลม	ลักษณะนาม + นาม	ลม
สายฝน	สาย + ฝน	ลักษณะนาม + นาม	ฝน
สายหมอก	สาย + หมอก	ลักษณะนาม + นาม	เมฆ
สายเมฆ ^ก	สาย + เมฆ	ลักษณะนาม + นาม	เมฆ (หมอกที่ต่ำ เปียกเหมือนฝน)

ตัวอย่างคำข้างต้นใน 5/7.ก-ข สะท้อนถึงระเบียบวิธีคิดอันกำหนดวิธีการในการสร้างคำเกี่ยวกับสภาวะอากาศและปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างชัดเจน แน่นนอนว่าระเบียบวิธีคิดดังกล่าวมาจากมนต์ที่สรุปว่าฟ้าเป็นต้นแหล่งและเอื้ออำนวยสภาวะอากาศและปรากฏการณ์ธรรมชาติทั้งหลาย อันเป็นมนต์ที่เบื้องต้นเกี่ยวกับอำนาจในการอำนวยธรรมชาติของฟ้า

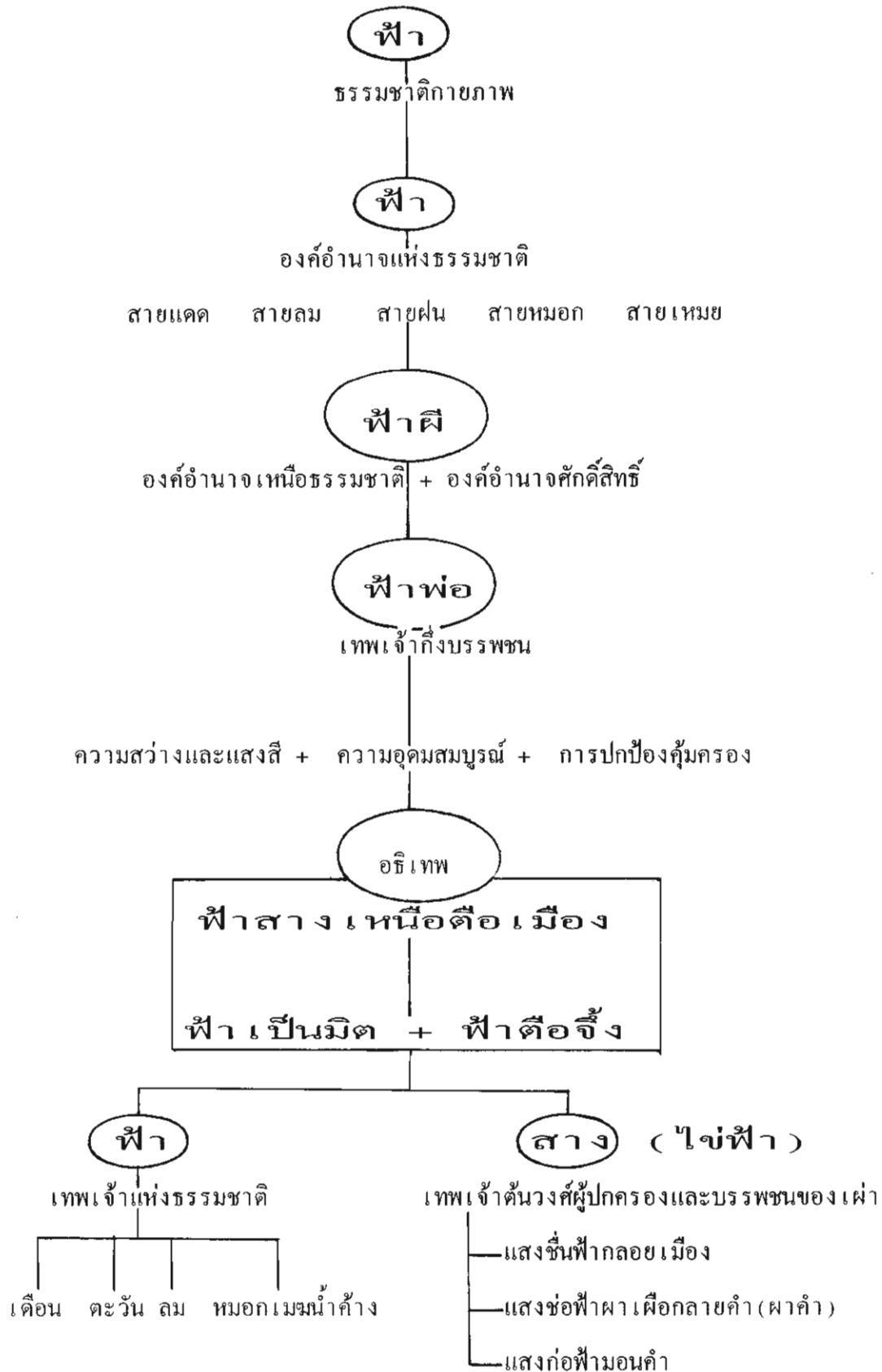
ต่อมาองค์อำนาจแห่งธรรมชาติค่อย ๆ แยกตัวจากฟากฟ้าเป็นองค์อำนาจเหนือธรรมชาติที่สถิตอยู่ "กลางหา" อันเป็นสถานเหนือฟากฟ้าอีกทีหนึ่ง แต่ยังคงคุณลักษณะสำคัญของฟากฟ้าอยู่โดยเฉพาะการปกคลุมโลก อันได้รับการตีความหมายว่าเป็นการปกป้องคุ้มครองหน้าที่ปกป้องคุ้มครองนี้ได้เพิ่มพูนอำนาจให้องค์อำนาจเหนือธรรมชาติเป็นองค์อำนาจศักดิ์สิทธิ์ไปในตัว แล้ววิวัฒน์เป็นเทพเจ้าในที่สุด อันติดต่อสื่อสารได้โดยผ่านพิธีกรรม ทว่าเป็นเทพเจ้าอันเป็นลักษณะเฉพาะของไทอาหมคือ เป็นเทพเจ้าถึงบรรพชนหรือเทพบิดรที่เรียกว่า "ฟ้าพ่อ" รวมทั้งยังคงคุณลักษณะที่สืบเนื่องมาแต่สมัยเป็นองค์อำนาจเหนือธรรมชาติ คือ ความสว่างและแสงสี ความอุดมสมบูรณ์ และการปกป้องคุ้มครอง

ภายหลังยังดำรงสถานะประมุขสูงสุดคฤจธเทพ (Supreme God) ของทวยเทพเจ้า หรือ "ดาว" และเทวดาต่าง ๆ หรือ "ผี" (god and deity) ซึ่งมีเทวราชอีกองค์หนึ่งคือ เสดดอน เจ้าฟ้าแผดขวานคำ" เป็นผู้บริหาร

ที่สำคัญยิ่งคืออิทธิพลของคัมภีร์สัมพันธ์กับ "เมือง" หรืออาณาจักรที่คำไทยเรียก "บ้านเมือง" มาโดยตลอด ไม่เพียงแต่เป็นพระผู้สร้าง (Creator God) โครงสร้างฟ้า-เมืองหรือจักรวาลของไทอาหมในปรัมปราคติต้นกำเนิดเท่านั้น ยังทำหน้าที่ "คือเมือง" หรือถือเมือง คือทรงอำนาจเหนือบ้านเมืองในเชิงสัญลักษณ์จากกลางหาด้วย บน "สายจิ้งเมืองคือขวัญ" มหิมาที่โยงจากเมืองสู่ฟ้านั้น "ท่ามหันฟ้าคือจิ้งเขาขอแท้แล้ว" - ฟ้าคือจิ้งอยู่หนึ่งผู้เดียวบนนั้น

ตารางที่ 5/8

พัฒนาการของ "ฟ้า"

นามและความหมาย

ฟ้าเป็นमित-ฟ้าลายमित, ฟ้าสาางเหนือคือเมือง, ฟ้าคือจิ้งพรองหม่ม ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นชื่อเต็มขององค์อำนาจเหนือธรรมชาติองค์เดียวกัน ปรากฏในเอกสารโบราณที่ว่าด้วยปรัมปราคติค้นกำเนิดฉบับต่าง ๆ และพบในคำขับของพิธีกรรมศาสนาสมัยปัจจุบันของไทอาหมด้วย

จารึกของการกล่าวขานถึงองค์อำนาจเหนือธรรมชาติในเอกสารโบราณมักเริ่มด้วยชื่อหลักก่อน ต่อจากนั้นมักกล่าวเพียงย่อว่า "ฟ้า" แต่เอกสารบางฉบับเช่น "พื้นก่อเมือง" กล่าวถึง "สาางเหนือ" ในฐานะชื่อรองของ "ฟ้าเป็นमित" และ เอกสารคำเรียกขวัญในพิธีราชาภิเษกของเจ้าเสือเฮ็ดเป็งฟ้างำเมือง (เคารีนาดสิงห์) ก็กล่าวถึง "สาางเหนือ" ในฐานะชื่อรองของ "ฟ้าคือจิ้ง" เช่นกัน มีเพียงเอกสาร "เลงคอน เจ้าฟ้าแผดขวานคำ" เท่านั้น กล่าวถึงชื่อเต็ม "ฟ้าสาางเหนือคือเมือง" พบในประโยคว่า "ลูกเจ้าจ๋ามิงลักเรียกขวัญเมืองบ้านถึงฟ้าสาางเหนือคือเมือง" นอกจากนี้ในเอกสาร "เรียกขวัญป่ามิง" ก็พบเขียนว่า "ฟ้าสาางเหนือ"

ฟ้าเป็นमित-ฟ้าลายमित เป็นองค์เดียวกัน ในเรื่องเดียวอาจอ้างถึงสลับกันในภาษาเชิงกวี เมื่อพิจารณาความหมายของชื่อแล้ว "ฟ้าเป็นमित" มีความหมายว่าฟากฟ้าบังเกิดแสงสีนานา (मित เป็นคำไทใหญ่ หมายถึงแสงสีสลับกัน) อันคล้ายคลึงกับ "สาางเหนือ" ที่หมายถึงแสงสว่างเบื้องบนฟ้า ส่วน "ฟ้าคือจิ้ง" ก็คือ "ฟ้าคือเมือง" - ฟ้าคือเมืองนั่นเอง เนื่องด้วยกลุ่มภาษาไทใหญ่รวมทั้งไทอาหมใช้ "จิ้ง" ในความหมายเดียวกับ "เมือง" อย่างเช่นคำซ้อน "สิ่งจิ้งหลิมเมือง"⁴ คำแต่ละคำที่ประกอบเป็นคำซ้อนนี้หมายถึงเมืองได้ทั้งสิ้น ดังนั้นการคือจิ้งก็คือการคือเมืองนั่นเอง นี่เป็นคำเดียวกับ "ถือเมือง" ที่ปรากฏในจารึกสุโขทัยหลัก ๑ (พ.ศ. 1826) ในประโยคว่า "ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล" และ "ให้ฝูงท่วยลูกเจ้าลูกขุน ฝูงท่วยถือน้ำถือน้ำเมือง" จึงเห็นได้ว่าชื่อ "ฟ้าสาางเหนือคือเมือง" (ฟ้า + สาางเหนือ + คือเมือง) ได้รวบรวมเอาความหมายที่เกี่ยวข้องกับแสงสว่างบนฟ้าและการทรงอำนาจเหนือบ้านเมืองไว้หมด ด้วยเหตุนี้ควรนับว่าชื่อทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วเป็นองค์เดียวกัน

ในจำนวนรายชื่อทั้งหมด "ฟ้า + สาางเหนือ" ควรเป็นชื่อดั้งเดิมที่สุด เพราะเป็นคำที่พบร่วมกันในภาษาไทถิ่นต่าง ๆ ไทดำและลาวมีคำว่า "ฟ้า" ใช้ในความหมายว่าเทพเจ้า

พบใช้คู่กับ"แดน"บ่อย เช่น "ที่ขึ้นฟ้าขึ้นแดน"-หอผีของกษัตริย์ลาว "เลี้ยงฟ้าเลี้ยงแดน"
-พิธีเลี้ยงผีของอาณาจักรล้านช้างสมัยเจ้าฟ้าร่ม ในเอกสาร"ความโทเมือง"ของไทดำ
อธิบายว่า"ฟ้า"มีลักษณะเป็นเทพเจ้าหนึ่งเดียว ขณะที่แดนนั้นเป็นเทวดาและมีหลายองค์
ส่วนคำว่า"สาาง"นั้น, ในวรรณกรรมลาวโบราณเรื่อง"ท้าวสูงขุนเจือง"พบว่ากล่าวถึง"สว่าง"
-สาาง,สว่าง ไว้มากมาย "สว่างใหญ่"อยู่บนสวรรค์เช่นเดียวกับ"แดน" ส่วน"สาางหลวง"
จัดเป็นเทพบดีดั้งเดิมของไทยใหญ่ในรัฐฉาน, ไทเม้า, ไทเหนือ และเป็นพระผู้สร้างโลก
กระทั่งมีวลีว่า "สาางเฮ็ดฟ้า (ถ้าเฮ็ดเมือง)"-สาางสร้างฟ้า (ถ้าสร้างเมือง)

บัณฑิตและนักวิชาการไทอาหมเห็นพ้องกันว่า "ฟ้าเป็นมิต"นั้นเป็นชื่อเก่าของ"ฟ้าคือ
จิ้ง" เนื่องจากปรากฏในเอกสารเก่าแก่มาก ส่วนชื่อ"ฟ้าคือจิ้ง"นั้นมีมาไม่ต่ำกว่า 300 ปี
มาแล้ว เพราะพบว่ามีจารึกในเหรียญเงินประจำรัชกาลของเจ้าเสือหยาดฟ้า(อุทัยทิศสิงห์)
(พ.ศ. 2213-2216) อย่างไรก็ดีชื่อ"ฟ้าเป็นมิต"ได้รับการบวงสรวงบูชาในพิธีศาสนาตลอด
มาจนถึงปัจจุบัน(2538) โดยได้รับการออกนามขึ้นต้นคำสวดในพิธีกรรม"ฟ้าหลวง" นำหน้า
คณะ เทพบดีอื่น หมอหลวงไทอาหมออกเสียงว่า"พาป็นเบ็ด"หรือ"พาลายเบ็ด"

นอกจากนี้เมื่อ 40 กว่าปีมาแล้ว ในหนังสือ"กาเลหม่านไต" ดร.บรรจบ พันธุ
เมธา ได้บันทึกคำให้พรแขกของหมอหลวง อันมีเนื้อความอัญเชิญคณะ เทพบดีชั้นสูงและ
เทวดามาคุ้มครอง คำให้พรนี้ออกนามฟ้าเป็นมิตก่อนเช่นกันดังนี้

"แหม่มเมื่อ ฟ้าเป็นมิต ออสุรา เตรา สุรา ตารา อะลอง รานีปัน
ผิอยู่ฟ้า เมื่อช่วยกุม(มาชุมนุม) ช้างอยู่ผา สาางอยู่ฟ้า มาช่วยแควน(ช่วยให้ดี) ดูเถ่า
ดูแก่ เรียกเรามา กูเข้าบูดูเข้า ลิบนุ่นเขว? ร้องบอยบอย(ร้องและไหว้) กุบ(คุก
เข่า)ทั้งไหว้มึงเจ้า กุบทั้งไหว้มึงผี" (ผู้วิจัยถอดคำอ่านเป็นภาษาไทยเท่าที่ทำได้)³

อนึ่ง ยังมีชื่อ ฟ้าเหนือหัว ปรากฏอยู่ในเอกสารจำนวนมากมาย ทั้งเอกสาร
ประวัติศาสตร์และเอกสารพิธีกรรม คำนี้นักวิชาการไทอาหมเสนอว่าเป็นคำเรียกขาน
"เลงดอน เจ้าฟ้าแผดขวานคำ" ทว่าจากการค้นคว้าของผู้วิจัย เห็นว่ายังไม่อาจบ่งได้
แน่นอนทุกครั้ง แม้ว่าบางทีในพงสาวดารไทอาหมหมายถึงเจ้าฟ้าแผดโดยตรง แต่ใน
เอกสารพิธีกรรมไหว้ผีที่แจ้รายคอยนั้น คำ"ฟ้าเหนือหัว"สามารถคลุมรวมเจ้าฟ้าแผดกับ
เทพเจ้าอื่นบนฟ้าได้หลายองค์ นอกจากนี้ในเอกสารประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่กว่าที่แล้วมานั้น

อันอ้างถึงสมัยเจ้าหลวงเสือก่าฟ้ามีคำว่า "ปู่หม่อนปู่หลินฟ้าเหนือหัว" "ฟ้าเหนือหัว" ในที่นี้คืออดีตกษัตริย์บรรพบุรุษของเจ้าหลวงเสือก่าฟ้า ดังนั้นฟ้าเหนือหัวในที่นี้จึงคลุมรวมได้หมดนับแต่" เลงคอน"มาถึงอดีตกษัตริย์ทุกรุ่น . การพิจารณาคำนี้คงต้องดูบริบทอื่น ๆ ด้วย

คุณลักษณะสำคัญขององค์อำนาจเหนือธรรมชาติ

ความหมายของนามต่าง ๆ ขององค์อำนาจเหนือธรรมชาติของไทอาหมประกอบขึ้นจากคุณลักษณะสำคัญขององค์อำนาจเหนือธรรมชาติเอง อันสามารถรับรู้ได้โดยตรงและวิเคราะห์ได้จากการอ่านเอกสาร

คุณลักษณะสำคัญดังกล่าวมี 3 ข้อดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะ เกี่ยวกับความสว่างและแสงสี
2. คุณลักษณะ เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์
3. คุณลักษณะ เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครอง

1. คุณลักษณะ เกี่ยวกับความสว่างและแสงสี

องค์อำนาจเหนือธรรมชาติของไทอาหมไม่ได้วิวัฒน์เป็นเทพเจ้าที่มีลักษณะอย่างบุคคล มีเครื่องทรง พาหนะ อาวุธ ฤทธิ อย่างที่ปรากฏในศาสนาฮินดู ตรงกันข้ามกลับอิงลักษณะธรรมชาติกายภาพของฟากฟ้า รูปของอิเทพโดยทั่วไปกล่าวไว้แต่เพียงว่าประกอบด้วยอากาศและส่องแสงสว่างไปทั่วฟ้า

"ฟ้าคือจิ้งพรองหม่..... ให้ลมสิงเป็นตัว เงามแสงต้องแสนเมืองกลอยเรือฟ้า
ยันยัน ลายเหลืออง ๒ ข้างส่องตัวฟ้าสาบปาง"(รชร. 1.ก)

แปลว่า ฟ้าคือจิ้งพรองหม่ ให้ลมมาสิงอยู่เป็นตัวตนขึ้นมา(เป็นร่างประกอบด้วยอากาศ) (แล้วบังเกิด)แสงสว่างสอดส่องเมื่อนับแสน เรืองเรือทั่วฟากฟ้า แสงสีเหลือองทั้งสองด้าน(จากเมืองด้านล่างและฟากฟ้าด้านบน)ส่องตัวอิเทพจนสว่างจ้า

หรือไม่ก็แสดงออกในลักษณะปรากฏการณ์ธรรมชาติ คือเป็นแสงสีเงินสีทองหรือ "มันก็จักมาออกเป็นแสง ลายดังคำดั่งมิตร่างยอง"- แล้วท่านก็สำแดงออกมาในรูปแสงสีนানা

ตำนาน"ลายดั่งคำดั่งมิตร่างของ"นี่คือคำพรรณนาแสงสว่างลักษณะต่าง ๆ ดั่ง "ฉัพพรรณรังสี" นอกจากเป็นความงามระดับสุนทรียะ ยังเป็นอุปมาถึงอุดมคติหรือความเจริญรุ่งเรืองด้วยดังนี้

"เมื่อนั้นบุษยกดงต่อกัน เมื่อหันเมืองคีตังคำดั่งมิตดั่งทอ"(พกม.1 ผ.14.ข/5-7)
แปลว่า เมื่อนั้นไม่มีการขยงให้สู้รบกัน(หรือกบฏ) ดังนั้นบ้านเมืองจึงดงาม
เปรียบดั่งแสงทองคำ ดั่งแสงสีสถานสลัป ดั่งแสงสะท้อนเป็นประกาย

ด้วยเหตุนี้จึงหมายความว่าองค์อำนาจเหนือธรรมชาติหรือ"ฟ้าสาบ"คือองค์แห่ง
อุดมคติด้วย ในทำนองเดียวกับที่ไทอาหมมีจินตภาพว่า"ฟ้าแก้ว"ดินแดนสุดขอบฟ้ายามรุ่งอรุณ
คือเมืองสาบหรือเมืองสวรรค์ หรือเมืองในอุดมคติอันเป็นสัญลักษณ์เชิงอภิปราย

2. คุณลักษณะ เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์

องค์อำนาจเหนือธรรมชาติเป็นผู้บันดาลความอุดมสมบูรณ์ โดยให้กำเนิดโลก, พืชพรรณ สิ่งมีชีวิตทั้งเหนือธรรมชาติและในธรรมชาติ ในกระบวนการบันดาลความอุดมสมบูรณ์นั้น องค์อำนาจเหนือธรรมชาติหรือ"ฟ้า"แสดงตนในลักษณะเพศชายซึ่งต้องผนึกรวมกับเพศหญิงหรือ"ย้ายอยู่เมืองอิงคี" (อิงคีคือที่อิงอาศัยใหญ่ที่รองรับทวีปหรือแผ่นดินอีกทีหนึ่ง) เพื่อก่อเกิด"ลูก"คือโลกอันมีองค์ประกอบเป็น ดิน ทราย น้ำ หิน หรือลูกหญิงสี่คนที่เกิดจากนางอิงคี

"ฟ้าจึงอ้าทั้งปากแบ่งปันลม เม็ดแข็งออกหา.. หอยยอยยอยดั่งนายผง ลมนายมาตกท่ามถึงม้าย่อยเมืองอิงคี ลมจึงมาเฝ้ามาก่อนยาใจ ฟ้าผันให้มันดีแล้ว เป็นทั้งลูกย้ายหญิงสี่คน ผู้หนึ่งจิกชื่อเยลูกนางอิงคี มันยังตายเป็นดินเสื่อใต้ อีลูกนางอิงคี มันยังตายเป็นทรายไต้หน้า อามอันลูกอิงคี มันยังตายเป็นน้ำฝายราย ไอ่หลังลูกอิงคี มันยังตายเป็นผาเต้าขวาง"(พกม.1 ผ.4 ก/1-7)

แปลว่า อริเทพ(ฟ้า)จึงเบิกช่องให้ลมพุ่งออกมา มีละอองน้ำค้าง(นาย)หยดย่อยเป็นสาย ๆ ลมพาละอองน้ำค้างมาตกต้องร่าง"อิงคี" ก่อให้เกิดชีวิตที่อริเทพผันมาให้เกิดเป็นลูกหญิงสี่คน คนแรกชื่อ"เย"เป็นแผ่นดินรองข้างใต้ คนที่สองชื่อ"อี"เป็นทรายไต้หน้า คนที่สามชื่อ"อาม"เป็นน้ำในฝาย(ท่าบ) คนที่สี่ชื่อ"ไอ่"เป็นภูผาทอดขวาง

หลักฐานแห่งความอุดมสมบูรณ์คือความสมดุลย์ของธรรมชาติฟ้า-ดิน ภาษาไทดำกล่าวถึงปฏิบัติการนี้ได้คมคายดีว่า"ฟ้าดินจับกัน"(จับคือติด, ประชิด) จากปรัมปราคติอันกำเนิดข้างต้น"นาย"หรือหยาดน้ำฟ้าคือคันค้อแห่งความอุดมสมบูรณ์ เปรียบประดุจน้ำเชื้อของฟ้าหลั่งให้ดิน ต่อมาน้ำนี้ได้ยกขึ้นเป็นเทพเจ้า"ฟ้าเหมยนาย" อธิเทพ ได้"ปลง"หรือมอบหน้าที่ให้ว่านพันธุ์พืชจนเต็มแผ่นดิน ภายหลัง"ฟ้าเป็นมิด"จึงเป็นผู้อำนวยความอุดมสมบูรณ์ในเชิงหลักการเท่านั้น

3. คุณลักษณะ เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครอง

คุณลักษณะ เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองขององค์อำนาจเหนือธรรมชาติเกิดจากความคิดเรื่องชั้นฟ้าที่มุงบังบ้านเมืองเสมือนหลังคาเรือนโดยตรง ในสมัยสร้างโลกอหิเทพมอบให้เมฆมูมทองคำด้ามหิมาเป็นดั่งตัวแทนของตน เพื่อทอใยยาวเป็นชั้นฟ้าปกคลุมเมือง ชั้นฟ้านี้คือ"หลบเมือง" คำ"หลบ"ในภาษาไทยใหญ่หมายถึงหลังคาเรือน กริยาทอใยใช้คำว่า"ซอน" เพื่อเทียบกับการมุงค้ำด้วยการสอดแซม ชั้นฟ้าที่สร้างใหม่นี้มีหน้าที่"จำเมือง"หรือปกป้องคุ้มครองเมือง

"เพื่ออันมีอุปกับฟ้าจำเมือง ฟ้าลายมิดจึงจักกัมน้ำใคร่ใจดู จักมาปลงทั้งผู้เกา คำตัวใหญ่ ให้มันหน่างใยหมหลังดินเป็นฝ้า เป็นทั้งจาสี่ชั้นหลบเมือง มันจึงผันทั้งใยคำ ปลูกฝังฟ้า"(พคม. 1 ผ. 4. ข/4-7)

แปลว่า เพราะยังไม่มีชั้นบนสุดที่เป็นส่วนครอบโลก(อุปกับฟ้าจำเมือง) อหิเทพ"ฟ้าลายมิด"จึงคิด แล้วมอบให้เมฆมูมทองคำด้ามผู้ มางอกใยหมเหือดดินเป็นดั่งเพดานและหลังคาคลุมบ้านเมือง จากนั้นใยทองคำก็เปลี่ยนเป็นห้องฟ้า

คุณสมบัติของฟ้าที่ปกคลุมเมืองยังได้รับการอุปมาดุจ"ผ้า"ที่"ห่มเมือง"อีกประการ ในขณะที่เมฆมูมทอใยสร้างห้องฟ้าอยู่นั้น ก็ว่า"ฟ้าเปลี่ยนลายดังหูกถัก"หรือห้องฟ้าเปลี่ยนสีสลับลวดดั่งเครื่องทอผ้าทองคำ โดยทั่วไปแล้วไทอาหมมีจินตภาพว่าห้องฟ้าส่องสว่างเหมือนกับผ้าสีขาวหรือ"ผ้าเผือก"

คุณสมบัติของฟ้าอันเปรียบดังหลังคาที่ทำหน้าที่"จำเมือง" หรือเปรียบดังผ้าที่ทำหน้าที่"ห่มเมือง"นี้เอง ทำให้เกิดความคิดเรื่องการปกครองบ้านเมืองโดยอิงหลักการ

ของฟ้า ทั้งสองคำนี้ปรากฏในวรรณกรรมโบราณของไทยแทบทุกถิ่น ในประวัติศาสตร์
ชื่อกษัตริย์ของไทยอาหม มีทั้ง"เจ้าฟ้าเสือหม่เมือง" "เจ้าฟ้าเสือเห็ดเป็งงำเมือง" นอก
จากนี้กษัตริย์ลาวแห่งอาณาจักรล้านช้างมีชื่อ"พญาฟ้าจ๋อม" "พญาฟ้าจ๋ม" ในอาณาจักร
พะเขากมี"พญางำเมือง" เป็นต้น

อุปมาอุปไมยของความคิดนี้ปรากฏทั้งโดยตรงไปตรงมาและเป็นสัญลักษณ์ในพิธี
กรรมของไทยอาหม ในพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์บ้านเมืองสมัยโบราณนั้น ต้องสร้าง
เรือนเล็กมุงด้วยผ้าขาวที่เรียกว่า"ผ้าเผือก" อันเป็นการจำลองจักรวาลในจินตภาพทาง
ศาสนานั้นเอง หรือไม่ก็นำผ้าขาวมาติดเดือนดาวประดิษฐ์จากเงินและทองหรือเพชร
พลอย เรียกว่า"เฮ็ดร่างฟ้า" หรือไม่ก็สร้างปฏิมา"หุ่นฟ้า"จากผ้าสีขาว แล้วเช่น
ไหว้ด้วยหมูสัตว์เผือกต่างๆ ในพิธีกรรม"ฟ้าหลวง"สมัยปัจจุบันอันมีพิธีหลายขุมนั้น ยัง
ปรากฏการเช่นไหว้"ผ้าเผือก" ในฐานะสัญลักษณ์"ฟ้าเหนือหัว"อยู่ขุมหนึ่ง

อำนาจของอิทธิเทพอันเกี่ยวข้องกับจริยธรรมและการปกครอง

คุณลักษณะ 3 ประการนับเป็นเบื้องต้นขององค์อำนาจแห่งธรรมชาติ ก่อนที่จะ
วิวัฒนาการไปสู่อิทธิเทพ. อันก่อปรด้วยอำนาจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมและการปกครอง
พร้อมกันก็มีพิธีกรรมเช่นไหว้ต่าง ๆ ที่ต้องใช้หมออู้อวมอแสง หรือผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรม
เป็นผู้ตระเตรียม

ในพงศาวดารไทยอาหมสมัยแรกได้เอ่ยถึงพิธี"เล่าฟ้า"หรือฟ่องฟ้าเพื่อประณามผู้ทำ
ผิดจริยธรรมให้ชื่อเสียงเสียหายตราบชั่วลูกชั่วหลาน เพราะหมายความว่าอิทธิเทพ"ฟ้า"นั้นยัง
เป็นผู้คุ้มครองธรรมะหรือกำกับความถูกต้องเพิ่มอีกประการ

ขุนกุมผู้ปกครองเมืองเมหาหลวงสั่งเจ้าขุนราซึ่งน่าจะเป็นคนละวงศ์กัน (และการ
มาอยู่หรือมีกองกำลังอยู่ในเขตแดนเมืองเมหาหลวงคงเป็นการคุกคามความปลอดภัย) ให้
ให้ออกไปแล้วกลับคืนสู่เมืองของตนแต่โดยดีดังนี้

"เมหาหลวงจำมิงผละ มิงลักเมื่ออยู่เมืองลุมลือเก่ากลางแล เมหาหลวงมิงบ่ผละ
จำกุกบุมบวหมุเล่าฟ้า ชื่อมิงหลูเสียชั่วรำดังข้าแล้ว"(พอ.8.ก/8-9)

แปลว่า มึงจงออกจากเมืองเมฆหลวงไปอยู่เมืองลุมลือแก้กลาง หากมึงไม่ไป
กูจักฆ่าวัวฆ่าหมอบอกเล่าผีฟ้า ชื่อมึงก็เสียหายดับสิ้น

สิ่งที่น่าพิเคราะห์คือ ขุนกุมไม่ได้ขู่ว่าจะใช้กำลัง แต่ขู่ว่าจะฟ้ององค์อิเทพ"ฟ้า"
ขู่ว่าฟ้าจะลงโทษเจ้าขุนราให้ชื่อเสียงพังพินาศ เนื่องจากเจ้าขุนราส่อท่าทีว่ากำลังคุกคาม
เมืองที่ไม่ใช่สิทธิ์ของวงศ์ตน อันคงเป็นการผิดจริยธรรมในหมู่เจ้า อย่างไรก็ตามแม้ว่า
จะแย่งชิงผลประโยชน์กัน หรืออยู่กันคนละวงศ์ แต่ต่างก็เป็นกลุ่มเครือญาติที่นับถือ"ฟ้า"
องค์เดียวกัน ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าความเชื่อหรือศาสนา"ฟ้า"น่าจะมีส่วนปรองดองความ
ขัดแย้งภายในสังคมไทโบราณได้ด้วย

จริยธรรมของศาสนา"ฟ้า"สัมพันธ์แน่นแฟ้นกับธรรมเนียมและจารีตดั้งเดิมอันนับถือ
และปฏิบัติมาแต่สมัยบรรพชน เจ้าฟ้าเสือเปิงเมือง(พ.ศ. 2207-2210)อ้างว่าสาเหตุที่
"ผ้ง"หรือพวกมุสลิมยกทัพมาโจมตีเป็นศึกใหญ่เสียหายหนัก เกิดจากกษัตริย์องค์ก่อนหรือ
เจ้าฟ้าเสือดำมา(พ.ศ. 2192-2207)ละเมิดจารีตของบรรพชน คือ"บ่ตองผึงตองจั้ง
ปู่พ่อแล" - ไม่จดจำทำตามธรรมเนียมและจารีตแต่สมัยปู่พ่อ "เพื่อนี้ฟ้าเหนือหัวกับขุ ผีทั้ง
เมืองกับปู่แล" - เพราะฉะนั้นผีฟ้าเหนือหัวก็ไม่ขู่คำและเทวดาทั้งเมืองก็ไม่พอใจ การศึก
จึงพ่ายแพ้บอบช้ำ (พอ.99 ข/6)

สำนวน"ฟ้าเหนือหัวกับขุ ผีทั้งเมืองกับปู่"มักพบเสมอในการบรรยายถึงเหตุการณ์
วิปริตอันเกิดแก่"เมืองนูนสวนคำ"(เมืองนูนสวนคำ)ของไทอาหม

นอกเหนือจากนี้เป็นบันทึกพิธีเช่นไหว้"ฟ้า" ด้วยจุดประสงค์ขอให้อำนาจผลดีแก่
ผู้ขอ แก้ไขโชคชะตากษัตริย์และบ้านเมือง ชำระมลทินของวงศ์ตระกูล และเป็น
องค์พยานในการทำสัตย์สาบานอีกประการ

อนึ่ง ในสมัยเจ้าหลวงเสือก้าฟ้า(พ.ศ. 1773-1811) ได้จัดพิธีเช่นไหว้"ฟ้าเหนือ
หัว" เป็นกรณีพิเศษครั้งหนึ่ง เพื่อปรับฐานันดรสังคม"ข้า"ให้เป็น"ไท"แก่สกุลชื่อ"ลูกข้าขุน"
ในพิธีมีการฆ่าวัวควายเช่นไหว้ฟ้า แล้วให้ทุกคนในสกุลนี้อาบน้ำชำระร่างกายใหม่ เดิม
ต้นสกุลนี้เป็นหญิงเผ่าพันธุ์อื่น(เป็นลูกข้า, ไม่ใช่ลูกไท) และมีฐานันดรเป็น"ข้า"หรือทาสใน
เรือนเจ้าฟ้า ลูกหลานต่อมาจึงรับฐานันดร"ข้า"สืบมา แม้ว่าจะเป็น"ข้าขุน"(เทียบกับ
ภาษาไทยคือ"ข้าหลวง")รับใช้ใกล้ชิดเจ้าฟ้าก็ตามที่

อาจจะไปด้วยเหตุผลโปรคปรานเป็นการส่วนตัวของเจ้าฟ้าฯ ผนวกด้วยเหตุผลจิตวิทยาทางการเมืองเพื่อสร้างความสามัคคีในยุคก่อตั้งอาณาจักรอย่างไรก็ตาม กระนั้นก็ดีเมื่อเจ้าหลวงเสือก้าฟ้าปรารณายกย่องอุ้มชู"ข้า" โดยการมอบตำแหน่งในทำเนียบขุนนางหรือที่ดินพร้อมไพร่ให้ ย่อมขัดต่อธรรมเนียมจารีตดั้งเดิมที่ว่าด้วยการแบ่งแยกฐานันดรอันกำหนดหน้าที่ของคนในสังคมพร้อมกัน มิหนำซ้ำอาจทำให้เกิดความสับสนทางการปกครองอีกด้วย ยกเว้นแต่เจ้าฟ้าจะได้อ่อนฐานันดร"ข้า"ยกให้เป็น"ไท"ก่อน อันน่าจะเป็นเรื่องใหญ่ หรือแม้จะเคยมีมาบ้างในธรรมเนียมจารีตดั้งเดิม แต่ก็ใช้จะกระทำได้โดยพลการด้วยอาญาสิทธิ์ของกษัตริย์หรือ"เจ้าฟ้า" มีเพียงรับอาญาสิทธิ์จาก"ฟ้า"อันเป็นต้นแหล่งธรรมเนียมจารีตดั้งเดิมเท่านั้นจึงทำได้ (ในปรัมปราคติต้นกำเนิด"ฟ้า"คือผู้สถาปนาและสั่งสอนธรรมเนียมจารีต สิ่งที่ย้าบยคือ"อย่าเหลือความฟ้า"-อย่าละเมิดคำสอนของฟ้า) ด้วยเหตุนี้เจ้าหลวงเสือก้าฟ้าจึงต้องจัดพิธีเพื่อขอต่อฟ้าดั่งข้างต้น

ฟ้ามิได้เป็นเพียงอิเทพ เทพเจ้าผู้เป็นบรรพชน ความเชื่อถือ และพิธีกรรม หากยังเป็นอุดมคติ ธรรมเนียมจารีต จริยธรรม และกฎหมายสูงสุดในตนเอง เสร็จสรรพ

2. ฟ้า-สาาง เทพเจ้า

เมื่อปฐมกำเนิดโลก มีเทพเจ้าระดับสูงรองจาก"ฟ้าเป็นมิต"อยู่ 2 ประเภทคือ

2.1 "ฟ้า"- เทพเจ้าตัวแทนธรรมชาติภาคต่าง ๆ

2.2 "สาาง"- เทพเจ้าต้นวงศ์ผู้ปกครองและบรรพชนของเผ่า หรือ"ไข่ฟ้า"

เทพเจ้าแห่งธรรมชาติสถิตอยู่เบื้องบนฟ้า ในชั้นต่าง ๆ เช่น ชั้นเดือนดาว ชั้นลม ชั้นหมอกเหมย ชื่อจึงมีคำว่า"ฟ้า"ประกอบอยู่ ด้วยเหตุนี้คำว่า"ฟ้า"จึงขยายขึ้นหมายถึงคำเรียกเทพเจ้าทั่วไปได้ด้วย นอกเหนือจากที่เคยหมายแต่อิเทพองค์อำนาจเหนือธรรมชาติแต่ผู้เดียว นี่อาจเป็นต้นเหตุที่ต้องมีชื่อใหม่ที่จะจ่งกว่า"ฟ้าสาางเหนือ"เป็น"ฟ้าเป็นมิต"หรือ"ฟ้าคือจั้ง"

ส่วนเทพเจ้าดวงศผู้ปกครองนั้นก็ถือตัวว่าเป็น "ไขฟ้า" หรือเชื้อสายของอิเทพ หรือ "ฟ้าพ่อ" จึงอ้างตัวเทียบเทียม "ฟ้า" ได้ รวมทั้งยังใช้ชื่อที่มีคำว่า "ฟ้า" ประกอบ อยู่ในฐานะที่เป็นผู้ "ห่มเมือง" หรือปกครองด้วย พร้อมกันนี้เทพเจ้ากลุ่มที่สองนี้ยังริเริ่ม อ้างตัวเป็น "นาง" ด้วย เทพเจ้ากลุ่มนี้มีสถานะเป็นทั้งเทพเจ้าและผู้ปกครองไปพร้อมกัน

เทพเจ้าสองประเภทนี้ขยายหรือแตกออกมาจาก "ฟ้า" ทั้งสิ้น การนับถือเทพเจ้าสองประเภทสะท้อนให้เห็นชัดเจนว่าศาสนา "ฟ้า" ของไทอาหมตั้งอยู่บนรากฐานแห่งการนับถือ ธรรมชาติและบรรพชน

2.1 เทพเจ้าที่เป็นตัวแทนของธรรมชาติ

เทพเจ้าแห่งธรรมชาติพื้นฐานอันได้แก่ เดือน ตะวัน หมอกเมฆน้ำค้าง และ สายลม ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับการแรกสร้างจักรวาลร่วมกับ "ฟ้าเป็นมิด" ทวยเทพ เจ้านี้จัดเป็นเทพเจ้าที่เก่าแก่ที่สุดของไทอาหม อันน่าจะมีมาแต่สมัยบุพกาลทีเดียว เทพเจ้าอันจัดเป็นภาคต่าง ๆ ของธรรมชาติเหล่านี้มีลำดับความสำคัญดังต่อไปนี้

เทพเจ้าแห่งเดือน หรือ "อ้ายหลังเดือนแสงหุ่่น แสงจ้อฟ้าลายนาน" พี่ชายคนใหญ่ผู้ "ถือทั้ง เดือนดาวไขฟ้า" คือมีหน้าที่ชี้ "มัลมบินเป็นปีก" พาดวงจันทร์หรือ "ขาบแสงฟ้าจ่าเดือน" ไปแขวนบนท้องฟ้าให้สว่างยามค่ำคืน และเพื่อให้ผู้คนนับวันเวลาได้

อนึ่ง บรรดาดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวฤกษ์ต่าง ๆ นั้น ไทอาหมอธิบายว่าเป็นอัญมณีกลมแบนคือ "ขาบแสง" และ เกร็ดอัญมณีคือ "ผงแสง" ที่อิเทพจัดวางไว้ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ไทอาหมมีวิธีนับวันแบบจันทรคติ (lunar month) กำหนดตามการขึ้นของดวงจันทร์ จะนับว่าเป็นวันเดือนออกได้ ๑ วัน, เดือนออกได้ ๒ วัน, เดือนออกได้ ๓ วัน ดังนี้ไปจนครบเดือน ไม่มีข้างขึ้นข้างแรมอย่างไทย ฉะนั้นเทพเจ้าแห่งเดือนจึงสำคัญที่สุด และจัดเป็นพี่อ้ายของเทพเจ้าแห่งตะวัน

เทพเจ้าแห่งตะวัน หรือ "เจ้าตัวคำแสงร้อน แสงปัดฟ้าไขขาน" น้องชายคนรองของเทพเจ้าแห่งเดือน มีหน้าที่ชี้ "มัลมบินเป็นปีกพา" "ขาบแสงฟ้าจ่าวัน" หรือดวงตะวันขึ้นฟ้าทุกวัน เพื่อปล่อย "สายแดด" แก่โลก

เทพเจ้าแห่งลม หรือ "แสงมูนเมืองรับฟ้าขุนลม" มีหน้าที่"ดื่มห้างสายลมเป่าได้ฟ้าไปมา" ในโครงสร้างจักรวาลของไทยาหม เชื่อว่าบนกลางหาเวเหนือชั้นที่เป็นแผ่นฟ้า ยังมีชั้นต้นกำเนิดลมหรือ"ขุนลม" อันมีห้องเก็บลมมากมายเป็นแสน ๆ ห้อง เทพเจ้าแห่งลมจึงทำหน้าที่ควบคุมดูแลกระแสลมให้พัดไปตามที่ต่าง ๆ รวมไปถึงอากาศที่คนและพืชพันธุ์ต้องหายใจเพื่อยังชีวิต

เทพเจ้าแห่งหมอกเมฆน้ำค้าง หรือ "แสงเยียนพันธุ์ ฟ้าหมยนายเต้าหวาน" เทพเจ้าองค์นี้"คือเครื่องฟ้า"ที่เป็น"เหงื่อฟ้า" ควบคุมดูแล เมฆ หมอกเมฆย น้ำค้างทั้งหมด จึงได้รับมอบหน้าที่จาก ฟ้าเป็นมิต ให้มาหวานพันธุ์พืชให้เป็นป่าดงเหนือแผ่นดิน เทพเจ้าแห่งหมอกเมฆน้ำค้างนี้จึงถือเป็นผู้ช่วยเหลือการแพร่พันธุ์ นับเป็นผู้ปฏิบัติงานสำคัญด้านความอุดมสมบูรณ์(fertility)บนโลก

เมื่อราว 300 ปีมาแล้ว ทวยเทพเจ้าแห่งธรรมชาติเช่น เดือน ตะวัน หมอกเมฆน้ำค้าง ในชื่อ"อ้ายขุนเดือน" "อี่ขุนวัน" และ"ขุนหมอกขุนเมฆย" ยังได้รับการนับถือจากราชสำนักไทยาหมในฐานะเทพเจ้าระดับสูง โดยได้รับเช่นไหวด้วยสัตว์และเครื่องบูชากับสิ่งของต่าง ๆ เพื่อขอให้ช่วยชี้ช่องทางแก้ไขในพิธีสะเดาะเคราะห์เมืองดังนี้

"ไฟลังที่เมืองลุ่มชี้เชิญเมืองจ่า ให้ที่เจ้าฟ้าพันปู่เมือง ขุนหมอกขุนเมฆยลงชี้เชิญ "(ดล. B119)

แปลว่า ใครก็ตามที่ปกครองเมือง หากเกิดยากเชิญแล้ว ผีบรรพบุรุษ ผีแห่งหมอกเมฆน้ำค้างจะชี้ให้เห็น

เชิญคืออุปสรรค เเคราะห์ เป็นคำไทเก่าแก่ พบมากในตำราโหราศาสตร์ภาคใต้ของไทยยังใช้คำนี้อยู่ "เชิญเมือง"ก็คือเคราะห์เมือง น่าสังเกตว่าเครื่องบูชาอย่างหนึ่งของขุนหมอกขุนเมฆยคือ "หินเหล็กไฟ" เครื่องมือให้ความสว่างอันเก่าแก่แต่สมัยบุพกาล

ส่วนอีกพิธีหนึ่งนั้นให้ทำหุ่นของเทพเจ้าแห่งเดือนและเทพเจ้าแห่งตะวัน "เฮ็ดอันอ้ายขุนเดือน จี่ขุนวัน" พร้อมด้วยหุ่นกลุ่มดวงดาวต่าง ๆ มากมาย แล้วเช่นไหวด้วยสัตว์เช่น ไก่ เป็ด นกพิราบ อย่างละ ๑๐๐๐ พร้อมกับเครื่องบูชา สิ่งของเครื่องใช้ พลอย

แดงและอัญมณีอื่น ๆ อาหาร รูป ดอกไม้ ในแง่ของโหราศาสตร์ที่อ้างอิงกับวิถีโคจรของคาราจักร จึงหมายความว่าโชคชะตาบ้านเมืองอันเนื่องมาจากการเสด็จของดวงดาวต่าง ๆ ย่อมขึ้นกับการอำนาจของขุนเดือนและขุนวัน ผู้รับมอบหน้าที่จัดวาง ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว มาแต่ครั้งปฐมบังเกิดโลกแล้ว

นอกจากนี้ในตำนานเรื่องขุนลงขุนไล(ขุนหลวงขุนหลาย) ลงจากฟ้ามาครองเมืองกลาง(โลกมนุษย์)ได้กล่าวถึงว่าหนึ่งในผู้ติดตามมี "ขุนตันขุนวัน" รวมอยู่ด้วย ขุนตันหมายถึงคนแรก คืออ้ายขุนเดือน ส่วนขุนวันก็คือขุนวัน

"เข้าพอยนั่งงungaแดง เหนือหัวจ้องไรคำส่องแดด ทั้งกะขุนตันขุนวันมากุมเจ้า"
เขายังเต็มสามขอนไม้แปกจำต้นจำปลาย "(พอ.7ก/9)

แปลว่า เจ้าทั้งสองนั่งบนตั่งทองคำสุกอร่าม เหนือหัวมีร่มดกแต่งตาข่ายทองคำกันแดด ทั้งขุนตันขุนวันมาเฝ้า ผู้คนทั้งหลายนั่งอยู่เต็มขอนไม้สนทั้งสามต้น

ขุนเดือนขุนวันยังมีบทบาทในตำนานขุนหลวงขุนหลาย(ขุนลูขุนไล)ของกลุ่มไทใหญ่อื่นในอินเดีย พม่า และจีนด้วย อันชี้ให้เห็นว่าทั้งคู่ควรเป็นเทพเจ้าร่วมกันของชนเผ่าไทแถบถิ่นนี้มาแต่สมัยบุพกาลแล้ว ยิ่งกว่านั้นการยกให้เทพเจ้าแห่งเดือนมีฐานะสูงกว่าเทพเจ้าแห่งตะวันนอกจากบ่งถึงความเชื่ออันเก่าแก่แล้ว เพราะในอารยธรรมมนุษย์นั้น การนับเวลาทางจันทรคติเกิดขึ้นก่อนการนับเวลาทางสุริยคติ ยังชี้ถึงอัตลักษณ์อันองกามในเนื้อดินแถบถิ่นนี้เองคู่เคียงกัน ทั้งนี้โดยการเปรียบเทียบ"ขุนเดือนขุนวัน"กับ"สุรยและโสม"เทพเจ้าฮินดูที่สืบเนื่องมาแต่บรรพกาลของอารยันอย่าง เป็นชุดหรือเพียงบางข้อก็มองเห็นหลักคิดแตกต่างกันแล้ว เช่น ขณะที่คนไทโบราณคิดว่าดวงตะวันเป็นอัญมณีสุกใสกลางฟ้า หากคนอารยันคิดว่า"สุรย"ผู้มีกาย ผม หนวดเครา อร่ามด้วยรัศมีสีทอง และจักรทองเทียมม้าขึ้นฟ้าทุกวันนั้นเองคือดวงตะวัน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบคำ"มัลลabin"(พาหนะทรงของเทพเจ้าไทอาหม)ปรากฏในเอกสารพิธีกรรมงานศพของไทเหนือในยูนนานและไทขาวในเวียตนามด้วย⁴ โดยเป็นพาหนะนำคนตายขึ้นสู่"เมืองผี"(สวรรค์ที่อยู่ของบรรพชน) แม้จนบัดนี้ก็ยังพบเป็นเครื่องตกแต่งในงานพิธีฝังศพของไทดำในเมืองหลวงน้ำทาของลาว และในเมืองไทดำ ของเวียตนาม ข้อมูลนี้เป็นร่องรอยบ่งชี้ถึงศาสนาดั้งเดิมร่วมกันของไทได้อีกประการ

และเมื่อพิจารณาถึงลักษณะความคิดที่มาจากเทพเจ้า "ฟ้าเหเมยนาเยเต้าหว่าน" ก็ยังชัดเจนว่าคือธรรมชาติของภูมิประเทศ "ภูสูงติดฟ้า บ่ต่ำ" หมอกนั้นกรุ่นขึ้นเป็นไอขาว แต่เหเมยลอยมาเป็นสาย ๆ ภายในเหเมยเป็นละอองน้ำ เมื่อสายเหเมยพัดมาต้องเรา จะทำให้จำเป็ยกคล้ายฝน ถ้าหมอกเหเมยลงหนัก จะมีครึ้มจนแสงไฟทะลุผ่านไม่ได้ หากเดินเข้าไปในดงเหเมย ก็จะเป็ยกไปทั้งตัว ดังที่ตอนต้นพื้นก่อนเมืองได้พรรณนาถึง "เมืองเหเมยนองคังน้ำ" ปรากฏการณ์นี้พบได้ในไทยบนดอยอินทนนท์ จ. เชียงใหม่ และภูสูงต่าง ๆ ในจ. เลย ความคิดนี้มาจากการสรุปความชัดเจนจากการสังเกตความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณของความชื้นจากละอองน้ำรูปเหเมยนาเยกับการเติบโตของพืชพันธุ์ อันเป็นภูมิปัญญาเก่าแก่ที่ยังสืบทอดมาตลอด สามารถพบได้ในหมู่บ้านหรือชาวสวนผลไม้ในไทยภาคเหนือตราบจนทุกวันนี้ เช่นเดียวกับ "ขุนเดือนขุนวัน" ลักษณะและกิจของ "ฟ้าเหเมยนาเยเต้าหว่าน" ไม่ซ้ำแบบใคร เพราะไม่เคยพบแม้แต่ที่คล้ายคลึง ในปริมปราคติต้นกำเนิดชนเผ่าใด

ไม่เพียงเท่านั้น ยังอาจกล่าวได้อีกว่าความคิดเรื่องห้องลมบนแสนห้องที่กลางหาวัน "ขุนลม" เป็นผู้ดูแลนั้น น่าจะเป็นความคิดที่วิวัฒนาการมาเป็น "ประตู่ฟ้า" ซึ่งแทนหรือแทนคาบนฟ้าเปิดออกในฤดูฝน อันเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีขอฝนปลูกข้าว ที่พบกระจายในหมู่คนไทยหลายกลุ่ม และ "ประตู่ฟ้า" อาจมีรากฐานความคิดเพิ่มเติมจากความชัดเจนเรื่องการควบคุมเปิดปิดน้ำในระบบเหมืองฝายดั้งเดิมของการผลิตข้าวนาลุ่ม

อนึ่ง ในเอกสารไทอาหมอื่น ๆ ยังพบชื่อ ผิซุงเหนือเจ็ดชั้น ผิซุงชั้นหมอก ผิซอกชั้นฟ้า ผิคาบชั้นลม เข้าใจว่าชื่อเหล่านี้เป็นคำเรียกขานหลากหลายของ เทพเจ้าแห่งหมอกเมฆน้ำค้าง และ เทพเจ้าแห่งลม

2.2 เทพเจ้าที่เป็นต้นวงศ์ผู้ปกครอง และบรรพชนของเผ่า

ปริมปราคติต้นกำเนิดไทอาหมได้จัดบันทึกต้นกำเนิดวงศ์วานกษัตริย์ (genealogy) ในเชิงสัญลักษณ์หลายประการ เพื่อเก็บรักษาความทรงจำก่อนสมัยประวัติศาสตร์ของชนเผ่าไทที่สัมพันธ์กันด้วยการนับถือบรรพบุรุษคนเดียวกันเป็นเทพเจ้าประจำเผ่า ขณะเดียวกันก็เสนอและสืบทอดอุดมการณ์การปกครอง (เมืองศักดิ์สิทธิ์และผู้ปกครองจากฟ้า) และการจัดระเบียบสังคมสมัยแรก (การขยายดินแดนเหนือเผ่าพันธุ์อื่น กับสังคมศักดินาเบื้องต้น) ที่อ้างอิงกับ "ไข่ฟ้า"

เมื่อประมวลและวิเคราะห์แล้ว เทพเจ้าผู้เป็นต้นวงศ์ผู้ปกครอง และบรรพชนของเผ่า อันอ้างตัวเป็นตระกูล"สาง"มีอยู่ด้วยกัน 3 คน⁵ แต่ละคนน่าจะเป็นสัญลักษณ์แทนชนเผ่าเครือญาติ 3 สาขา คือ"สางดิน" "สางแดง" และ"สางดำ" ซึ่งตั้งรกรากบนภูมิประเทศแตกต่างกัน คือที่ราบหรือ"ดิน" ที่ลุ่มแม่น้ำหรือ"น้ำ" ภูคอยที่สูงหรือ"ฟ้า"

หากมองสัญลักษณ์"ดิน,น้ำ,ฟ้า"ในแง่ความเชื่อ อธิบายได้คือ ไข่ฟ้าคนแรกครองอำนาจเหนือดินแดนดั้งเดิมหรือ"ปันทั้งแสงกลอยเมืองเฮ็ดว่อง"-ให้ผืนคู้ควร เมืองและตั้งให้เป็นขุนเมือง คนสองครองอำนาจเหนือน้ำ เหนือ"เงือกแปลล้านก่อแคว" คนสามมีอำนาจ"แปลหมื่นฟ้าขวานคำ" ดังที่จดไว้ในอาหมบูรณจี บทที่ 1 อาจถือเป็นการแบ่งภาคหลักของโครงสร้างธรรมชาติในอีกระบบที่ต่างจากธรรมชาติภาคต่าง ๆ ของเทพเจ้าแห่งธรรมชาติ(เดือน วัน ลม หมอกเมฆน้ำค้าง)ไปพร้อมกันก็ย่อมได้

ความคิดเรื่อง"กำเนิดจากไข่"ดึกดำบรรพ์มาก พบร่วมกันในชนเผ่าต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ ไม่ว่าจะเป็น ไทย พม่า จีน ธิเบต ความคิดนี้เป็นรากฐานของความคิดเรื่อง"ไข่ที่ตกจากฟ้าและกลายเป็นต้นบรรพชนกับเทพเจ้า"(เช่น ปรัมปราคติต้นกำเนิดชนเผ่าจ้วง)⁶ และความคิดเรื่อง"ผู้ปกครองกำเนิดจากไข่"[ภาคตำนานปรัมปราของพงสาวดารพม่า"ยาชะเวงคณู" กล่าวว่ามิไข่ 3 ฟอง ผู้ปกครองที่กำเนิดจากไข่ฟองที่สองรุ่งเรืองที่สุด และเป็นลูกนาค, ตำนานเมืองเมฆหลวง ตอนว่าด้วยกำเนิด"ขุนตึงคำ"(ขุนวังน้ำทองคำ)ลูกขุนอ้ายกับนางนาค] และความคิดเรื่อง"ผู้ปกครองกำเนิดจากไข่ที่ตกจากฟ้าลงบนภูผา"(พื้นก่อเมืองไทอาหม มี 3 ฟอง, พงสาวดารเมืองน่าน มี 2 ฟอง)

บางทีในสมัยโบราณสมัยหนึ่งความคิดความเชื่อเรื่อง"ไข่ฟ้า"อาจแพร่หลายในภูมิภาคนี้ ก่อนที่จะถูกเบียดขับจากระบบความเชื่อใหญ่ของอินเดีย ซึ่งผลักดันให้ความเชื่อกร่อนลง มีสถานะเป็นเพียงนิยายปรัมปราเหลือเชื่อ หรือไม่ก็กลมกลืนด้วยกัน ตัวอย่างเช่น"ไข่ฟ้า"ของไทยใหญ่ "ไข่ฟ้า"เป็นคำเรียกขานเชื้อสายของผู้ปกครองไทในวรรณกรรมต่อมากลายเป็นคำเรียกขานของ"ขุนสิขยา"(พระอินทร์ หรือ"ท้าวสักระ"เรียกตามสำเนียงพม่า) แล้วกลายเป็นคำเรียกขานพระอรหันต์ทั้งหลายผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า แต่ทว่ามีเพียงคัมภีร์ศาสนาไทอาหมที่บันทึกความคิดความเชื่อดั้งเดิม"ไข่ฟ้า"นี้ไว้ และยังแจกแจงส่วนประกอบไข่ฟ้าที่แบ่งเป็น ไข่แดง(แก่นมอนคำ) ไข่ขาว(เปลือกมอนคำ) เปลือก

ไข่ฟ้า ทั้งนี้เราได้พบสำนวนเรียกทั้งเทพเจ้าผู้ปกครองและกษัตริย์ไทอาหมว่า เป็น"แก่นมอน คำไข่ฟ้า" เสมอ

เทพเจ้าต้นวงศ์ทั้งสาม

1. แสงขึ้นฟ้ากลอยเมือง ผู้เป็นพี่คนโตหรือ เจ้าอ้าย ที่อภิเษกเป็น ฟ้าสางดิน ขุนใหญ่ ต้นวงศ์ สางดิน ปกครองอยู่ ณ ดินแดนดั้งเดิม (ข้อมูลไทอาหมเกี่ยวกับวงศ์ สางดินมีน้อยมาก และเป็นเรื่องเชิงอภินิหารเสียมาก อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าในปริมปราศติของชนเผ่าจ้วงซึ่งมีไข่ฟ้า 3 ฟองละม้ายของไทอาหม อ้างว่าต้นบรรพชนของชนเผ่าคือไข่ฟ้าคนที่อยู่เมืองกลางหรือเมืองมนุษย์ ขณะที่อีกคนขึ้นฟ้า และอีกคนลงน้ำ)

2. แสงข้อฟ้าผาเผือกลายคำ หรือ ฟ้าแก้วข้อผาคำ ต้นวงศ์ ผาคำ อันสืบสายมาเป็นวงศ์ สางแดง และสืบต่อมาเป็นวงศ์ของ แอนคำ ผู้แบ่งหลานชื่อ ขุนหลวงขุนหลาย มาปกครอง"เมืองรีเมืองรำ" ที่อยู่ในอาณาเขตของ เลงคอน บรรดากษัตริย์หรือเจ้าฟ้าเจ้าหอคำต่าง ๆ ในกลุ่มไทใหญ่ทั้งหมด ถือตัวเป็นพันธมิตรขุนหลวงขุนหลายนี้ทั้งสิ้น

3. แสงก่อฟ้ามอนคำ หรือ ฟ้ามอนคำ ต้นวงศ์ มอนคำ ต่อมาผู้สืบสายตรงของวงศ์หมดสิ้นลง ฟ้าบรมสางคำ กษัตริย์ต้นวงศ์ใหม่คือ สางคำ อันเป็นเครือญาติห่าง ๆ ขึ้นแทนที่ วงศ์ สางคำ มีสองพี่น้องผู้สืบสายสำคัญ คนโตคือ อ้ายรุ่งคำ หรือ สางเผ่า คนที่สองคือ ยี่เรืองคำ หรือ เลงคอน เจ้าฟ้าผดขวานคำ ผู้ที่ต่อมากลายเป็นเทพเจ้าสำคัญของไทอาหม ซึ่งไทอาหมนับถือเป็นเทพเจ้าต้นบรรพชนสายตรงของกลุ่มตน (หมายความว่าเทพเจ้าต้นบรรพชนรุ่นนี้มีด้วยกัน 3 คน ได้แก่ เลงคอน แอนคำ สางเผ่า ไทอาหมนับถือและออกนามทั้งสามในเอกสารพิธีกรรม แต่มักออกนามเลงคอนไว้แรกสุด เพราะนับเป็น"ปู่ฟ้า"หรือต้นบรรพชนสายตรง) เนื่องจากเลงคอนอยู่ในวงศ์สางคำ จึงอาจเรียกขานเลงคอนว่า"สางคำ"ด้วยก็ได้ นอกจากนี้มีคำเรียกขานอื่นที่ บรรจบพันธุ์เมธา จดมาอีกคำหนึ่งคือ"ผาคำ" ผู้วิจัยเข้าใจว่าเป็นคำเรียกขานคู่กับ"ผาคำ"ของวงศ์สางแดง

วิเคราะห์คำภัญญะ

เมื่อพิจารณาวิเคราะห์คำภัญญะหรือ"ชื่อเทพเจ้าต้นบรรพชนของเผ่า" เราได้พบเทพ

เจ้าหรือต้นบรรพชนที่นับถือของไทยดินต่าง ๆ อยู่ในตำนานนี้ด้วย เช่น "ฟ้าเก้าช่อผาคำ" ซึ่งบางครั้งในตำนานไทอาหมเรียก"ผาคำ"โดด ๆ นั้น น่าสังเกตว่าในจารึกสุโขทัยหลักที่ 45 (พ.ศ. 1935) ได้อ้างถึง"แต่นี้ค้ำพงศ์ผิผาคำผู้หลาน" นั่นคือ"ค้ำ"หรือต้นบรรพชนของวงศ์กษัตริย์สุโขทัยชื่อ"ผุผาคำ" ส่วน"ฟ้าเก้าช่อ"นั้นยังปรากฏในหนังสือประวัติศาสตร์กลุ่มไทใหญ่ในรัฐฉานทุกวันนี้ เขียนตามสำเนียงถิ่นว้า"เจ้าฟ้าไก๋จ่อ" ชายฉั่น คำแดงขอด โดย กล่าวว่าในความทรงจำของสังคมไทใหญ่ในรัฐฉานหมายถึง"นวรรัฐ" (สหพันธรัฐทั้ง 9 อันเป็นอาณาจักรโบราณที่เล่าขานมา⁷, เขียนตามสำเนียงพม่าเป็น"โกชานปยี เขียนแบบบาลีเป็น"โกสัมพี)

ในตำนานไทอาหมเล่าว่า"ฟ้าเก้าช่อผาคำ"ปกครองเมือง"ผาคำ"อันเป็นดินแดนลุ่มแม่น้ำ"น้ำคำ" เอาชนะและปกครองฝูงเงือกหลายเผ่าอันเป็นเจ้าถิ่นเดิม และว่า"ฟ้าเก้าช่อผาคำ"ได้หว่านพันธุ์ข้าวไว้ริมห้วยก่อนเข้าเมืองผาคำ อันแสดงว่าที่นี่คือดินแดนปลูกข้าวครั้งแรก"ฟ้าเก้าช่อผาคำ"ได้"คือดาวแสงเข้าเมืองชุมเอา" หรือถือดาบเข้ายึดได้เมืองแต่ครองด้วยอำนาจดาบได้ไม่นานนัก เงือกเผ่าหนึ่งก็ยึดเมืองคืนขึ้นเป็นเจ้า จึงต้องใช้อำนาจปัญญาหรือ"น้ำปุลอกจอบแสง" โน้มน้ำว้าให้"ปู้ดิงคำ"ประมุขเจ้าโคตรเงือกยอมรับคำสั่งสอนของอิเทพ"ฟ้าเป็นมิต" อันหมายถึงยอมรับวัฒนธรรมความเชื่อที่นำไปสู่การยอมรับการนำของผู้เกิดมาปกครองอย่าง"ฟ้าเก้าช่อผาคำ"ด้วย จากนั้น"ฟ้าเก้าช่อผาคำ"ได้ปักปันแบ่งดินแดนลุ่มน้ำให้ฝูงเงือกแต่ละเผ่าปกครองกันเอง โดยแบ่งให้แต่ละเผ่ามีหน้าที่ต่างกัน เช่น มีพันธะเสียส่วยรายปี รับใช้แรงงานชูดบ่อชูดสระ หรือเป็นองครักษ์ตลอดจนเป็นทหารเมื่อมีศึกให้เจ้าผาคำ ณ ดินแดนผาคำนี้องที่ระบบศักดินาเบื้องต้นได้สถาปนาขึ้นภายใต้"หอคำฟ้าเก้าช่อนั่งทรง"

นอกจากนี้ยังมี "ถน" อันเป็นชื่อที่ตรงกับเทพเจ้าและเทวดาของกลุ่มไทดำและลาว รวมไปถึงสิบสองปันนาด้วย ในตำนานไทอาหมได้ทำความเป็นมาดังนี้ ลูกหลานของ"ฟ้าเก้าช่อผาคำ"คนหนึ่งเป็นต้นวงศ์"สาางแดง" ชื่อ "ฟ้าสีเอิบสาางแดง" ลูกชายคนสุดท้องของ"ฟ้าสีเอิบ" ชื่อ เจ้าคำคำ"ได้บุกเบิกสร้างเมืองใหม่ริมฝั่งแม่น้ำโลที่มีพลเมืองเกิดจากไข่มุกคาก(หรือบรรพชนเป็นคางคก) แล้วอภิเษกเป็น"ฟ้าสีนันแสงดาว" ที่เมืองโลนี้มีพิธีตักลงของฝน ต่อมาลูกชายคนหนึ่งของ"ฟ้าสีนัน"คือ"แสงเต้าดาวเหนือไกลฟ้า"

ได้เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่แห่ง เมืองถิ แล้วอภิเษกเป็น"ถนคำ" นี่ก็คือ"ต้นถนผู้ถิ"(ต้นวงศ์ถนผู้ยิ่งใหญ่)

ส่วน"สาาง"เป็นชื่อเทพเจ้าและเทวดาของกลุ่มไทใหญ่เกือบทุกสาขา อันมีความเชื่อร่วมกันว่า"ขุนสาางลงแม่กำฟ้า"-ขุนสาางลงมาสร้างจักรวาล(จากพงศาวดารเมืองไทยของไทใหญ่รัฐฉาน) หรือ"สาางหลวงจ๋ามาตั้งปลูกท่าม"-สาางหลวงลงมาก่อตั้ง(จากตำนานเมืองน้ำคำของไทเม้า-ไทเหนือ)⁸ ไทอาหมซึ่งก็จัดเป็นสาขาหนึ่งของไทใหญ่ถือว่าเทพเจ้าต้นบรรพชนทุกสายล้วนเป็น"สาาง"ดังที่ได้พรรณามาแล้ว แล้วต่อมาสาย"สาางแดง"ก็ได้แตกตัวกลายเป็น"ถน"อีกทีหนึ่ง โดยที่ไทอาหมยังคงสังกัดวงศ์"สาาง"สาย"สาางคำ"

ตำนานไทอาหมเล่าความเป็นมาของวงศ์"สาางคำ"ดังนี้ "แสงก่อฟ้า"ลงจาก"คอยเก้า" อันเป็น"คอยชุมจำเหล็กดาน"หรือคอยแหล่งแร่เหล็กดาน มาครองเมือง"เชียงเครือ" วันที่ลงมานั้นท้องฟ้าร่มครึ้มสحاب จึงเอานิมิตมงคลนี้มาตั้งชื่ออภิเษกเป็น"ฟ้าบรมสาางคำ"(ที่หนึ่งว่าเป็นผู้มี"ร่างคำ"ผิวคล้ำด้วย) เชียงเครือเรียกอีกอย่างว่า"เมืองนอกฟ้า"คือที่ไกลลิบจากศูนย์กลางคือ"เมืองผาค่า"อันรุ่งเรืองมาก่อน พลเมืองของเชียงเครือเป็นพวก"ผี"กับ"สาาง" ภายหลังสองเมืองแย่งชิงผลประโยชน์ด้วยช้างกับส่วยทองคำ เกิดเป็นศึกใหญ่ระหว่างทัพเงือกกับทัพผีสาาง ล้มตายมากมายทั้งสองฝ่ายก็เอาชนะกันไม่ได้ จึงปรองดองกันด้วยการแบ่งครึ่งดินแดนและจัดสมรสระหว่างลูกหลานบัดนั้นมาสองเมืองจึงนับเป็นเครือญาติกันด้วยการ"ครอง" อย่างไรก็ตามก็ดีถือว่าสองเมืองร่วมวัฒนธรรมความเชื่อเดียวกันอยู่แล้ว เนื่องจากนับถือเทพ"ฟ้าเป็นมิต" และ"ปู่ผีเสื้อ"อารักษ์ใหญ่ตนเดียวกัน

สมัยถัดมา "สาางเฝ้า"ได้ครองเมืองเชียงเครือของวงศ์ ส่วน"เลงดอน"ได้ตั้งตนเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งวงศ์สาางคำ ก่อตั้งอาณาจักร"เมืองผี" ปกครองดินแดนในภูคอยที่สูง มีพลเมืองเป็น"ผี"และ"สาาง" สมัยเดียวกัน"ถนคำ"หรือ"ถนใหญ่"แห่ง"เมืองถิ" กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เครือญาติรุ่นเดียวกันผู้มีศักดิ์เป็นหลานของ"เลงดอน"ก็มีอำนาจเทียบเทียมกัน ดินแดนของสองเมืองกันด้วยแม่น้ำโขง

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงสัญลักษณ์

เราอาจสรุปได้ว่าความทรงจำปรัมปราของสังคมไทอาหมเป็นข้อมูลเชิงสัญลักษณ์

และอาจพิจารณาได้ว่านี่คือบันทึกความเป็นมาก่อนสมัยประวัติศาสตร์ของชนเผ่าเครือญาติสองสาขานี้ สาขาที่หนึ่งนับถือ"แกน" สาขาที่สองนับถือ"สาง" เป็นเทพเจ้าต้นบรรพชน ประวัติเบื้องต้นของสองสาขามีความสัมพันธ์กับชนเผ่า"สาง" ต่อมาสาขาที่หนึ่งเริ่มสัมพันธ์กับชนเผ่าที่นับถือ"เงือก" อันก่อให้เกิดการสถาปนาเป็น"ผาคำ" และ"สางแดง" ตามลำดับ เพื่อยกฐานะ อำนาจ และสิทธิของการเป็นผู้ปกครอง ภายหลังสาขาที่สองจึงสถาปนาเป็น"ผาคำ"หรือ"สางดำน" ครั้นแล้วเมื่อสาขาที่หนึ่งเริ่มสัมพันธ์กับชนเผ่าที่นับถือ"ก้งคาก(คางคก)" เป็นบรรพชน ผู้นำของสาขานี้ก็สถาปนาขึ้นเป็น"แกน"อันแปลว่า "ฟ้า"ติดตามมา ขณะที่ผู้นำของสาขาที่สองสถาปนาเป็น "เลงดอน เจ้าฟ้าแผดขวานคำ" ล่วงนำไปก่อน

ชื่อ"ผาคำ" "สางแดง-สางดำน" "แกน" "เลงดอน" เหล่านี้ เป็นอุดมการณ์ของผู้ปกครองแต่ละยุคที่ผลิตขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ภายในแบบร่วมมือของกลุ่มผู้ปกครองชนเผ่าเดียวกัน และความสัมพันธ์ภายนอกแบบแข่งขันเอาชนะกระทั่งกลืนชนเผ่าอื่น ด้วยอุดมการณ์หลักที่จะสร้างเมือง เครือข่ายอันปกครองด้วยระเบียบสังคมแบบศักดินา เบื้องต้นเหมือนกัน ดังเช่นตัวอย่างคำสัญญาของกษัตริย์เมืองไลวงศ์สางแดงต่อญาติผู้น้องวงศ์สางดำนหรือ"ยี่เร่องคำ" ซึ่งกำลังรวบรวมคนและทรัพยากรออกเดินทางไปสร้างบ้านแปลงเมือง ทั้งนี้เมื่อก่อตั้งเมืองได้สำเร็จ ก็มีคำมั่นว่าจะเก็บส่วยกลับคืนเมืองไลเป็นการตอบแทน

"ครั้นเมืองไลจกขอมมิ่งดั่งน้ำ เข้าเมือง...ยังต่อเจ้า เข้าเมืองเพื่อนยังต่อขุน พี่จกมันหมื่นช้างช่วยมิ่ง" (ลค.)

แปลว่า (พี่แบ่ง)พลเมืองเมืองไลให้ติดตามมิ่งไปตั้งสาขาน้ำ การเข้าไปในเขตเมืองอื่นอาจต้องสู้รบกับเจ้าขุนเมืองนั้น พี่สัญญามันว่าจกยกกองทัพหนุนช่วยมิ่ง

อันที่จริงทั้งตำนานปรัมปราและวรรณกรรมไทถิ่นที่แต่งสมัยก่อนพุทธศาสนาก็อ้างถึงเทพเจ้า"สาง"กับ"แกน"คู่เคียงกันไป เช่น วรรณกรรมลาวโบราณเรื่อง"ท้าวฮุ่งขุนเจือง"ตอนต้น เมื่อท้าวฮุ่งเกิดแล้วแม่ซื้อทำพิธีใส่กระดิ่งแกว่งและร้องเชิญผีมารับนั้น ก็เชิญ"สวาง"ก่อน"แกน"ด้วยซ้ำไปดังนี้

"ลัวใส่ดั่งขุนแล้ว ผอกผี

ลัวก็ เชิญความให้เถิง สวาง ผีใหญ่

เรียกขู่ค่ายควางฟ้า ฟากสวรรค์"

อย่างไรก็ตามในเรื่องนี้ท้าวสูงขุนเจืองเป็นลูกเทพเจ้า"แกน"มาเกิด เหตุผลข้อนี้ก็น่าจะเหมือนไทอาหม ที่นับถือกลุ่มเทพเจ้าต้นบรรพชนร่วมกันหลายองค์ แต่ยกย่องเทพเจ้าต้นบรรพชนสายตรงเป็นเอก เพราะถือเป็นผู้ปกครองดูแลทุกข์สุขโดยตรงของกลุ่มตน

"เลงคอน"นั้นหาใช่เทพเจ้าของไทอาหมเท่านั้น หากเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ของกลุ่มไทใหญ่ทั้งหมด สำเนียงไทใหญ่บางแห่งเรียก"แสงหลอน" ในตำนานเมืองเมือหลวงอันเป็นตำนานร่วมกันของไทใหญ่ในรัฐฉานและไทเมือ-ไทเหนือในขุนนาง ได้อ้างถึงทั้งเลงคอนและแกนคำ โดยกล่าวว่าแกนคำเป็นลูกชายของเลงคอน ดังนั้นในภูมิภาคนี้เลงคอนจึงมีอาวุโสและสถานะสูงกว่าแกนคำ

ด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้ว ข้อมูลในตำนานไทอาหมจึงน่าจะมีเค้าเงื่อนความจริงอยู่ อาจเป็นไปได้ว่าสาขาที่หนึ่งที่นับถือ"แกน"ได้กลายมาเป็นกลุ่ม"ไทน้อย"ที่อยู่ทางตอนใต้ เช่น ไทดำ-ไทขาว, ลาว ส่วนสาขาที่สองที่นับถือ"แสง"ได้กลายมาเป็นกลุ่ม"ไทใหญ่"ที่อยู่ตอนบน อย่างไรก็ตามระยะเวลาก่อนประวัติศาสตร์ที่ความทรงจำปรัมปราไทอาหมรักษาไว้นั้นหมายถึงก่อนสมัยที่เทพเจ้าต้นบรรพชนของสองสาขา"แสง"กับ"แกน" จะได้กลายมาเป็นคำเรียกแทนเทพเจ้าและเทวดาที่แตกออกมาจาก"แสง"หรือ"แกน" ดังเช่นไทใหญ่มีแสงมากมายอัน"แสงหลวง"เป็นประมุข หรือลาวและไทดำมีแกนมากมายอัน"แกนหลวง"เป็นประมุข และก่อนสมัยที่มีการกลมกลืนความเชื่อดั้งเดิมกับระบบความเชื่อจากอินเดีย เช่นในไทใหญ่มีการปรับ"เลงคอน"ให้เป็นคนเดียวกับ"ขุนสิกยา(ท้าวสักกะ หรืออินทร์)" "แสง"เป็น "พรหม" และในลาวมีการปรับ"แกน"เป็น"อินตาพญาแกน" [อินตา(อินทร์)+พญา+แกน]ก่อน ต่อมาจึงลดฐานะ"แกน"ลงมาเป็นเทวดาที่อยู่ในสวรรค์ชั้นต่ำจาก"อินทร์"อีกทีหนึ่ง⁹ รวมถึงก่อนสมัยที่ในไทอาหมเกิดกระแสการต่อสู้ทางความเชื่อ ระหว่างความพยายามปรับเลงคอนเป็นอินทร์จากฝ่ายฮินดู กับการคงรักษาเลงคอนเป็นเทวราชผู้เป็นเทพเจ้าต้นบรรพชนดั้งเดิมจากฝ่ายหมอไท

เทวราช เลงคอน เจ้าฟ้าแผดขวานคำ และคณะเทพบนเมืองผี(สวรรค์)

ในตำนานสมัยแรก ยี่เรื่องคำ เป็นเจ้าน้องของ แสงเฝ้า เจ้าเมืองนอกฟ้า ผู้มีภาระหนักในการสร้างบ้านแปลงเมืองใหม่ ทั้งการบุกเบิกป่าดงเปลี่ยนเป็นเหมือง

ฝ่ายทำนาข้าว การขุดคูเวียงสร้างเมือง การทำศึกเอาชนะเจ้าดินเดิม และการ
รวมบ้านไพร่เพื่อเก็บส่วย เพราะตามธรรมเนียมการปกครองเมืองดั้งเดิม ลูกชายคน
โตได้สิทธิครองเมืองของพ่อ ส่วนน้องชายต้องแสวงหาหรือตั้งเมืองครองเอง

ต่อมาในพิธีราชาภิเษกยี่เรื่องคำได้ชื่อตั้งเป็น" เลงดอน เจ้าฟ้าแผดขวานคำ"
เนื่องจากมีเก้าขุนถวายขวาน 3 ประเภท คือ ขวานเหล็กดาน ขวานทองคำ และ
ขวานไฟดาลามไหม้(ทำด้วยหินเหล็กไฟ) ทำให้ เลงดอน ได้ครองอำนาจสายฟ้า อาจ
เรียกฝนในพิธีขอความอุดมสมบูรณ์เพื่อปลูกข้าวของเมือง ด้วยการ"เจี๊อด"(กวัดแกว่ง)
ขวานทองคำ แล้วสายลม สายฟ้า สายฝน ก็กระหน่ำลงมา นอกจากนี้เรื่องคำยัง
เป็นผู้ตายแล้วฟื้นอีกประการ เนื่องจากได้ดื่มน้ำ"น้ำใจใคร่"-น้ำอมฤต ที่ไหลรินแต่ใน
"สักยันต์น้ำดินคำ"-ทางน้ำทองคำเชิง"ดอยคำ"(ผาคำ) อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในแดนสาง
(อาณาจักรสุวรรณค์)สมัยของเลงดอน

ครั้นในตำนานสมัยหลัง เช่นใน"อาหมุราณจีบ 2" เลงดอนเป็นเทวราชผู้
ยิ่งใหญ่บนอาณาจักรสุวรรณค์อันโอ่อ่าวิจิตร ที่เมืองผี(กรุงเทพ) ณ แจ้จิกฟ้า(เมืองหลวง
บนยอดฟ้า) ในเวียงคำแดงส่องฟ้า(เวียงวังอันเรืองรองดังทองแดงส่องฟ้า) มีหน้าที่
คอยดูแลทุกข์สุขคนใต้ฟ้าหรือโลกมนุษย์เรานี้ เมื่อ"เมืองใต้เมืองดำไปมีเจ้า"-บนโลก
ไม่มีผู้ปกครอง ทำให้"บ้านเหนือต่อบ้านใต้ บ้านใต้ต่อบ้านเหนือ"-เกิดการสู้รบเป็น
จลาจลทุกหัวระแหง เลงดอนก็ส่ง"ขุนหลวงขุนหลาย"ไปปกครอง

เรื่องเดียวกันนี้กล่าวว่าทุกเดือนห้าในฤดูที่ดอกไม้ป่าบานเต็มเมือง เลงดอนกับ
ผี(เทวดา)ทั้งแปดล้านจะลงมาเยี่ยมยามยังโลกมนุษย์ ดังนั้นจึงจัดพิธีบูชาเช่นไหว้

"เมื่อเดือนห้ามาถึง ดอกหญ้าคลี่เต็มหลายข้าเขาเชื้อ..... ทั้งกะเจ้าฟ้าแผด
ก็ขอมทาง ทั้งอันผีแปดล้านลงเมือง ภูปีเลงดอนลงเมืองได้ ก็จึงจักภู้อยปีเรียกภูฟ้า
ผิอยู่ฟ้าเฮ็ดมุน จังตักเมืองกลางแน่นจำขอบกอยแล้วคำเอย"(อบ.2 /16.21-31)

แปลว่า เมื่อเดือนห้ามาถึง ดอกไม้ป่าคลี่บานหลากหลายชนิด เจ้าฟ้าแผด
ติดตามด้วยผีอีกแปดล้านลงมาเมือง เลงดอนจะลง เบื้องใต้นี้ทุกปี ให้เช่นไหว้เรียก
ขานภูฟ้า เลงดอนทุกปี แล้วผีบนฟ้าจะบันดาลให้มั่งมุน(สมบูรณ์พูนสุข) ดังนั้นทั่วอาณาจักร
จักมั่นคงดี

ราชสำนักไทอาหมร่วมกับพลเมืองจัดพิธีเช่นไหว้ใหญ่ทุกจุดทั่วเมืองในเดือนห้าทุกปี ที่"แจ้ไทเมือง"-เมืองหลวงปัจจุบันก่อน แล้วมาจัดพิธีใหญ่ที่"แจ้รายคอย"-เมืองหลวงแรก เอกสารพิธีกรรมกล่าวถึงการจับบูชาเทวราชเลงคอนที่"หอฟ้าเหนือหัว"อันเช่นด้วยสัตว์เผือกทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นควาย หมู ไก่ เป็ด ห่าน นกพิราบ นกเขา ฯ ยิ่งกว่านี้กษัตริย์ไทอาหมหลายองค์ยังได้สร้างเหรียญตราประจำรัชกาลจารึกอุทิศแด่"ฟ้าเลงคอน"เป็นภาษาไทยด้วย ส่วนในเอกสารเรียกขวัญปาวมิ่งหรือวรรณกรรมอื่นมักเรียกขานว่า"ฟ้าเหนือหัว" ในพิธีสะเดาะเคราะห์เมืองจะจัดเช่นไหว้"ฟ้าเลงคอน"ไอฟารยิ่งกว่าพิธีเดือนห้าประจำปี บางครั้งเช่นไหว้ด้วยสัตว์เผือกหลากหลายชนิดนับเป็นพันตัวก็มี ต่อจากนั้นก็เป็นที่"ยอนมิ่งเมืองบ้านที่ฟ้าเหนือหัว"-ขอความมั่นคงของบ้านเมืองจากฟ้าเหนือหัว

จากลำดับความเป็นมาของเลงคอนข้างต้น เราสามารถสังเกตเห็นลักษณะพิเศษของศาสนาไทอาหมที่นิยมยกสถานะบรรพชนขึ้นสู่เทพเจ้าได้เป็นอย่างดี

จนกระทั่งปลายสมัยอาณาจักรไทอาหม ความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจของเจ้าฟ้าแผดผู้เป็นเจ้าแห่งสายฟ้าก็คงอยู่แน่นอน ในพงศาวดารไทอาหมสมัยปลายราชวงศ์ระยะวิกฤตใกล้เกิดจลาจล สมัยเจ้าเสือใหญ่ฟ้างาเมือง(ลักษณะมีสิงห์)(พ.ศ. 2312-2325) ได้จับบันทึกถึงอุบาทว์หรือลางร้ายบ้านเมืองจากฟ้าผ่าหลายต่อหลายครั้ง ที่ร้ายแรงที่สุดคือ ปีกดใจ เดือนสิบเอ็ด ฟ้าผ่าไฟไหม้หอเก็บธัญณีสู่ควมเมือง(สัญลักษณ์การปกครองและคุ้มครอง) และอธิบายว่าเกิดจากความพิโรธของ"ฟ้าเหนือหัว"องค์นี้ คือ"เพื่อนี้ผีฟ้ามายังชูได้"("มายัง"คือไม่ยัง) - เพราะผีฟ้าไม่ชูค้ำแล้ว

ด้วยเหตุนี้จึงเห็นได้ว่าในระบบความเชื่อสมัยหลังของไทอาหม ตำแหน่งประมุขผู้มีหน้าที่ควบคุมการปกครองหรือจริยธรรมภายในสังคมตกไปอยู่กับ"เจ้าฟ้าแผด"โดยตรง ขณะที่"ฟ้าคือจิ้ง"นั้นอำนาจการอยู่"กลางหาว"ในเชิงหลักการเท่านั้น

ลางร้ายสำคัญอีกอย่างคือ เหตุการณ์ที่"เรือนไม้ก่อท้วงดั่ง"-เรือนสัญลักษณ์พิธีราชาภิเษกส่งเสียงดังสนั่น "ท้วง"ในที่นี้คล้ายความเชื่อประเภท"ผีทัก"หรือการเตือนล่วงหน้าก่อนเหตุร้าย เมื่อเกิดเหตุเจ้าฟ้าให้หาหมอไทมาไต่ถาม แล้วหมอไทก็ตรวจดูคัมภีร์ต่าง ๆ จึงตอบว่าเกิดจาก"ฟ้าเหนือหัว"จับ"ด้า"หรือผีบรรพชนกษัตริย์มาขังไว้ในเรือน ขอให้ทำพิธีไถ่ถอนเสียจะดี ดังนี้

"จำฟ้าเหนือหัวแล คำทั้งหลายขังไว้ เพื่อนี้เรือนไม้ก่อท้วงดั่งแลฟ้าเหนือหัว
แขกหลายฟ้า จำคำทั้งหลายได้คงเสียแล้วจึงดึกอวย" (พอ. 302)

แปลว่า ผีฟ้าเหนือหัวขังผีคำทั้งหลายไว้ในเรือน ด้วยเหตุนี้ในเรือนไม้ก่อจึงมี
เสียงดังสนั่นครั่นครื้น ดังนั้นควรเช่นไหว้ผีฟ้าแลได้ถอนผีคำทั้งหลาย จึงจะดี

ครั้งนี้หมอไทเชื่อว่าฟ้าเหนือหัวไม่เพียงแต่พิโรธตัวกษัตริย์ แต่ลงโทษรวมไป
ถึงบรรพชนกษัตริย์ของตระกูลทั้งหมด(นับแต่เจ้าหลวงเสือก้าฟ้าเป็นต้นมา) เจ้าเสือก้าใหญ่
ฟ้าเจ้าเมืองเป็นกษัตริย์ที่มีบุคลิกอ่อนแอและไร้ความสามารถในการปกครอง กระทั่งเกิด
จลาจลเป็นสงครามกลางเมืองอันไม่เคยมีมาก่อน ด้านหนึ่งคำอธิบายของหมอไทได้ชี้ถึง
ภาวะสังคมที่ไม่เพียงแต่ไม่ยอมรับองค์กษัตริย์ แต่ทั้งราชวงศ์ที่เดียว อย่างไรก็ตามใช่
ว่าหมอไทตีความเอาเองได้ว่าฟ้าเหนือหัวจับคำมาขัง คำอธิบายนี้ต้องเป็นแบบแผนความ
เชื่อเก่าแก่ถ่ายทอดกันมา เพราะได้พบคำอธิบายแบบแผนเดียวกันในพิธีกรรมของชาวลาว
โซ่งหรือไททรงดำในไทยปัจจุบัน ต่างกันที่กล่าวว่าแกนเป็นผู้จับผีเรือน(ผีบรรพชน) เจ้า
ของไข่ม้าขัง¹⁰

คณะเทพเจ้าบนเมืองผี(สวรรค์).

นอกเหนือจากฟ้าคือจิ้งที่อยู่กลางหาว เทพเจ้าแห่งธรรมชาติสมัยบุพกาลที่ยังคง
อำนาจปรากฏการณ์ธรรมชาติบนชั้นฟ้า และ ณ แดนสาง(อาณาจักรสวรรค์)ที่เทพเจ้า
ต้นวงศ์กษัตริย์และบรรพชนของเผ่าอันยังคงปกครองเมืองต่าง ๆ ของตนอยู่ดูจะเดียวกับสมัย
อยู่ในเมืองมนุษย์ ก็มีคณะเทพเจ้าและเทวดาใหม่บนเมืองผี(กรุงเทพ)ของเทวราช
"เลงคอน เจ้าฟ้าแสด"เพิ่มเติมขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง ได้แก่ ลูกชายคนโต"อ้ายผาลาน"หรือ
"เจ้าฟ้าลาน" และคณะเทพเจ้าที่ปรึกษา เช่น ย่าแสงฟ้า ลาวขริ รวมไปถึงเทวดา
รับใช้เช่น เจ้าแสงแสง เจ้าสายฝนใหญ่ใหญ่ ฯลฯ

เจ้าฟ้าแสดนั้นเป็น"ฟ้าเหนือหัว" คณะเทพชุดนี้จึงจัดอยู่ในยุคและกลุ่มของ"ฟ้า
เหนือหัว" เอกสารไทอาหมอ้างว่านับแต่สมัยเจ้าหลวงเสือก้าฟ้ายกข้ามคอยเก้าห้อง(เขา
ปาดไก่อ)ย่างก้าวแรกเหนือดินแดนลุ่มน้ำพรหมบุตรนี้ ก็เอาฤกษ์ชัยด้วยการเช่นไหว้"เจ้าฟ้า
แสดขวานคำ"ผู้เป็น"ปู่ฟ้า"ร่วมกับคำต่าง ๆ ในพิธีกลางแจ้งแล้ว ต่อเมื่อสถาปนา"เจ้า

หลวงแจ้คำ" เมืองหลวงแรก จึงจัดพิธีที่หอผี รัชสมัยต่อ ๆ มาได้แยกระหว่าง"หอฟ้าเหนือหัว"กับ"หอผี"หรือแยกระหว่างสถานที่บูชาเทพเจ้ากับสถานที่บูชาเทวดาอารักษ์ประจำเมือง

ชื่อ"หอฟ้าเหนือหัว"ปรากฏในเอกสารประวัติศาสตร์เมื่อพ.ศ. 2218 ปีแรกของรัชกาล"เจ้าเสือเย็นฟ้า" รายชื่อเทพเจ้าที่รับการบูชาหมุนเวียน ณ หอฟ้าเหนือหัวในพิธีเดือนห้ามีหลายองค์ เช่น เลงคอน เจ้าฟ้าแผดได้รับเชิญมาเลี้ยงแรกสุด อ้ายผาหลาน ลาวขรี ย่าแสงฟ้า ยันสายหุง หยาดสายลม เทพี่ทั้งสี่คือ นางอาขดอกคำแดง นางอาขดอกคำรุ่ง นางอาขดอกคำป่า นางอาขดอกคำแสง ฯลฯ แต่ละรอบบูชากินเวลา 3-4 วัน เมื่อนับว่ายังมีการจัดเช่นไหว้ทุกจุดในเมืองไปพร้อมกัน จึงว่ากันว่ากว่าพิธีเดือนห้าจะสิ้นสุดลงก็กินเวลาหลายเดือนทีเดียว

อย่างไรก็ดีในที่นี้จะกล่าวถึงแต่เทพเจ้าสำคัญที่พบในเอกสารพิธีกรรมหรือวรรณกรรมเก่าแก่ดังนี้

อ้ายผาหลาน(เจ้าผาหลาน, เจ้าฟ้าหลาน, ลาวผาหลาน?) "อ้ายผาหลาน"เป็นหนึ่งในเทพเจ้าเก่าแก่ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับอยู่ในตำนานน้ำเต้าไทอาหม อันมีแก่นเรื่องเดียวกับตำนานที่แพร่หลายอยู่ในกลุ่มไท เจ้าผาหลานได้รับบัญชาจากเทวราชเลงคอนให้ลงมาปลุกน้ำเต้าให้เกิดเป็นคน แล้วหว่านพันธุ์คนให้เต็มทุกเมือง

"อ้ายผาหลาน"จัดเป็นเทพเจ้าใหญ่ผู้หนึ่งของกลุ่มฟ้าเหนือหัว พิธีสะเดาะเคราะห์บ้านเมืองพิธีหนึ่ง มีการสร้างเรือนปะรำพิธี ภายในจัดบูชาเจ้าฟ้าหลานร่วมกับเจ้าฟ้าอื่นอีกสามคนตามทิศต่าง ๆ เช่นด้วยสัตว์ใหญ่วัวควายอย่างละสี่ และสัตว์อื่นอีกมาก เครื่องบูชาต่าง ๆ อาหารกับดอกไม้ธูปเทียนพันธุ์

ลาวขรี (หมอโสลาวขรี, ลาวขรีเจ้าผี, ฟ้าลาวขรี) ลาวขรีได้รับบัญชาในฐานะผู้อาวุโสที่ปรึกษาใหญ่หรือ"หมอแสงฟ้า"ของเจ้าฟ้าแผดดังในตำนานว่าด้วยเรื่อง"ขุนหลวงขุนหลาย" และในฐานะที่เป็นต้นสกุล"สา่งขุน"อันเป็นสกุลของชนชั้นหมอไทอาหม

ในตำนานปรัมปราแรก ๆ ลาวขรีเป็นปัญญาชนหนุ่มน้อยชนชั้นหมอ ขณะที่เลงคอนก็ยังเป็น"เข้ยี่เรื่องคำ" ลาวขรีมีส่วนช่วยการสร้างเมืองของเลงคอน โดยเฉพาะการ"หว่านพันธุ์คน"อันหมายถึงการคิดแบ่งจัดวางกำลังคนเป็นพวก ๆ และจัดสรรให้ทำหน้าที่

ต่าง ๆ ลาวขริยัง เป็นหมอสู้ประกอบพิธีกรรมให้เลงคอนแข็งแรงอายุยืนนับพันปี(อย่าตาย, อย่าหนาว(เป็นไข้)) ด้วยการให้อาบน้ำแช่สมุนไพรพิเศษกับอัญมณี

ลาวขริคือสัญลักษณ์ของผู้รู้และบัณฑิตอันพึงยกย่อง ดังคำอวยพรว่า"อยู่ดีดังลาวเก่า อยู่เถิดดังลาวขริ" "ลาว"ที่นำหน้าขรินั้นอาจมีความหมายเชิงยกย่องต่อผู้หลักผู้ใหญ่หรือผู้ควรเคารพ อันเป็นศัพท์ที่ปัจจุบันยังหลงเหลืออยู่ในภาษาลาว

ย่าแสงฟ้า ย่าแสงฟ้า หมายถึงเทพทศกัณฐ์ราชผู้ทรงปัญญา "แสง"คือความรู้หรือปัญญา ย่าแสงฟ้ามีบทบาทสูงในตำนานว่าด้วยขุนหลวงขุนหลายใน"อาหมบรณเจี บทที่ 2 เช่น เป็นผู้แนะ เลงคอนว่าควรขอหลานแทนคำมาครองเมืองกลาง เป็นผู้สั่งสอนพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ แก่ขุนหลวงขุนหลาย รวมทั้งเป็นผู้รอบรู้อดีตเรื่องราวของบรรพชนก่อนสมัยเลงคอนมากมาย

3. เสื้อ อารักษ์ประจำถิ่น

ความเชื่อถือ จินตภาพทางศาสนา และหลักความคิด เกี่ยวกับเรื่อง"เสื้อ" จัดได้ว่าเป็นความเชื่อดั้งเดิมอันซับซ้อนที่สุด น่าจะกำเนิดขึ้นจากองค์ความรู้ของสังคมสังคมระดับชุมชนมาก่อนได้รับการปรับเปลี่ยนเข้ามาอยู่ในศาสนา"ฟ้า"ของรัฐ

ความเชื่อเรื่อง"เสื้อ"หรืออารักษ์ประจำถิ่นยังเกี่ยวพันกับสัญลักษณ์อื่น ๆ อีก อาทิเช่น

1. ต้นรุ้งใหญ่"รุ้งไรคำ"หรือพญาไม้ประเภทไทร ที่ได้รับการยกขึ้นเป็น"ต้นเสื้อ"หรือ"ต้นจำ" และเรียกขานว่า"ต้นเสื้อเมือง"
2. ตำแหน่งที่ตั้งของต้นเสื้อทาง"หัวเมือง"(ทิศเหนือเมือง)อันเป็นทิศมงคลและตรงกับที่ตั้งของต้นรุ้งเก่าพันกิ่งเหนือผาคำในจินตภาพทางศาสนาไทอาหม ต้นเสื้อนี้เรียกว่า"เสื้อหัวเมือง"เป็นที่อยู่อาศัยของอารักษ์ใหญ่ประจำเมือง
3. วิธีการปลูกที่ดื้อร้อย"สายคำแดง"รอบรากต้นรุ้งก่อนลงดิน
4. "เสื้อทรง"ของเจ้าเมืองที่นำมาประกอบพิธีบูชา"เสื้อเมืองใหญ่"(อารักษ์ใหญ่ประจำเมือง)

ความเชื่อนี้เป็นบ่อเกิดของพิธีกรรม"ร่วมปลูกเสื่อ" พิธีเช่น"ไหว้เสื่อ"(อารักษ์) ด้วยการนำควาย และพิธีกินเลี้ยงร่วมกัน ตลอดจนคำสั่งสอนให้โคตรวงศ์ร่วมกันปลูกต้นเสื่อ อย่าได้ละเลิก เพื่อรักษาพันธะต่อโคตรวงศ์

ในตำนานปรัมปราเรื่อง"เลงคอน เจ้าฟ้าแพดขวานคำ" พิธีกรรมปลูกต้นเสื่อนั้น เป็นสัญลักษณ์ของการสถาปนาเมืองใหม่ พร้อมกับกำหนดขอบเขตที่ตั้งเมืองหรือหัวเมืองท้ายเมือง แต่ในตำนานเรื่อง"ขุนหลวงขุนหลาย"อ้างถึงพิธีกรรมร่วมปลูกต้นเสื่อ และเหตุการณ์การแย่งชิงต้นเสื่อของสองขุน เพื่ออ้างอำนาจอธิปไตยเหนือต้นเสื่อที่เกี่ยวพันกับสิทธิ์ในการครองบัลลังก์ อันเป็นข้อมูลบ่งชี้ว่าการปลูกต้นเสื่อในพิธีราชาภิเษกมีมาแต่โบราณกาล

พิธีราชาภิเษกษัตริย์ไทอาหมในอดีตก็มีการปลูกต้นเสื่อที่ถ้ำผาราย ณ แจ้รายคอย พิธีนี้เป็นพิธีสาธารณะอย่างที่เรียก"ข้าแสนร่วมปลูกเสื่อ" เจ้าฟ้าเป็นผู้ลงมือปลูกท่ามกลางฝูงชนห้อมล้อม อันประกอบด้วย ขุนนางราชสำนัก องครักษ์ และข้าไพร่ไทเมืองทั้งหลาย¹¹ ในพิธีนี้มักมีการปลูกต้นรุ้งให้เป็น"ต้นมิ่ง"คู่กับ"ต้นเสื่อ"(หรือ"ต้นจ่า") นอกจากนี้ก็มีพิธีที่หมอเมือง เป็นผู้ปลูกต้นรุ้งตามสถานที่สำคัญในเมืองเช่น "หอหลาย"-หอจดหมายเหตุ "เรือนหลวง"-เรือนเจ้าฟ้า เป็นต้น

ประเพณีการปลูกต้นรุ้งนี้พบได้ทั่วไปในหมู่บ้านกลุ่มไทใหญ่ ทว่าอาจมีจุดประสงค์หรือเหตุผลต่างกันไป เช่น ไทอาหมมีพิธีที่เครือญาติจะร่วมกันปลูกต้นรุ้งหลังพิธีเรียกขวัญคนไข้ ส่วนไทเหนือในยุคนานนิยมว่าการปลูกต้นรุ้งเมื่อใดก็เป็นมงคล เนื่องจากเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ในเมืองสาบที่"สาบ"สั่งสอนให้ปลูก ขณะเดียวกันก็ได้บุญเพราะต้นรุ้งให้ร่มเงาแก่ผู้คน นอกจากนี้แล้วกลุ่มไทใหญ่ก็มีความเชื่อคล้ายกันว่าต้นรุ้ง เป็นที่อยู่ของ"ผีเสื่อ"-อารักษ์ ส่วนในชนบทไทอาหมยังคงปฏิบัติพิธีบูชาเช่นไหว้เสื่อบ้านได้ต้นไม้ใหญ่จนบัดนี้

ในระบบความเชื่อของไทอาหม"เสื่อ"คือเทวดาที่ทำหน้าที่เป็นอารักษ์ประจำถิ่นในเมืองหนึ่งมี"เสื่อ"ได้มากมาย หากมี"เสื่อเมืองใหญ่"หรืออารักษ์ใหญ่ประจำเมืองอยู่คนเดียว เสื่อเมืองใหญ่เป็นบรรพชนรุ่นแรกที่ตายอย่างผิดธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม"เสื่อ"ของไทอาหมนั้นเป็นอารักษ์เกี่ยวข้องอยู่เฉพาะกิจของชุมชน

เท่านั้น และไม่มีการเรียกผีเฝ้าดูแลธรรมชาติแวดล้อมเป็นเสื้อต่าง ๆ เช่น เสื้อน้ำ
เสื้อคอย เสื้อคง ดังที่ปรากฏในลาวโบราณหรือสิบสองพันนา

ที่แปลกไปคือไทอาหมมีคำว่า"จำ"คู่กับ"เสื้อ" เช่น"เสื้อเมืองจำบ้าน" "จำ"มี
ความหมายเดิมว่าห่ม ปก แล้วเพิ่มพูนความหมายขึ้นเป็น หัวหน้า ผู้เป็นใหญ่ "เสื้อเมือง
จำบ้าน" เป็นคำกล่าวรวมเพื่อเรียกอารัญแห่งหมู่บ้านและ เมือง

ต้นกำเนิด"เสื้อเมือง"

ต้นกำเนิด"เสื้อเมือง" และพิธีกรรมเช่นไหว้ใหญ่ด้วยช้าง วัว ควาย ทุกต้นปี
มีเล่าไว้ดังนี้

"แยมเมื่อปานอ่อนฟ้าลายมิดก่อพรองกู้ข้อ จังตักสอนทั้งสามมอนคำไขฟ้า ใ้
เขาเป็นเจ้าพรองเมืองหลายเมืองกู้ที่ เขาพ้อยเหลือความ ฟ้าแจดสามหลวงมอน
เพื่อนเขาพ้อยข้อยเสียเชื้อหายคาย เขาพ้อยวายหลังเชื้อหมดพอ ฟ้าพอให้เขาดี จึงจัก
ห้วยปีแบกตัวช้าง หน้าฟ้าแบกตัววัวตัวควาย จึงจักเขาก็เป็นเจ้าลักกลอยเสื้อแท้แล้ว
คำเอย"(อบ.2/ 16)

แปลว่า เมื่อสมัยก่อนที่"ฟ้าลายมิด"ปกครองอยู่นั้น ได้ฝึกสอน"ไขฟ้า"3 คน
แล้วตั้งให้เขาเป็นเจ้าครองเมืองหลายแห่ง ต่อมาเขาขัดขึ้นคำสั่งฟ้า ฟ้าโกรธไขฟ้า
ทั้งสาม เพราะฉะนั้นเขาจึงต้องตาย สูญสิ้นวงศ์ตระกูล แต่ฟ้าพอก็ให้เขาดี ต้นปี
ให้บูชาเช่นไหว้ด้วยช้าง วัว ควาย เขาจึงเป็นเทพเจ้าและเสื้อเมือง(คอยคุ้มครอง)
ด้วยแต่บัดนั้นมา

ในพื้นที่เมืองกล่าวว่าผู้ตายคนแรกเพราะ"เหลือความฟ้า"-ขัดขึ้นฟ้า คือไขฟ้า
คนที่สามหรือ "แสงก่อฟ้ามอนคำ" อันเป็นคนแรกที่กลายเป็น"คำเรือนใหญ่" ดังนั้นเมื่อ
เปรียบเทียบข้อมูลเข้าด้วยกัน ก็หมายความว่า ไขฟ้าคนที่สามน่าจะเป็น"คำ"หรือ"ผี
เรือน"ก่อน แล้วจึงได้รับการยกฐานะให้เป็น"เสื้อเมือง"

อย่างไรก็ตามบัณฑิตชาวไทพำเพี้ยนหนึ่งให้ความเห็นว่า "ปู่ผีเสื้อ"ของไทอาหม
อาจเป็น"เจ้าสามเรือ"ผู้ตายตกน้ำ¹² ด้วยถูกเงือกคาบจมหายไป เจ้าสามเรือเป็นลูก
ชายคนที่สามของฟ้าบรมสางคำ เป็นน้องของ"อ้ายรุ่ง"หรือสาางเฝ้า และ"ยี่เรือกคำ"

หรือเลงคอน เจ้าฟ้าแผลด

แม้ว่าเราจะบ่งชี้ไม่ได้ชัดว่า"เสือเมืองใหญ่"ของไทอาหมควร เป็นใครกันแน่ แต่พอระบุได้ว่า ต้นตอความคิดเรื่องนี้วางกรอบไว้ว่าผู้ที่กลายเป็นอาร์กษัคุ้มครองเมืองได้ เป็นบรรพชนสำคัญผู้ตายอย่างผิดธรรมดา จึงจะมีอำนาจแรงกล้า หรือที่คำสะแลงในภาษาไทยปัจจุบันว่า"เฮี้ยน"นั่นเอง

เสือเมืองใหญ่คอยคำ

ในตำนานปรัมปราเรื่อง"เลงคอน เจ้าฟ้าแผลดขวนคำ"กล่าวถึงบทบาทของเสือเมืองและพิธีบูชาไว้พอสมควร คำเรียกขานมีต่าง ๆ ดังนี้

"คำเสือเมืองใหญ่" แปลว่าเป็นคำ(บรรพชน)ผู้ทำหน้าที่เป็น"เสือ"อาร์กษัใหญ่ประจำเมือง

"ปู่เจ้าเสือเมืองใหญ่คอยคำ" น่าสังเกตคำว่า"ปู่เจ้า"นั่นเป็นคำเรียกผู้ปกครองเมืองของไทสมัยแรกก่อนสมัย"ขุน" พบในประวัติศาสตร์ไทดำ และในตำนานเมืองเชียงใหม่ องค์กรที่ดีคำเรียกขานนี้แปลว่า ปู่เจ้าผู้เป็นอาร์กษัใหญ่ประจำเมืองซึ่งสถิตอยู่ ณ คอยคำ คอยคำเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งบนฟ้าตามจินตภาพทางศาสนาของไทอาหม เหนือคอยคำมีต้นรุ้งไร แก้วพันกิ่งอันเป็นที่สถิตของปู่เจ้า เนื่องจาก"คอยคำ"คือ"ผาคำ"ชัยภูมิเมืองศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการยกขึ้นเป็นดั่ง เมืองสวรรค์ใน"พื้นที่เมือง"นั่นเอง

"ปู่สาংเสือหัวเมือง" แปลว่าปู่ผู้เป็นสาং(เทพเจ้า)ที่อยู่หัวเมือง(หัวของเมืองซึ่งอยู่ทางทิศเหนือ) เมื่อเสือเมืองลงจาก"เจ้าฟ้า"เมืองฟ้า มายังเมืองคน ก็จะลงมาที่"หัวเมือง"ก่อน ด้วยเหตุนี้ไทอาหมจึงมีประเพณีปลูกต้นรุ้งเป็นต้นเสือทางทิศเหนือของตัวเมือง

ในตำนานเรื่องนี้ ปู่สาংเสือมีบทบาทสำคัญในการเตรียมการสร้างบ้านแปลงเมืองที่เรียกว่า"แต่งเครื่องสร้างเมือง" โดยได้รับการบวงสรวงจาก"ยี่เรื่องคำ"(เลงคอน)และเครือญาติ ให้ลงจากเมืองฟ้ามาเพื่อให้คำปรึกษาและทำนายทายทัก เมื่อบวงสรวงแล้วปู่สาংเสือก็สำแดงอภินิหารลงมาปรากฏกายให้เห็นจริง ๆ ปู่สาংเสือนี้เป็นเทพเจ้าบรรพชนที่เหมือนคนทุกประการ

"มันย่างเขาทำมอดยชุมจำหวัเมืองเกลื่อนฟ้าแท้แล้ว ครั้นเป็นคอยบไม้สักลำ
ลักเป็นต้นรุงเหนือสาางอยู่ คอยบเลาปลาคักเส้น ต้นรุงใหญ่สาางเขาแท้แล้ว" (ลค.)

แปลว่า (เสือเมืองใหญ่) ย่างมาอยู่กลางคอยใหญ่ที่ปกเหนือหัวเมือง บนคอยไม่มี
มีต้นไม้สักลำ ไม่มีหญ้าเลาหญ้าคาคักเส้น มีเพียงต้นรุงใหญ่ซึ่งสาางประทับอยู่

จากนั้นปู้สาางเสือก็ได้รับอัญเชิญเป็นผู้นำทางขบวนไพร่พลของ"ยี่เรื่องคำ"ไปหาที่ตั้ง
เมืองใหม่ โดยมีฝูงสาางเสือหลายคนร่วมเดินทางไปด้วย เมื่อถึงเมืองใหม่ปู้สาางเสือก็
แบ่งเชื้อสาาง"ลูกเสือ"และ"ลูกจ่า"ประจำต้นรุงใหญ่ที่ปลูกใหม่ทางทิศเหนือเมือง เพื่อทำ
หน้าที่เป็นอารักขแห่งเมืองใหม่ สันการกิจแล้วปู้สาางเสือจึงกลับคืนสู่"เจ้าฟ้า"

พิธีกรรมร่วมกันปลูกต้นเสือที่เมืองใหม่ทั้งเจ้าและข้านี้ นอกจากเป็นสัญลักษณ์
ของการก่อตั้งเมือง ยังช่วยกระชับความสัมพันธ์ของความรู้สึกเป็นสมาชิกหน่วยเดียวกัน
ด้วย ดังเช่นคำสอนที่ปรากฏในพงสาวดารไทอาหม

"กินเนื้อก็ร่วมคตท้อง ข้าแสนก็ร่วมปลูกเสือนี่นี้ น้าวัวก็ร่วมตือสาาย น้าวาย
ก็ร่วมตือเชื้อ ร่วมปลูกเสือน้อย่าหาย" (พอ. 8ข/3)

คำพูดนี้กล่าวถึงการร่วมพิธีกรรมด้วยกัน มีการล้มวัวควายเช่นไหว้ ปลูกต้น
เสือ แล้วกินเลี้ยงเนื้อที่เช่นไหว้ด้วยกัน จากนั้นจึงถือเสมือนคนเชื้อสาางเดียวกัน จง
รักษาพิธีกรรมปลูกต้นเสือนี้นี้ไว้ อย่าได้ละเลิก

แก่นสารของความคิดนี้เป็นจุดประสงค์ของพิธีปลูกต้นรุงเป็นต้นเสือหรือต้นจ่า ณ ถ้า
ผาราย อันเป็นขั้นตอนหนึ่งในพิธีราชาภิเษกของเจ้าฟ้าไทอาหม

ปูผีเสือ

ใน"พื้นก่อเมือง"ได้ยกปูผีเสือขึ้นเป็นเทพดาผู้มีฤทธิ์ มีต้นกำเนิดอันพิสดารยิ่ง
เพราะถือกำเนิดจากกลุ่ม"ไข่คำ"ที่ตกจากฟ้า เพื่อทำหน้าที่เป็นอารักขประจำเมือง"ไข่ฟ้า"
สามวงศ์ดังกล่าว

กลุ่มไข่ทองคำทั้งสามมีดังนี้

1. "เพ่อเก้าปึก" หรือ "เพ่อเจ็ดคิง" สิงอยู่เมืองสาางดิน
2. "ตาแปนปูผีเสือ"หรือ"ปูผีเสือนาแสง" อยู่บนต้นรุงเก้าพันกิ่งเหนือผาคำ ณ

เมืองผาคำ

3. "หุ่นคางาม" หรือ "หุ่นดาคำ" อยู่ทิศเหนือเมืองนอกฟ้า¹³

ปู่ผีเสื้อมีรูปลักษณะเป็นคน แต่หัวและตาเป็นแสงอำมฤต เห็นไปมาได้ รูปลักษณะประหลาดนี้เป็นสื่อสัญลักษณ์แทนคนเจ้าปัญญา ดังนั้นปู่ผีเสื้อจึงเป็นอารักษ์เมืองที่มีบทบาทมากที่สุด เป็นผู้ยู่มาดั้งเดิม เป็นผู้บุกเบิกลงแรงสร้างแควน้ำแก่เมืองผาคำ ที่สำคัญคือเป็นผู้สั่งสอนขนบธรรมเนียมการปกครองเพื่อรวบรวมเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ

โดยแก่นแท้แล้วจินตภาพ "ปู่ผีเสื้อ" วิจารณ์มาจาก "ปู่สางเสื้อ" นั่นเอง

ในตำนานสมัยหลัง ปู่ผีเสื้อมีบทบาทน้อยลง โดยเฉพาะในเรื่องขุนหลวงขุนหลาย ปู่ผีเสื้อลงจากฟ้าติดตามสองขุนมาด้วย จากนั้น "ทั้งกะตันไม้ใหญ่ก็ให้มีขุน" จึงกลายเป็น "รุกขเทวดา" อยู่เฝ้าป่าดงทิศเหนือเมืองไปเสีย อย่างไรก็ตามปู่ผีเสื้อไม่ได้มีหน้าที่ปกครองป่าดงพงไพรหรือสิงสาราสัตว์ทั้งปวง เพราะนั่นคือหน้าที่ของ "ผีเถื่อน" และปู่ผีเสื้อยังได้รับการเช้นไหว้อยู่ด้วยควาย หมู เป็ด ไก่ ข้าว เหล้า ฯลฯ

กระนั้นก็ตามในเอกสารประวัติศาสตร์ไทอาหมก็ย้าว่าพึงจัดพิธี เช้นไหว้ปู่ผีเสื้อเสมอ เพราะเป็นจารีตดั้งเดิม ทั้งยังได้ระบุปีที่เจ้าหลวงเสือก่าฟ้าทำพิธี เช้นไหว้ปู่ผีเสื้อครั้งแรกในดินแดนนี้เมื่อปีเมิงเม็ค¹⁴ รวมทั้งระบุว่าหมอไทได้ปลุกต้นไม้เป็น "เสื้อ" ดังนั้นสมัยต้นอาณาจักรปู่ผีเสื้อควรเป็นเทพเจ้าสำคัญ และน่าจะมียุทธศาสตร์ไม่ต่างจาก "ปู่สางเสื้อ" ในตำนานปรัมปรานัก เมื่อเจ้าหลวงเสือก่าฟ้าตั้งเมืองหลวงถาวรที่ "แจ้หลวงแจ้คำ" (แจ้รายคอย) นั้นได้กำหนดจุดหัวเมืองท้ายเมืองไว้ และคงมีการปลุกต้นไม้ด้วยเหตุนี้อารักษ์เก่าแก่ที่สุดแห่งเมืองหลวงนี้จึงชื่อ "เสื้อหัวเมือง" ซึ่งได้รับมาต่างหนึ่งตัวเป็นเครื่อง เช้นไหว้ครั้งแรก

ดูเหมือนในสถานการณ์จริงความเชื่อเรื่อง "เสื้อ" ก่อนข้างยึดหยุ่น นอกจากสามารถเพิ่มจำนวน "เสื้อ" ได้ไม่สิ้นสุดตามการขยายตัวของชุมชน ยังอาจรับพิธีอารักษ์ของชนเผ่าติดที่ดั้งเดิมก่อนไทมาเป็น "เสื้อเมืองจำบ้าน" ได้เช่นกัน ด้วยเหตุนี้ในเมืองหนึ่งจึงมี "เสื้อ" ได้หลายคน และต่อเมื่อ "เสื้อเมือง" เป็นผีไทจึงจัดพิธี เช้นไหว้ตามธรรมเนียมดั้งเดิมได้ค้นรู้งในดงเสื้อเมืองทางทิศเหนือ ส่วน "เสื้อเมือง" ผีอื่นก็จัดเลี้ยงที่ "หอผีหอกุม"

ในพิธีไหว้ใหญ่ในเดือนห้าประจำปีนั้น ได้มีการตั้งเครื่อง เช้นไหว้จัดเลี้ยงของ

สดของท้าวบรรดาเสือเมือง อาทิเช่น เสือเมืองจำบ้านที่แจ้ไทเมือง เสือหัวเมืองที่
แจ้รายคอย ที่นี้ยังบูชาเจ้าเสือภาค(ตลาด) และเสือหัวนี้(ปี?) อีกด้วย

เครื่องบูชาเสือหัวเมืองที่แจ้รายคอย มีหมูตัว 1 และสิ่งของอื่นบ้าง ถ้าเทียบ
กับการเครื่องบูชาอันมโหฬารของเสือเมืองใหญ่สมัยแรกสุดในตำนาน อันได้แก่ ช้าง หรือ
วัวควาย หรือแม้แต่สมัยแรกสถาปนาเมืองหลวงนี้ที่ได้รับมา ย่อมชัดเจนศักดิ์ศรีของ
"เสือเมือง"ที่เป็นผีไทดั้งเดิมลดต่ำลงจากอดีตมากพอควร ในสมัยเดียวกับที่เอกสารพิธี
กรรมนี้ได้บันทึกไว้ก็ปรากฏชื่อ "เสือเมืองจำบ้าน" สำคัญตนหนึ่งแล้ว นั่นคือ "ล้งกูรี"

ทุกวันนี้แม้จะไม่มีราชสำนักเป็นผู้นำการจัดพิธีกรรมมาเนิ่นนานแล้ว พวกหมอไท
ที่เคร่งครัดต่อจารีตดั้งเดิมก็ยังจัดพิธีเช่นไหว้ "ผีเสือเมือง" หรือ "ปู่ผีเสือ" อยู่ แต่หลีกเลี่ยง
การฆ่าสัตว์สังเวด้วยของสดของคาว¹⁵ นอกจากนี้นักวิชาการไทอาหมรายงานว่า แต่ละ
หมู่บ้านยังมีอารักษ์เรียกว่า "Lai-Lung-Kham" (ผีลุงคำ?) เชื่อกันว่าสถิตอยู่บนต้นรุ้ง ทุกปี
มีพิธีเช่นไหว้ด้วยสุนัข เพื่อขอให้คุ้มครองชาวบ้าน หรือปกป้องฝูงสัตว์เลี้ยงให้พ้นจากโรค
ระบาดอันมีมาเนื่อง ๆ นอกจากนี้ในพิธีขึ้นปีใหม่หรือสงกรานต์ ชาวบ้านจะมาชุมนุมกันตั้ง
แคร่ "ไม้ห้าง" เลี้ยงผีได้ต้นรุ้ง แล้วจึงไปเล่นสาดน้ำกัน¹⁶

4. คำ บรรพชนของตระกูล

"คำ" ไม่เพียงแต่เป็นคำเรียกผีบรรพชนประจำตระกูล คำยังเป็นคำสัญลักษณ์
ของระบบความเชื่อเกี่ยวกับบรรพชน อันประสานกับจินตภาพทางศาสนาของไทอาหม
และทำหน้าที่ในการดำรงความเชื่อ จารีตประเพณี วิถีชีวิตของชุมชนในหลายระดับ
โดยเฉพาะในระดับชาวบ้านสามัญในอดีตตลอดมาจนบัดนี้ นอกจากนี้ครั้งหนึ่งความเชื่อ
เกี่ยวกับคำยังเป็นพลังสำคัญในการก่อตั้งอาณาจักรไทอาหม ซึ่งมีจารีตว่าเทพเจ้าของ
เขาไม่ใช่อื่นไกล หากคือ "คำ" หรือบรรพชนของทุกคนนั่นเอง

คำผีเรือนช่วยคุ้ม

ปรัมปราคติต้นกำเนิดของไทอาหมเรื่อง "พินก่อเมือง" เล่าถึงกำเนิดคำครั้งแรก

โดยเรียกว่า "ด้า เรือนใหญ่แควนขุน" หมายถึงด้าใหญ่ของตระกูลขุน น่าจะหมายถึงต้นสกุล และบรรพบุรุษอดีตประมุขที่อาวุโสที่สุดของคนรุ่นเดียวกัน ถ้าเป็นตระกูลขุนก็หมายถึงผู้เคยรับตำแหน่ง "ขุน" ทั้งหลายนั่นเอง¹⁷.

ไทอาหมเรียกด้าว่า "ผีเรือน" ด้วย แต่เรียกควบกันเช่นใน อาหมโบราณฉบับพิมพ์ บทที่ 1 เรียกว่า "ด้าผีเรือนช่วยคุ้ม" ผีเรือนในที่นี้หมายถึงเทวดาประจำตระกูล ที่มีขอบเขตอำนาจคุ้มครองในเรือนหรือตระกูลตน มิใช่ผีที่อยู่ประจำเรือน (สิ่งปลูกสร้าง)

ไทอาหมอธิบายว่า "ด้า" หมายถึงผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งยังคงได้รับการเช่นไหว้จากลูกหลาน ด้านั้นมีขนาด รูปร่าง และคุณลักษณะทุกประการ เหมือนครั้งที่ผู้ตายยังมีชีวิตอยู่ ทำหน้าที่คุ้มครองครอบครัวและเรือนที่อยู่ เพียงแต่เราไม่อาจมองเห็นได้ ครั้นเวลาผ่านไปนานเข้า ด้าจะเปลี่ยนชั้นเป็น "ผี" ผีถือเป็นรูปแบบหรือขั้นชีวิตที่สูงกว่าด้า หรือ "ไม่ด้าก็อาจเปลี่ยนเป็นผี ในกรณีที่ตระกูลนั้นสันตยาบุตรชายผู้ทำหน้าที่เช่นไหว้ด้า ผียังคงมีขนาดรูปร่างลักษณะเหมือนด้า แต่มีขอบเขตอำนาจพ้นจากบ้านเกิดตระกูลตน กลายเป็นผีหรือเทวดาประจำท้องถิ่นหรือสังคม หลังจากชั้นเป็นผีจบลง ผีจะ "ขึ้นอิงกะฟ้า" หรือ ขึ้นไปสถิตอยู่บนเมืองฟ้าร่วมกับทวยเทพ เจ้า "ฟ้า" และ "สาง"¹⁸

ในเอกสารตำราโหราศาสตร์ของไทอาหมเกี่ยวกับ "วันเอาสาว" (วันแต่งงาน) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับด้าไว้ดังนี้

"เดือนออกได้ ๒ วัน เอาสาวจำปดี เดือนออกได้ ๓ วัน เอาสาวจำ
สังบมีลูก ให้ขึ้นด้า ปางเสียดี้ผีด้า" (ตท.)

แปลว่า เมื่อดวงเดือนออกได้สองวัน (เป็นวิธีนับวันแบบ Lunar month) แต่งงานไม่ดี ถ้าดวงเดือนออกได้สามวัน แต่งงานแล้วยังไม่มีลูก ให้ทำพิธี "ขึ้นด้า" "ปาง" หรือเชิญผีด้ากินเครื่องเช่นไหว้เสียดี้

เอกสารนี้กล่าวว่าการขึ้นด้านั้นควรกระทำเพื่อขอลูก เมื่อลูกตาย หรือมีลูกแต่ไม่ได้เลี้ยง นอกจากนั้นวันแต่งงานใดที่ฤกษ์ไม่ดีก็แก้ไขด้วยการเลี้ยงผีด้า คู่ผัวเมียจะอยู่กินกันยืนนาน จึงเห็นได้ว่ากิจการใดอันเกี่ยวข้องกับครัวเรือน ได้แก่ การแต่งงาน การมีลูกสืบสกุล เป็นกิจที่ด้าต้องดูแลโดยตรง

เมื่อชาวบ้านไทอาหมเลี้ยงผีด้า มักตั้งแคร่เล็ก ๆ หรือ "ไม้ห้าง" ไว้มุมหนึ่งของ

ครัวไฟ ไม้ห้างประดิษฐ์ขึ้นง่าย ๆ จากกากกล้วยกับไม้ไผ่ กว้างยาวสูงราวศอกหนึ่ง
 ขาสี่ข้างเป็นไม้ไผ่ ข้างบนเป็นกากกล้วยฉีกเส้นสานตาห่าง ๆ ไว้รองรับไม้เครื่องเช่น
 ไห้ว อันได้แก่ หมากพลู ข้าวหมาก ผลไม้ ฯลฯ ในโอกาสพิเศษจึงเช่นด้วย
 'ไก่อัด คนไทถิ่นที่อยู่ในรัฐอัสสัม เช่น ฟ่าเก อ้ายตอน มักตั้งเครื่องเช่นด้ายที่"เสาผีดำ"
 อันมักเป็นเสาเอกของเรือน แต่เหตุที่ไทอาหมผิดแผกไป ก็เพราะลักษณะบ้านเรือน
 ส่วนมากปรับเปลี่ยนจากเรือนไม้ยกใต้ถุนสูงของดั้งเดิม กลายเป็นเรือนติดพื้นดิน แต่
 หลังคายังมุงหญ้าคา และผนังเรือนเป็นฟากขัดตะ การเลี้ยงด้ายด้วยไม้ห้างดังกล่าว
 จัดเป็น"พิธีกรรม"

นอกจากนี้ก็อาจเลี้ยงผีดำด้วยการจัดสำรับอาหารใส่ถาดทองเหลือง มีใบตองฉลุ
 ลายปิดหน้าสำหรับแต่ละถ้วย คล้ายกับที่ชาวไทอาหมกินกันตามปกติ แล้วก็นำข้าวเหนียว
 ดำมากิน โดยลำดับบรรพชนไปไม่ต่ำกว่าแปดชั้น

ประเพณีอันเนื่องด้วยงานศพสำคัญมากในสังคมไทอาหมแม้จนบัดนี้ เหตุด้วยใน
 ความเชื่อของเขาการตายไม่ใช่การสูญสิ้น หลังงานศพไปแล้วก็มีประเพณีการเลี้ยงผีผู้
 ตาย ซึ่งมีแบบแผนและกำหนดเวลาที่แน่นอนทุกปี การจัดเลี้ยงแต่ละครั้งคือการชุมนุม
 หมู่เครือญาติไปในตัว เรื่องนี้ Padmeswar Gogoi ได้เขียนไว้อย่างละเอียดในหนังสือ
 Tai-Ahom Religion and Customs

คำฟ้าห่มเมือง

ในตำนานปรัมปราเรื่อง "เลงดอน เจ้าฟ้าผดขวานคำ" กล่าวถึงการ"ผอกคำ"
 หรือเลี้ยงด้าย แล้วขอคำตอบจากคำด้วยการเลี้ยงทวยกระดุกไก่อ

"เจ้าฟ้าจึงให้หมอเมืองไปหว่าไก่อตามขวาง ตามทั้งฟ้าสี่เอน ตามทั้งเสื้อพ่อแม่
 ขุนเมือง ตามทั้งคำฟ้าห่มเมือง ตกกลุ่มดู"(ลค.)

แปลว่า เจ้าฟ้าจึงให้หมอเมืองหว่าไก่อเพื่อเลี้ยงทวย ตามเทพเจ้า ตาม
 (อดีตกษัตริย์)ฟ้าสี่เอน ตามทั้ง"เสื้อ"อารักข์ประจำเมืองที่เป็นพ่อแม่ของ(เจ้าฟ้าหรือ)ขุน
 เมื่อนั้น และตาม"คำ"บรรพชนที่เคยเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมือง ขอให้ทั้งหมดลง
 (จากฟ้า)มาเบื้องล่าง เพื่อดูไก่อให้คำตอบ

เทพเจ้าแทบทั้งหมดของไทยอาหมนั้นนับเป็น"คำ"หรือบรรพชนได้ กล่าวคือสืบสายมาจากตระกูล"สาง" เมื่อมีชีวิตอยู่ทำหน้าที่ปกครองหรือเป็น"ฟ้า" เมื่อตายแล้วเปลี่ยนชั้นและรูปแบบชีวิตเป็น"คำ" และทำหน้าที่เป็นดั่ง"เสื้อ"ด้วย

"คำฟ้าห่มเมือง" เทียบเท่าคำว่า"ผีเมือง"ที่ใช้กันอยู่ในหมู่ไทดำและลื้อ ในความหมายของอารักษ์ผู้เคยเป็นเจ้าครองเมืองนี้ การปกครองเมืองนั้นไทอาหมใช้สำนวนความเปรียบว่า"ฟ้าห่มเมือง" ในเอกสารไทอาหมยังมีคำว่า"ผีอยู่เมือง"หมายถึงเทพเทวดาทั่วไปในเมือง ซึ่งไม่เคย"ห่มเมือง" (ปกครองเมือง)

สถานที่ที่เหล่าคำฟ้าห่มเมืองอยู่กันนั้น ในวรรณกรรมไทอาหมเรียกว่า"เจ้าฟ้า" หรือเมืองฟ้า ที่อยู่บน"คอยคำ" ติดกับสักสันน้ำ"ลินคำ" ที่มี"น้ำใจใคร่"หรือน้ำอมฤตไหลรินอยู่

ในเอกสารประวัติศาสตร์ เมื่อกษัตริย์ตายก็จะได้รับการเรียกขานว่า"คำอันใหม่" ส่วนบรรพชนกษัตริย์ทั้งหมดเรียก"คำทั้งหลาย" ธรรมเนียมการเรียกอดีตกษัตริย์เป็น"คำ" ปัจจุบันนี้ยังมีอยู่ เช่นเรียก"คำเสื้อกำฟ้า" "คำขุนหลวงขุนหลาย"

ที่"เจ้ารายคอย" ในจังหวัดสกลนครเวลานี้มี"ม่วยคำ"สถานที่ฝังศพอดีตกษัตริย์และราชวงศ์ "ม่วยคำ"แปลว่าสถานที่พักผ่อนหรือนอนของบรรพชน เป็นเนินดินสูงใหญ่มากมายหลายลูกเรียงรายติดต่อกัน จัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนไทอาหมจาริกมาสักการะอดีตกษัตริย์ของเขา ชื่อ"เจ้ารายคอย"หรือเมืองที่มีคอยเรียงรายก็ได้ชื่อตามนี้

ในพงสาวดารไทอาหมเรียกที่ฝังศพกษัตริย์ว่า"สวนผี"หรือ"คอยผี" และมีกล่าวถึงตำแหน่ง"ผู้กวานคำ"และ"หมอผีคำ"ซึ่งทำกิจทั้งหลายเกี่ยวกับคำด้วย พิธีศพเรียกว่า"คอย"ซึ่งตรงกับภาษาไทยถิ่นในไทยทุกภาค การฝังศพกษัตริย์แต่ละองค์ต้องใช้ไพร่จำนวนมากตระเตรียมขุดดินพูนขึ้นเป็นโลกหลายเดือน แล้วฝังทรัพย์สินเงินทองเครื่องใช้ไม้สอยตลอดจนข้าทาสบริวารตามลงไป นอกจากนี้เวลาปกติมหาลีงค์หนึ่งของเจ้าฟ้าคือ"นางคอยเจ้า"ต้องอยู่เฝ้าที่"เจ้ารายคอย" และทำหน้าที่ดูแลรักษา"สวนผี"ด้วย

เมดำเมผี

"เมดำ" เป็นพิธีกรรมสำคัญของสังคมไทอาหม ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 18-23

หรือ 600 กว่าปีที่ราชวงศ์ไทอาหมครองอำนาจอยู่ ได้จัดพิธี"เมด้า"หรือ"เฮ็ดแซกด้า"
(แซกคือบูชา)อย่างต่อเนื่อง ยิ่งกว่านั้นในระยะ 300 ปีแรกขณะที่ราชวงศ์ไทอาหมทำ
ศึกขยายดินแดน ไม่ว่า ก่อนศึก ช่วงศึก หลังศึก ล้วนมีบันทึกถึงการจัดพิธีบูชาด้า
หลังเสร็จศึกใหญ่บางครั้งเจ้าฟ้าจัดพิธีกรรมนี้ร่วมกับการ"เรียกขวัญเมืองบ้าน" และ"เรียก
ขวัญช้างม้า"(กองทัพ) ดังนั้น พิธี"เมด้า"ร่วมกันของไพร่พล แม่ทัพ นายกอง ขุนศึก
ขุนนาง และเจ้าฟ้า จึงน่าจะมีความหมายต่อการก่อตั้งอาณาจักรไทอาหมจนมั่นคง

บันทึกพิธีบูชาด้าครั้งแรกเริ่มปรากฏแต่สมัยเจ้าหลวงเสือก้าฟ้าอย่างเหยียบแผ่นดินนี้
หลังจากข้ามดอยเก้าห้องโดยต่อสู้อาชนะ"ข้า"หลายกลุ่ม(ชาวคอยที่ส่วนมากเป็นเผ่านาคา)
ตามรายทาง ลงมาถึงแควน้ำหก เจ้าฟ้าจึงสั่งให้ข้าทั้งหลายพันไม้ทำแพ ขนม้าศึก
300 ตัวขึ้นแพเตรียมล่องมาตามแควน้ำหก ที่ริมแควน้ำหกเจ้าฟ้าจัดพิธีบูชาด้าให้ช่วยชูคำ
ในการทำศึกใหญ่ด่านแรก ไม่ใช่ศึกย่อยกับชาวคอยอย่างที่ผ่านมา แต่เป็นศึกชิงบ้านชิง
เมืองที่ตั้งอยู่ ณ ดินแดนนี้แล้ว

"แยมเมื่อเจ้าหลวงเสือก้าฟ้าลงเมืองเมจ่า ลูกที่หั้นลงมาข้ามแสนดอยใหญ่
ออกมาที่น้ำหก ข้ามดอยลาดมาถึงจำที่เจ้าฟ้าจิบบาเอามาหมู่ไก่เปิดจำทั้งของได้สังรวม
กันกินไว้ เจ้าฟ้าแซกทั้งด้าพ่อแม่ ด้าปู่ย่า ด้าเรือน ด้าใหญ่แควนขุน นอกเฮ็ดคี่เฮ็ด
ใหญ่ มั่นบอยคียบอยใหญ่ เจ้าฟ้าซาคุบเข้าห้วยบาย ด้าเรือนใหญ่แควนขุน บอปปู่ฟ้า
ถูกลูกที่เมืองกอง(กลาง?)ลงมาแล อย่าให้หล่อย่าเยียวสัง ให้ได้เมืองได้บ้าน ให้
ข้ามเผือกนี้ ใครให้ได้เจ้ากู เจ้าฟ้าแผดขวานคำเจ้ากูเอย" {DHA.\P.42 [DHAS:Ms.6
(A)Follio 33(R)]}

แปลว่า เมื่อเจ้าหลวงเสือก้าฟ้าจากเมืองเมจ่า มาจากที่นั่นต้องข้ามดอยใหญ่นับ
แสนจนออกมาถึงที่แควน้ำหก ข้ามดอยลาดมาแล้ว เจ้าฟ้าจึงให้หาหมู่ ไก่ เปิด ของ
ทุกอย่างที่หาได้มารวมกันไว้ แล้วจัดบูชาเช่นไหว้ด้าพ่อแม่ ด้าปู่ย่า ด้าทั้งหลายของ
ตระกูล ด้าใหญ่แห่งตระกูลขุน เจ้าฟ้าจัดพิธีไหว้อย่างใหญ่โต ลูกเข้าก้มหัวลงให้
ด้าใหญ่แห่งตระกูลขุน และบอกกับปู่ฟ้า(คือเจ้าฟ้าแผด)ว่า ลูก(ผู้ลำบาก)ลงมาจาก
เมืองกอง(กลาง?) ขออย่าให้พังพ่าย อย่าได้ต้องภัยใด ขอให้ได้เมืองได้บ้าน
ให้ข้ามฟากนี้ไปได้ ปรารภนาใดก็ให้ได้เถิดเจ้าของกู เจ้าฟ้าแผดขวานคำเจ้าของกู
เอย

เจ้าหลวงเสือก่าฟ่านำทัพล่องแควน้ำหกลมาลู่แควน้ำยี่น อยู่ที่นี่เพื่อตระเตรียมอาวุธ เครื่องศึกอีกจำนวนมากถึงปีหนึ่ง จึงเข้าโจมตีเมืองลาเคนเตนสา (La-Khen Ten-sa) ในทัศนะของสมัยนั้นคือ "การรวมเมืองรวมบ้าน" และไทอาหมถือว่าก่อนสมัยเจ้าหลวงเสือก่าฟ่าน ดินแดนนี้ "เจ้าฟ้ายังมีแตก" คือเจ้าฟ้ายังไม่บังเกิดมี หรือยังไม่มี "ฟ้า" ที่ "กวม" (ครอบ) เหนือบ้านและเมืองทั้งหมด ไม่มีผู้ปกครองสูงสุดและระบบการปกครองเหนือบ้านและเมืองทั้งหมด เนื่องจากเจ้าหลวงเสือก่าฟ่านเป็น "ใจฟ้า" จึงมีสิทธิธรรมพื้นฐานที่จะสถาปนาระบบการปกครองใหม่แก่ดินแดนนี้ แต่สิทธิธรรมนี้ก็ต้อง "กู้" หรือเก็บรวมบ้านและเมืองเข้ามาอยู่ได้อำนาจให้ได้ด้วยเร็วแรงและมีมืออันแท้จริง ต่อเมื่อสำเร็จแล้วเท่านั้นจึงสามารถสถาปนาตัวเองเป็น "เจ้าฟ้า" แห่ง "เมืองนุ" เจ้าหลวงเสือก่าฟ่านใช้เวลาเรียนร่ำทำศึกเอาชนะชนเผ่าอื่นสลับกับจัดตั้งเมืองใหม่ที่นาใหม่ปลูกข้าวตามรายทางราว 30 ปี ก่อนสถาปนาเมืองหลวงถาวร "เจ้าหลวงเจ้าคำ" ซึ่งต่อมาคือ "เจ้ารายคอย"

อย่างไรก็ดีอาณาบริเวณที่ตั้งแรกของอาณาจักรไทอาหมบริเวณรัฐอัสสัมตอนบนเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนอยู่อาศัยเบาบาง เป็นป่ารกชัฏและที่ลุ่มน้ำท่วมเสียมาก รวมทั้งเป็นจุดกึ่งกลางของชายเขตอำนาจและเขตแดนของชนท้องถิ่นสี่กลุ่มคือ โมราน โบราฮี ชุติยา และคิมิสา (กะจारी) ฉะนั้นการศึกชิงบ้านเมืองแต่ละครั้งต้องเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ เมืองที่เจ้าหลวงเสือก่าฟ่านเลือกยึดนั้นมีบ่อเกลือของเผ่ากะจारी และหมู่บ้านหรือเมืองที่ชิงมาหรือที่ตั้งเองโดยส่งคนเข้าหักร้างทางพงชุกดลอกเหมืองฝายต้องมีทำเลที่ลุ่มเหมาะแก่การปลูกข้าว ทั้งนี้ก็เพื่อจัดให้เป็นเมืองส่วยของท่าน บางกรณีการรวมเมืองรวมบ้านใช้การเกลี้ยกล่อมชนเผ่าอื่น เช่นเผ่าโบราฮี หรือที่ในอาหมโบราณจิเรียกว่า "ขางหางขาว" สมัยแรกใจมารับใช้เจ้าหลวงเสือก่าฟ่านเอง หลักฐานทางประวัติศาสตร์บางชิ้นอ้างว่าเจ้าหลวงเสือก่าฟ่านรับลูกสาวหัวหน้าท้องถิ่นชนเผ่านี้เป็นเมียคนหนึ่ง¹⁹ "ขาง" เป็นคำที่ไทหมักใช้เรียกพวกพูดภาษาตระกูลทิเบต-พม่า เช่นพวกกะฉิ่น เข้าใจว่า "ขางหางขาว" คือชนเผ่าหนึ่งที่นุ่งผ้าเตี่ยวแคบขาว พูดภาษาตระกูลทิเบต-พม่า และเป็นชนเผ่าที่ตั้งหลักแหล่งบนพื้นที่ราบ ชนเผ่านี้ได้กลมกลืนกับไทอาหมมานานมาก และไม่เหลือชนเผ่าที่อ้างตัวชื่อนี้ในปัจจุบันอีกแล้ว

การรวมบ้านเมืองนี้เป็นอุดมการณ์ของรัฐไทอาหมแต่แรก และผลึกฐนให้รัฐไท

อาหมขายรูลงไปทางใต้ถึงแดนของอาณาจักรเก่าแก่ดั้งเดิม เช่น กัมตะ คิวรา ชุติยา กอช ฯลฯ ทำสงครามสลับกับไมตรีด้วยการอภิเษกสมรสต่ออาณาจักรข้างเคียง ระหว่างนี้เจ้าฟ้าไทอาหมมักออกศึกเอง โดยจัดพิธีบูชาดำเพื่อขอชัยชนะ และเพิ่มพูนแรงใจแก่กองทัพ

ในรัชสมัยของเจ้าฟ้าเสือหม่เมืองได้จัดพิธีเมดำ เมผีหลังเสร็จการศึกษาบ่อยครั้ง

"เขาปอยเถ่าทั้งเมืองจึงเอาจ้องคำจ้องเงินกู่คำกู่เงิน ได้คำใหญ่เงินหนาเอามาส่งเจ้าฟ้าตะสวนอ้อย ๒ เจ้าฟ้าพ่อลูกปอยเถ่าทั้งเมืองมาคืนมาเมืองมาบ้าน มาเมดำเมผี มาดอยหัวติดสูง" (พอ.)

แปลว่า ทั้งกองทัพ ปวงขุนนาง จึงเอาฉัตรทองฉัตรเงิน บัลลังก์ทองบัลลังก์เงิน เงินทองมากมาย (ของศัตรู) มามอบให้เจ้าฟ้าเสือหม่เมืองที่สวนอ้อย หลังจากนั้นสองเจ้าฟ้าพ่อลูกกลับคืนบ้านเมือง มาเช่นผีบรรพชน แล้วทำพิธีฝังหัวขุนติดสูง

(ขุนติดสูง เป็นกษัตริย์แห่งชนเผ่าคิวรา ที่ทำศึกขับเคี่ยวกันดุเดือด สมัยนั้นประเพณีการประหารและตัดหัวศัตรูมาถวายเจ้าฟ้าถือเป็นความดีความชอบ)

ในสมัยนี้มักจัด"เมดำ"คู่ไปกับ"การเรียกขวัญเมืองและช้างม้า" "เม"แปลว่าซ่อมแซม แก้ไข จึงเข้าใจว่า"เมดำ"หลังเสร็จศึกน่าจะเป็นงานเลี้ยงทั้งผีดำและไพร่พลที่เหน็ดเหนื่อยบอบช้ำให้ฟื้นคืนดี และเรียกขวัญ(พลัง)ที่ล้าโรยหรือลี้หายไปของอาณาจักรและกองทัพช้างม้าให้คืนมาเข้มแข็งดังเดิม โดยรวมแล้วคือพิธีขอบคุณบรรพชนและเฉลิมฉลองชัยชนะหลังเสร็จศึกหนักนั่นเอง และน่าจะเป็นพิธีกรรมที่จัดกลางแจ้ง

นอกจากการเซ่นไหว้ดำให้ลงจากฟ้ามาชูคำทูลรอนการศึก ยังมีธรรมเนียมเช่น"ไหว้ปกติประจำวันและประจำปี" ในการตั้งเมืองของไทอาหมต้องมีการสร้าง"เรือนดำ"จารีตนี้มีมาตั้งแต่สมัย"เจ้าหลวงเสือก่าฟ้า"ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ไทอาหมแล้ว "เรือนดำ"คือสถานที่ติดต่อระหว่างลูกหลานกับด้าบนฟ้า เรือนดำนี้น่าจะเป็นเรือนถาวรขนาดใหญ่ที่เข้าไป"นั่งดำ"หรือนั่งสงบสำรวมได้ เรือนดำสมัยเจ้าหลวงเสือก่าฟ้านี้มีคนเฝ้าดูแลซึ่งทำหน้าที่สืบทอดมาถึงลูกหลาน

สมัยหลังเมื่อเจ้าฟ้าย้ายเมืองหลวงไปที่ใด มักเรียกเมืองนั้นว่า"แจ้ไทเมือง"ที่แจ้ไทเมืองนี้จะมี"เรือนดำ"คู่กับ"หอผี" ทุกปีในเดือนห้ามีพิธีเซ่นไหว้ใหญ่ทั้งที่แจ้ไทเมือง

และเจ้ารายคอย เจ้ารายคอยคือเมืองหลวงแรกของไทอาหม ถือเป็นจุดกำเนิดและศูนย์กลางของอาณาจักร ดังนั้นเจ้ารายคอยจึงมี"หอผีดำ"คู่กับ"หอผีฟ้าเหนือหัว"

ที่หอผีดำนั้นเช่นด้วย หมูตัวเมีย 1 ตัว ไก่ตัวใหญ่ 3 คู่ ไก่ตัวเล็ก 6 คู่ นกพิราบ 3 คู่ พร้อมด้วย ข้าวสาร ข้าวตอก ขนมห้าวดอกกลุ่กน้ำอ้อย กล้วย อ้อย หมากพลู ขิง เกลือ น้ำมันงา น้ำมัน นมเปรี้ยว ผลไม้ เหล้า การเช่นด้วยหมูตัวเมียนั้นน่าจะเป็นสัญลักษณ์ของเชื้อสายและความอุดมสมบูรณ์

5. ผี สิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติ

"ผี"มีความหมายสองชั้น ชั้นแรกสุดผีหมายถึงสิ่งที่ตรงข้ามกับ"ผู้"หรือคน ความหมายนี้ยังคงเป็นความหมายพื้นฐานในภาษาไทยถิ่นทั่วไป เอาไว้อ้างอิงสิ่งที่ยู่นอกเหนือความรู้และเข้าใจของคน รวมไปถึง"สิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติ" (Supernatural) ในชั้นที่สองผีคือ"เทวดา" เช่นเดียวกับในภาษาตระกูลไทใหญ่ทั้งหมด ผีในกลุ่มภาษานี้ไม่ใช่ปิศาจหรือสิ่งที่ตรงข้ามกับเทวดาอย่างภาษาไทยปัจจุบัน แต่เป็น"ผีเทพดา"ตามที่อ้างในจารึกสุโขทัยหลักแรก ๆ

เนื่องจากระบบความเชื่อผีของไทอาหมเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาช้านาน ก็นึกความกว้างขวาง ทั้งยังมีขอบเขตยืดหยุ่นสูงกว่า"ฟ้า"และ"สาง" กล่าวคือ ระบบความเชื่อผีของไทอาหมให้พื้นที่สำหรับผีของชนเผ่าอื่นด้วย ชาวไทอาหมรับนับถือผีอารักษ์พื้นที่ของตน เผ่าที่ติดต่อด้านพันธุด้วย แต่ขณะที่"สาง"นั้นเป็นบรรพชนไทเท่านั้น สางจึงมีจำนวนจำกัด แต่ผีสามารถเพิ่มพูนเข้ามาได้เรื่อย ๆ นอกจากนี้ระบบความเชื่อผีของไทอาหมยังมีความเกี่ยวข้องกับสังคมระดับท้องถิ่นหลายเชื้อชาติหลากหลายวัฒนธรรม และมีบทบาทในชีวิตประจำวันคนสามัญ การพรรณาระบบความเชื่อผีนี้ต้องอาศัยสืบค้นข้อมูลจากภาคสนามอย่างมาก สมควรวิจัยแยกเฉพาะภายหลัง อย่างไรก็ตามในหัวข้อนี้จะให้ข้อมูลระดับพื้นฐานที่อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทอาหมและผลงานวิจัยของนักวิชาการไทอาหมบางท่าน โดยเฉพาะของ J.N. Phukan

จากเอกสารภาษาไทอาหมสมัยแรก ชาวไทอาหมนับถือผีแห่งธรรมชาติแวดล้อม

ได้แก่ ผีแห่งป่า แม่น้ำ แผ่นดิน และผีที่เกี่ยวข้องกับการผลิต คือผีข้าว และผีที่ดูเหมือนเป็นอารักษ์เก่าแก่ของชนท้องถิ่น และผีอื่นที่จัดแยกประเภทไม่ถูก แต่เป็นผีเก่าแก่ที่พบอ้างอิงในเอกสารของกลุ่มไทเหนือ-ไทมา ในเอกสารมักจดการจัดพิธีบูชา สิ่งของเช่นไหว แต่ไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะหรือประวัติที่มาของผีนั้น

เจ้าผีเถื่อน "ผีเถื่อน"หรือผีเจ้าป่าเป็นผีสำคัญที่นับถือกันมาแต่โบราณ ในหมู่บ้านไทอ่ายตอนในรัฐอัสสัมนับถือ"ผีเถื่อน" เป็นผีสูงสุด มีนิทานท้องถิ่นเล่าเกี่ยวกับผีเจ้าป่าซึ่งเล่าเผือกมันให้ชาวบ้าน²⁰ เมื่อเราวิจัยกว่าปีมานี้เองชาวบ้านไทเหนือยังจัดพิธีเช่นไหว"ผีเถื่อนผีดอย"ขอให้รับคุ้มครองยามรวมกลุ่มกันออกล่าสัตว์ ส่วนที่ปรากฏในเอกสารไทอาหม อ้างว่านับแต่สมัยเจ้าหลวงเสือก่าฟ้าข้ามดอยเก้าห้องมาสู่ดินแดนลุ่มน้ำพรหมบุตรก็ได้จัดพิธีเช่นไหว"เจ้าผีเถื่อน"พร้อมกับ"ฟ้าผี" "ฟ้าผี"คือองค์อำนาจเหนือธรรมชาติสูงสุดท่านขอให้"ฟ้าผี"ช่วยชุ้คำให้รวมบ้านเมืองได้สมปรารถนา และขอให้เจ้าผีเถื่อนรับคุ้มครองระหว่างทาง

"เจ้าฟ้าจิกให้ข้ามดอยลาดิงเจ้าผีเถื่อน ไปหมู่เปิดไก่อได้ของสังกะโค ให้เหนือเผินพอมิบทั้งปาดังแล้วเฮ็ดดี จึงพ้อยเจ้าฟ้านอกผีเถื่อน วอยผีเจ้า เจ้าฟ้าบอกผีเถื่อนถูกตกที่เจ้าผีเถื่อน รากูเจ้ายังฟ้าผีเจ้ากูเอย สุพ้อยแควนกูเหิงเมือง ช่วยกูมกูเหิงบ้าน ผายเมืองผายบ้าน อย่าให้หลูอย่าเยียวสัง ใครช่วยสัง ให้ได้ โคช่วยได้สังให้ ได้เมืองได้บ้านรวมกันให้กู เจ้าผีเถื่อนแสทางให้ที่เราเจ้ากูเอย" (DHA. \p. 42 [DHAS: M.S.6(A), Folio 33(R)])

แปลว่า เจ้าเสือก่าฟ้าจัดพิธีบูชาขอให้ข้ามดอยลาดิงของเจ้าผีป่า มาหมู่เปิดไก่อได้ข้าวของโค ก็นำจัดวางให้เหนือเผิน(โคก)และพานเป็นขึ้นพอดิบจนงามดีแล้ว เจ้าฟ้าจึงบูชาผีป่า แล้วไหวผีเจ้า เจ้าฟ้าบอกผีป่าว่า กูก็มาถึงที่ของเจ้าผีป่า (และบอกผีฟ้า)เราสองก็(เซิด)ซู่ถึงยังฟ้าผีเจ้าของกู ขอสุช่วยให้เก็บรวมได้พันเมืองพันบ้าน นำเมืองนำบ้านมาให้ อย่าให้หลูพังพ่าย อย่าได้ต้องภัยโค ใครให้ช่วยโค ก็ให้ได้สิ่งโคช่วยได้ ก็ให้มา ขอให้ได้เมืองได้บ้านมารวมกันที่กู และขอให้เจ้าผีป่าจงเตรียมทางให้เราด้วยเถิดเจ้าของกูเอย

ในปัจจุบันกล่าวกันว่าชาวบ้านไทอาหมยังนับถือผีเจ้าป่า หากว่ามีสัตว์ป่าล่าเข้ามา

ในหมู่บ้าน หรือสัตว์บ้านหลงเข้าไปในป่า ก็ต้องจัดพิธีเช่นไหว้"ผีเถื่อน"

ผีน้า ในสมัยเจ้าฟ้าเสือแสง(พ.ศ.1982-2031) เจ้าฟ้าต้องทำศึกด้านทาน กองทัพมุสลิมจากอินเดียหรือ"ผิง"ที่ยกมารุกรานทั้งทางบกทางน้ำ ครั้งหนึ่งในการศึกทางเรือที่แควน้ำดีเลาสาขาหนึ่งของแม่น้ำพรหมบุตร ในช่วงการรุกรบล็อแหลม หลังจากเช่นไหว้ผีบรรพชนแล้ว เจ้าฟ้าก็บูชาผีแห่งแควน้ำดีเลาต่อ ขอให้หนุนช่วยการศึกจนผิงพ่ายแพ้

"เจ้าฟ้าเสือแสงก็เมตตาเมผีแล้วจำ ให้บอกผีน้าดีเลา ดับควายเผือก ปัง ๑ ทั้งเครื่องทั้งข้าวให้กอย เจ้าฟ้าจำที่แควเวย ก็จึงแห่งเป็นหาด เรือหลวงเขาก็จึงเฝ้าอยู่" (อบ. /p. 118)

แปลว่า เจ้าฟ้าเสือแสงเช่นไหว้ผีบรรพชนแล้ว ก็ให้บูชาผีแควน้ำดีเลา เช่นด้วยควายเผือกกับวัวป่าตัวหนึ่ง อีกทั้งข้าวทั้งของนานา ที่แควน้ำนั้นก็เกิดแห่งเป็นหาดทราย เรือรบใหญ่(ของพวกผิง)จึงเกยตื้นติดอยู่

ผีน้าที่นับถือกัน นอกจากผีแห่งแม่น้ำดังกล่าวแล้ว ยังมีผีแห่งท่าน้ำ และผีน้าในแง่ความอุดมสมบูรณ์ด้วย แต่ละคนไม่มีชื่อเฉพาะ

ในเอกสารพิธีกรรมเช่นไหว้ที่แจ้รายคอกกล่าวถึงการเช่น"ล่อไคหนองขวาง"หรือ"ผีน้าขวาง(กว้าง)" ด้วยไก่คู่หนึ่ง ข้าวเป็ง กล้วย อ้อย หมากพลู เข้าใจว่าเป็นผีของชนท้องถิ่น

ผีนาคหลวง "นาคา"หรือ"นาค"นั้น ภาษาไทอาหมเขียน"ลากา"ซึ่งเหมือนกับภาษาไทเหนือ-ไทเมา ความเชื่อเรื่อง"นาคา"ที่หนุนรองแผ่นดินอยู่ปรากฏในโครงสร้างจักรวาลในปรัมปราคติสมัยหลัง "เงือก"(คำไท)กับ"นาคา"(คำแขก)ได้ประสมกลมกลืนกัน ความเชื่อที่ว่าแผ่นดินไหวเพราะเงือกขยับตัวนั้นปรากฏอยู่ในคำว่า"แผ่นดินไหว"ของชาวจ้วง อย่างไรก็ตามแม้เรารู้แน่ชัดว่า"ลากา"หรือ"นาคา"เป็นคำยืม แต่ดูเหมือนว่าความเชื่อเก่าแก่เรื่องนาคานี้ปรากฏในหลายรูปแบบมานานมาก อาทิเช่น ตำราปลูกสร้างเรือน²¹ ที่พบในกลุ่มคนไทแทบทั้งหมด รวมทั้งไทอาหมด้วย ดังนั้นในกรณีความเชื่อเรื่องผีนาคาหลวงนี้อาจจัดเป็นความเชื่อท้องถิ่น และได้ผนึกอยู่กับระบบความเชื่อนานมากจนไทอาหมรู้สึกว่าเป็นเขาเอง

สมัยเจ้าเสือดอนฟ้า(คิวสิงห์)(พ.ศ.2257-2288) ได้เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ติดต่อกัน บรรดาหมอทักให้แก้ด้วยการจัดพิธีบูชา"นาคาหลวง"หรือพญานาค

"หลักนิคดสีง้า เมื่อเดือนเจียงจำก่าอิงสันหลวง ๑๐ มื่อ เจ้าฟ้าก็จึงซักถามผู้รู้ผู้แสง แลให้แขกนาคาหลวงแล แก้วแก้วเลี้ยง ข่องไทข่องภูตาแล้ว"(พอ.168ข/6-7)

แปลว่าปีกดสีง้า เดือนเจียง แผ่นดินไหวใหญ่ ๑๐ วัน เจ้าฟ้าเรียกหมอรู้หมอแสงมาถาม หมอจึงให้บูชาผีพญานาค แก้วเคราะห์และอุบาทว์ตามธรรมเนียมไทและฮินดู กล่าวกันว่า"อิงสัน"หรือแผ่นดินไหวเป็นภัยธรรมชาติร้ายแรงของภูมิภาครัฐอัสสัมนี้ ตีกรามบ้านช่องพังทลายเสียมากเพราะเหตุแผ่นดินไหว เมื่อเกิดแผ่นดินไหวนั้นให้ชนเจ้าผิคน"นาคา"ด้วย ข้าวสุก ผ้า เหล้า สัตว์ปีก และเศษเงิน

ผีข้าว พิธีกรรมเกี่ยวกับ"ข้าว"มีจดไว้สองครั้งในเอกสารประวัติศาสตร์ ครั้งแรกในสมัยเจ้าฟ้าเสือดำมา(ชัยวัชสิงห์)(พ.ศ.2192-2207) เจ้าฟ้าจัดพิธีบูชาเช่นไหวใหญ่หลายสิ่งและหลายสถานที่ เริ่มแรกเช่นไหว้บวงสรวง"ฟ้าเหนือหัว" ต่อไปก็เดินทางทางน้ำไปไหว้ผีข้าวผืนน้ำที่มุนจี แล้วกลับมาไหว้"ขุนแสง" ไหว้"จุ่ม" และบูชาสระน้ำอุทิศแด่เทพเจ้าฮินดู ในส่วนไหว้ผีข้าวผืนน้ำมีจดไว้ดังนี้

"เมื่อวันรวงไ้จำ เจ้าฟ้าลูกตามตะน้ำแดงไปอยู่หนองแม่สา ไหว้หุ่นข้าวหุ่นน้ำท่ามมุนจีแล้ว"(พอ.68ข/4)

แปลว่าเมื่อวันรวงไ้เจ้าฟ้าออกจากแควน้ำแดงไปอยู่หนองแม่สา ให้ไหว้หุ่น(สมมุติ)ข้าวหุ่นน้ำที่มุนจี

นอกจากนี้ในสมัยเจ้าเสือใหญ่ฟ้าง่าเมือง(ลักขมีสิงห์)(พ.ศ.2312-2325)ได้จัดพิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นครั้งหนึ่ง

พิธีกรรมแห่งความอุดมสมบูรณ์นั้นเกี่ยวข้องกับ"เย็บข้าว"(ยั้งข้าว)ด้วย ราชสำนักไทอาหมมีพิธีบูชายั้งข้าว พร้อมผีขุนอ้ายเจ้าของเลาและยี่ของคำ พร้อมเจ้าเจ็ดนางเจ็ดขุนดังนี้

"ห้าวันเปลี่ยนนอกนอกเย็บข้าว ขุนอ้ายเจ้าของเลา ยี่ของคำ เจ้าเจ็ดนางเจ็ดขุน หมูแม่ตัว๑ หมูผู้ตัว๑ ไก่หลวง ๗ ไร่ ไก่น้อย ๑๔ ไร่ เป็ดน้อย ๗ ไร่ กาแก ๗ ไร่ ผู้เจ้า... ภู่งหมู ๒ ตัว"(จรด.)

แปลว่า หัววันให้เปลี่ยนออกไปจัดพิธีบูชาช้างข้าว ขุนอ้ายเจ้าของเลากับยี่ของคำ(ขุนชายสองพี่น้อง) เจ้าเจ็ดนางเจ็ดขุน ด้วย หมูตัวเมียตัวหนึ่ง หมูตัวผู้ตัวหนึ่ง ไก่ใหญ่ 7 คู่ ไก่เล็ก 14 คู่ เป็ดเล็ก 7 คู่ นกพิราบ 7 คู่ ให้ผู้เจ้าผู้ร้องส่งหมู 2 ตัว

ไทอาหมยังได้รับเทพารักษ์ข้าวของชนท้องถิ่นเข้ามาด้วยคือ "ผีข้าวอฮู(Phi-Khao-ahu)"และ"ผีข้าวฮาสิ(Phi-Khao-hali)" อันมีพิธีบูชาในเดือนสิบ²²

ล้งกูรี ล้งกูรีจัดเป็นผีสำคัญคนหนึ่ง แต่ความเป็นมาของล้งกูรีไม่กระจ่าง ในเอกสารเก่าแก่เรียกขานว่า"ขุนเถ้าใหญ่ล้งกูรี" อีกที่หนึ่งในเอกสารพิธีกรรมเช่นไหว้ที่เจ้ารายคอยเรียกขานว่า"ล้งกูรีเสื่อเมืองจำบ้าน" เมื่อพิจารณาจากเครื่องเช่นไหว้ด้วยหมูซึ่งเทียบเท่ากับระดับ"เสื่อหัวเมือง" แสดงว่าไทอาหมจัดระดับล้งกูรีเทียบเท่ากับเสื่อเมืองหรือเป็นอารักษ์ประจำเมืองคนหนึ่ง ล้งกูรีได้รับการนับถือมากขึ้นเรื่อย พงสาวดารไทอาหมยังบันทึกถึงเจ้าฟ้าไปไหว้เสาศินล้งกูรี ในอาหมบูรณฉินฉบับพิมพ์มักเทียบให้ล้งกูรีเป็น"คิระ" เทพเจ้าอินดู แต่เมื่อสอบสวนจากคำเรียกเทพเจ้าคิระของชนท้องถิ่นที่นับถือ"คิระ"มานับพันปีแล้วก็ไม่ปรากฏคำเรียกว่า"ล้งกูรี"เลย พร้อมกันนี้ก็ยังสันนิษฐานไม่ได้ว่าล้งกูรีเป็นคำในภาษาไทยใด²³ บางทีล้งกูรีอาจเป็นอารักษ์ประจำถิ่นนี้มาแต่ดั้งเดิมก่อนปรับเข้าสู่ระบบความเชื่อไทอาหม ในเอกสารเก่าแก่อ้างว่านับแต่สมัยเจ้าหลวงเสือก้าฟ้าก็รู้จักล้งกูรีแล้ว

ล้งกูรีมีบทบาทมากในพิธีกรรมต่าง ๆ ภายในสังคม ล้งกูรีอยู่กลุ่มเทพเจ้าทั้งเก้าที่ไทอาหมทุกวันนี้นับถือ เช่น พิธีแต่งงานปัจจุบัน ในขั้นตอน "Deo-Ban Ceremony" ซึ่งต้องมีการสวดมนตร์ขีดยาว หมอก็เริ่มต้นด้วยการสรรเสริญล้งกูรีก่อนดังนี้

"เจ้าเหนือหัวเจ้ากูเอย ขุนเขาเหนือล้งกูรี พ่อผีคิแม่ผีใหญ่ ทั้งเมืองบ้านมุงคิหนา กู้ฟ้ามุงคิใหญ่ แยมเมื่อแผ่นดินใหม่มุ่นหล้า เรือนหลวงแตกเป็นเจ้า เรือนกลางแตกเป็นเจ้า ขุนเจ้าเหนือหัวเจ้ากูเอย"

น่าสังเกตว่าในคำสวดสรรเสริญนี้ ล้งกูรีเป็นผีคู่ผัวเมียแห่งขุนเขา

แม้ว่าล้งกูรีจะได้รับการผนวกเข้าสู่ระบบความเชื่อทั่วไปของชาวบ้านชาวเมืองไทอาหม ทั้งยังได้รับความนับถือมากจากราชสำนักหรือเจ้าฟ้าบางคน แต่ล้งกูรีก็เข้าไปได้เพียงในระดับ"เสื่อ"ของชุมชนท้องถิ่น ดังนั้นในโบราณราชประเพณีอันอิงกับรากฐานระบบ

ความเชื่อดันราก"ฟ้าสาง"จึงไม่อาจมีลัทธิหรือฝูงผีนอกระบบไทยอยู่

ผีดั้งเดิมของไทย

ไม่เพียงแต่ไทอาหมได้รับผีและอารักษ์เก่าแก่ประจำถิ่นของชนท้องถิ่นต่าง ๆ เข้ามาในระบบความเชื่อระดับ"ผี"หรือ"เสื้อ" ดูเหมือนว่าไทอาหมยังรักษาผีในระบบไทที่นำติดตัวมายังดินแดนนี้ เนื่องจากเราได้พบชื่อผีไทของไทอาหมที่คล้ายคลึงกับผีที่ยังนับถือกันในกลุ่มคนไทเหนือ-ไทเมา ดินแดนอุ้งกาเนิดของไทอาหม นอกเหนือจาก ผีเดือน ผีน้ำ ผีทำน้ำ ผีข้าว ที่กล่าวไปแล้ว ยังพบชื่อ"ปู่สวนเมืองย่ำสวนบ้าน"ซึ่งคล้ายกับ"เจ้าบ้านเจ้าสวน"ของไทเหนือ อันหมายถึงผีคุ้มครองหมู่บ้าน(ที่ไม่ใช่เสื้อบ้าน) "ผีตาตืดผีตาแดง"ซึ่งคล้าย"ผีตืดผีแดง"ของไทเหนือ และน่าจะเป็นผีชั้นต่ำหรือผีร้ายเหมือนกัน "ผีไฟ"หรือเจ้าแห่งไฟ เอกสารบางที่เรียก"ไฟห้าวฟ้า"หมายถึงไฟฟ้า แต่โดยทั่วไปผีไฟจะเกี่ยวข้องกับการหุงต้มอาหาร "ผีไฟ"นี้ก็ได้รับการนับถือในหมู่คนไทเหนือด้วย ขณะเดียวกันเราพบไทอาหมคงมีความเชื่อหรือพิธีกรรมทางไสยศาสตร์แฝงอยู่ด้วย เพราะมี"พ่อ"รูปร่างประหลาดมีแสงมีปีก อันเกิดจากการแปลงกายของผู้รู้คาถาอาคมบูชา"สาางเหนือ" "พ่อ"หรือ"ผีพ่อ"นี้เป็นผีระดับเดียวกับ"เสื้อ"หรืออารักษ์เมือง เมื่อเทียบกับความเชื่อไทถิ่นอื่น ๆ ไทใหญ่ในรัฐฉานก็มี"พ่อ" แต่เป็นผีร้าย ในทำนองเดียวกับ"ผีกะ"ของล้านนา "ผีกระสือ ผีกระหัง"ของภาคกลาง และ"ผีปอบ"ของอีสาน²⁴

ระบบ "ขวัญ"

"ขวัญ" คือระบบความนึกคิดต่อจิตวิญญาณภายในและพลังของกลุ่มอำนาจอิสระหลายประเภทที่เป็นสัญลักษณ์แทนพลังอำนาจของกลุ่มสถาบันทางสังคมอันค้ำจุนจิตวิญญาณของบ้านเมืองอยู่ ความเป็นไปของขวัญส่งผลดีหรือร้ายต่อบ้านเมืองได้ แต่ไม่มีสิ่งใดควบคุมขวัญได้นอกจากเจตจำนงอันแรงกล้าของสังคมเอง บ้านเมืองจะมีพลังหรือไม่ขึ้นอยู่กับการรวมขวัญเหล่านี้ให้แน่นคูกำไว้ คือ "รวมกันดังกำเข้า"

การบูรณาการ "ขวัญ" เข้ากับ "สายฟ้า"

ระบบ "ขวัญ" ที่เกาะบน "สายเมืองคือขวัญ" นั้นบูรณาการขึ้นใหม่จากความเชื่อเรื่อง "ขวัญ" อันดำรงอยู่มาเนิ่นนาน กับความคิดเรื่องสายใยที่เชื่อมต่อระหว่าง "ฟ้า" กับ "เมือง" อันปรากฏในปรัมปราคติศันกำเนิดของไทย

เดิมควรมี "ขวัญ" ก่อน ขวัญหมายถึงชีวิตหรือพลังในรูปแบบไร้ตัวตนที่พบในจักรวาล ขวัญทั้งหลายดำรงอยู่อย่างอิสระ อาจคล้ายคลึงหลักการประชุมอำนาจหลากหลายผสมเคล้าในปรัมปราคติศันกำเนิดของชาวอะบอริจินในออสเตรเลีย

ในภาษาไทย ขวัญยังหมายถึงจุดที่เส้นขนหมุนวน อันเป็นต้นกำเนิดของกระจุกเส้นขนทั้งหมด เราสามารถสังเกตการจัดระเบียบรูปลักษณ์นี้ได้จากขวัญชนว้าว หรือขวัญชนควาย รวมถึง "ขวัญหัว" ของคน ในทางศิลป รูปแบบพลังหมุนแผ่กระจายนี้เรียกว่า "ลายก้นหอย" ในภาษาไทย หรือ "ลายน้ำวน" ในความคิดสากลของนานาชาติ ลายก้นหอยหรือลายน้ำวนนี้พบในกลุ่มเครื่องปั้นดินเผา โบราณนับแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ คนสมัยบุพกาลอาจบันทึกรูปแบบนี้ไว้ในฐานะสัญลักษณ์ของพลังแห่งจักรวาลสมัยแรก

แม้ในพื้นที่เมืองยังอ้างว่าขวัญคือรูปแบบพลังงานแรกที่เกิดขึ้นก่อน เมื่อเมฆมูมทองคำตัวมหิมาทอใยสร้างชั้นฟ้าขึ้น มันได้ "นางใยห่มหลังเดือนดาวมีฟ้า" หรือทอตาข่ายใยห่มหลังเดือนดาวเป็นชั้นฟ้า แล้วก็ "ดันไปดันมารุนจิก(ยอด)ไว้ รุนจำขวัญฟ้าต่อเดือนดาว" หรือรุนดันชั้นฟ้าขึ้นสูงเป็นจุดยอดฟ้า ขวัญฟ้าจึงเกิดขึ้นติดกับเดือนดาว จากข้อความนี้ ขวัญของฟ้าจึงเกิดขึ้นที่ศูนย์กลางของตาข่ายใยเมฆมูมหรือยอดสุดแผ่นฟ้าขึ้นเอง ขวัญฟ้าเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ และเป็นพลังศูนย์กลางของจักรวาลคือ "ฟ้า - เมือง"

ต่อจากนั้นองค์อำนาจเหนือธรรมชาติ"ฟ้า เป็นมิต"จึงเป็นผู้"ปลงขวัญแรก"หรือมอบขวัญแรกลงมาแก่สรรพสิ่งบนพื้นลุ่มหรือโลกเบื้องล่างฟ้า การสร้างสรรค์จักรวาลจึงนับได้ว่าสมบูรณ์

"ฟ้าก็จึงจับปีกหลับฟ้าปลงลุ่ม ปลงทั้งขวัญแรกผา เมืองบ้าน เลื่อน.. ขึ้น
จึงเป็นเมือง"(พคม.7.ข/8-8.ก/1)

แปลว่า เทพดีจึงแบ่งหลับฟ้าออก เพื่อปลง"ขวัญแรก"ไว้ที่พื้นลุ่ม ให้แก่
ภูผา บ้านเมือง และป่าดง ด้วยเหตุนี้แหละจึงเป็นจักรวาลโดยสมบูรณ์

ภายหลังจึงเกิดความคิดเรื่อง"ตือสายจึงเมือง" อันมี"แสงก่อฟ้ามอนคำ"เป็นผู้
แรกที่ทรงไว้ นอกจากนี้ยังกล่าวถึง"สายเมือง"ที่บรรดา"ไข่ฟ้า"หรือ"เชื้อสายกษัตริย์"
เป็นผู้ทรงไว้แต่กำเนิด

"สายเมือง"ของไทอาหมนี้ นอกจากเป็นความคิดเดียวกับไทคำตรงที่"ตือขวัญ"
เหมือนกัน แต่ยังมีความคิดปรัมปราอื่นที่คล้ายคลึงกันหลายรูป เช่น"สายฟ้า"ในความ
โทเมืองหรือตำนานสร้างโลกของไทคำ²⁵ และ"สายตือเมือง"ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่
สมัยพญามังรายสถาปนาเมืองเชียงใหม่ "สายฟ้า"ที่เชื่อมระหว่างดินถึงฟ้าเป็นสัญลักษณ์
เพื่ออธิบายการสร้างโลก ส่วน"สายตือเมือง"ยังไม่มีเอกสารโบราณใดอธิบายไว้ชัดเจน
นอกจากการตีความของนักวิชาการร่วมสมัยลักษณะต่าง ๆ เช่นเป็น"สะตือเมือง"หรือศูนย์
กลางเมือง ส่วนผู้วิจัยใครจะตีความว่าน่าจะเป็นสายใยที่เชื่อมระหว่างฟ้ากับเมืองมาก
กว่า

ด้วยเหตุนี้อาจเป็นไปได้ที่ความเชื่อปรัมปราเรื่อง"ขวัญ"ได้ถูกรวบเข้ากับ"สาย
ฟ้า" เพื่อยกขึ้นมาเป็น"สายเมืองตือขวัญ"

สายเมืองรวมขวัญ

ในตำนาน"เลงดอน เจ้าฟ้าแผดขวานคำ" กล่าวถึง "สายเมืองรวมขวัญ"
ที่"ฟ้าสิ้นแสงดาว"กษัตริย์เมืองไลวงศ์สาบแดง มอบให้ยี่เรื่องคำในพิธีราชาภิเษก ตั้ง
ชื่อเป็น"เลงดอน เจ้าฟ้าแผดขวานคำ" สายเมืองรวมขวัญเป็นหนึ่งในเครื่องราชูปโภค
ที่สำคัญ

นอกจากแสงอุห์หรือแก้วสารพัดนึก ด้วยขาม ผ้าแพร เสื่อทรงทำด้วยทองคำ เสื่อทรงลายเสื่อมีเงื่อนเป็นรูปเงือกผูกไว้ ฯลฯ ยังมีสายอื่น ๆ อีก เช่น สายพรอง เมือง สายหุง สายฐานคำ และสายฟ้าแผด สายทั้งหมดนี้ยังไม่ทราบว่ามีลักษณะอย่างไร

แต่การ"ปั่นสายเมืองรวมขวัญ" ในพิธีนี้คือการแบ่งปันอำนาจในการทรงไว้ซึ่งสายเมืองหรือ"คือเมือง" อันเป็นเอกสิทธิ์โดยกำเนิดของชนชั้นเจ้าผู้เป็นเชื้อสาย"ไข่ฟ้า"

เข้าใจว่าการมอบสายเมืองรวมขวัญกระทำพร้อมกับทำพิธีเรียกขวัญ เมื่อกษัตริย์ญาติผู้ใหญ่แห่งเมืองโลมอบสายเมืองรวมขวัญให้ยี่เรื่องค่านั้น ก็ได้เปล่งคำเรียกขวัญต่าง ๆ ของเมืองให้มาเกาะที่สายเมืองนี้ด้วยดังนี้

"ปั่นทั้งสองห้องสายเมืองรวมขวัญเมื่อเพื่อนมาเข้า จูแสงเมืองให้เสียกู่ แสน หมู่เจ้ามาถม ทั้งขวัญเงินขวัญคำมาเกี่ยว ก้าว ๆ ขวัญมาจู ทั้งกะมิงข้างมิงม้าก็มาพัน รวมกันดังกำเข้าที่เพื่อนแท้แล้ว"(ลค.)

แปลว่า ขอแบ่งทั้งสายเมืองรวมขวัญระคมผู้อื่นเข้ามา จงจูแสงเมือง(มณีคู่ควรเมือง)ทุกยาม ขอให้แสนหมู่เจ้ามาเผ่าชุมนุม ขวัญเงินขวัญคำมาเกี่ยว(กับสายเมืองนี้) ขวัญจงมาถึง(สายเมือง)ไว ๆ ทั้งมิงข้างมิงม้าก็ให้มาพัน(กับสายเมืองนี้) (ขวัญทั้งหลาย)จงรวมกันดังกำเข้า

นอกจากนี้ในเอกสารฉบับเดียวกันยังอ้างถึงพิธีกรรมเรียกขวัญของบ้านเมืองไว้ด้วย ข้อความตอนนี้เป็นคำสั่งสอนของกษัตริย์เมืองไลต่อหมอเมืองผู้ประกอบพิธีกรรมของเลงดอน

"ในเช้าจ่ามิงลักรวบมิงฟ้ามาพัน มิงลักอยู่ท่ามหอหมื่นห้องเสาคำ ในสายจ่ามิงลักรวบมิงเมืองที่เข้าไข่ฟ้ากลอยต่าน มิงข้างมิงม้าจ่ามิงลักกวักหอม ผัดต่อจุนก้อนคำ อยู่เถื่อน ทั้งมิงววมิงควายก็มิงลักกวักมาเกี่ยว ลูกเข้ากรายนาแสน ทั้งขวัญข้าขวัญ เลกก็มิงลักเรียกภูบ้าน ผัดต่อเยี้ยหมื่นห้องพอเหลือกลอยต่าน"

แปลว่า ขามเช้าให้มิงเรียกมิงเข้าฟ้าที่หอคำ ครั้นสายให้รวบมิงเมืองมาให้เข้าฟ้า ให้มิงกวักเรียกมิงข้างมิงม้าตามมา ทั้งก้อนทองคำในป่าดง มิงววมิงควายก็ให้กวักเรียกมาเกี่ยว จากนั้นให้ลูกเข้าออกไปในทุ่งนา ให้เรียกขวัญข้าขวัญเลกทุกหมู่บ้าน หลังจากนั้นยังข้าวจะมีมากมายเหลือกิน

"มิ่ง" เป็นคำสำคัญอีกคำหนึ่งในระบบความเชื่อดั้งเดิมของไทยที่ยังไม่กระจ่างชัดนัก และในไทยคำนี้ก็สูญหายความหมายไปแล้ว ส่วนในกลุ่มภาษาตระกูลไทใหญ่และภาษาจ้วง มิ่งมีสองความหมายได้แก่ 1.ขวัญ 2.ดวง, โชตาชีวิต

ในภาษาไทยอาหมก็เช่นเดียวกัน ข้อแรก "มิ่ง" หมายถึงพลังที่เกี่ยวพันกับขวัญ แต่มีนัยถึงความมั่นคง มิ่งอาจอ่อนแรงหรือสูญหายได้เหมือนขวัญ แต่มิ่งไม่เป็นอิสระ อย่างสมบูรณ์ในตัวเองเท่าเทียมขวัญ ดังเช่นคำเรียกขวัญฉบับหนึ่ง ผู้เรียกขวัญให้กลับมา ได้บอกให้ขวัญพามิ่งกลับมาด้วย "พามิ่งข้างมิ่งมา พามิ่งเมืองมาได้ ก็มา" ขณะเดียวกัน "มิ่ง" ก็อาจ "รอง" หรือหนุนส่งให้มั่นคงได้ด้วยอำนาจเทพเจ้า "สาาง" หรือ "ฟ้า" หรือแม้กระทั่งการพร้อมใจของสังคม ส่วนขวัญนั้นแม้จะอาศัยเจตจำนงร่วมกันของสังคม เรียกได้ แต่ย่อมขึ้นกับตัวขวัญเองด้วยว่าจะรับฟังการเรียกนั้นหรือไม่ นอกจากนี้ขวัญยังเป็นอิสระโดยสิ้นเชิงจากเทพเจ้า เทพเจ้าไม่เคยยุ่งเกี่ยวหรือควบคุมการไปหรือมาของขวัญได้เลย

ข้อสอง "มิ่ง" ที่หมายถึงโชตาชีวิตปรากฏในความเชื่อเกี่ยวกับการปลูก "ต้นมิ่ง" ในพิธีราชาภิเษก ต้นมิ่งในที่นี้คือสัญลักษณ์แทนดวงชะตาของเมืองในรัชสมัยของกษัตริย์องค์นั้น และปรากฏในพิธีกรรมเกี่ยวกับ "สายมิ่งเมือง" หรือ "สายมิ่งคำแดง" ที่ราษฎรทั้งเมืองมอบให้กษัตริย์ในพิธีราชาภิเษกเช่นกัน

โครงสร้างของระบบ "ขวัญ"

ขวัญต่าง ๆ ต้องเกาะกลุ่มอยู่บน "สายเมือง" หรือสัญลักษณ์แทนจิตวิญญาณของบ้านเมืองเป็น "สายเมืองคือขวัญ" โครงสร้างของบ้านเมืองหรืออาณาจักรประกอบด้วยสายเมืองทุกระดับจากใหญ่ไปเล็กคือ สายจิ้งเมือง สายเมืองสี่แฉ่ง (มุม) สายเมือง 1000 เมืองดังนี้คือ

สายจิ้งเมือง คือจิตวิญญาณของอาณาจักร ใหญ่ที่สุด และอยู่ศูนย์กลาง

สายเมืองสี่แฉ่ง (มุม) คือจิตวิญญาณของเมืองรองสี่มุม อยู่ตรงสี่มุมของจักรวาล

สายเมือง 1000 เมือง คือจิตวิญญาณของเมืองบริวาร กระจายอยู่รอบศูนย์กลาง

โครงสร้างนี้พรรณนาไว้แจ่มแจ้งในปรัมปราคติคันทำเน็คเรื่อง "เพหลวง"

"ท่ามเหนือมันยั้นเป็นชักชันก่อนผาเผือกหัวเมืองแท้แล้ว พ้อยเป้งหนึ่งยั้นเป็นสาย
เหิงเมืองรอบฟ้า นอกหันยังหันสัง ดับสัง(ม)ยังมีสักมึงมีกลอยแล้ว พ้อยเป้งหนึ่งยั้น
เป็นสายจิงเมืองสีแจ่ง ก่อนจิงฟ้านี้จำปักไว้ก่อนผาใหญ่จำแล้ว พ้อยเป้งหนึ่งยั้นเป็นสาย
จิงเมืองคือขวัญ บรู๊กว้างแสนชั่วแผลเมืองแท้กอย"(ผล. 44-51)

แปลว่า เหนือ(ข้าง)เป็นภูเขาเผือกทางทิศเหนือเมือง จากนั้นยังเกิด"สาย
เมือง 1000 เมือง"ล้อมรอบ นอกนั้นมีคมิคไม่มีสิ่งใด จากนั้นยังเกิดเป็น"สายเมืองสี
แจ่ง(มูม)" ก่อนที่(อิทธิเทพ)จะสร้างเมืองฟ้านั้นบนภูเขาเผือก ได้สร้าง"สายจิงเมืองคือ
ขวัญ"กว้างใหญ่ไพศาลขึ้นมา

ส่วนขวัญทั้งหลายที่มากี๊วมาพันบนสายเมืองนับเป็นขวัญของสังคม อาจจัดแบ่ง
เป็น 2 ระดับคือ

1. ขวัญเมือง

2. ขวัญบ้าน(หมู่บ้าน)

ขวัญทั้งสองระดับประกอบด้วยขวัญย่อย ๆ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนพลังอำนาจของ
สถาบันทางสังคมดังนี้

1. ขวัญเมือง ประกอบด้วยขวัญหมู่เจ้า ขวัญเงินขวัญคำ และขวัญข้างขวัญม้า
(หรือมิ่งข้างมิ่งม้า) ดังต่อไปนี้

ขวัญหมู่เจ้า หรือขวัญของกลุ่มเจ้า ขุนหรือผู้ปกครองเมืองต่าง ๆ เป็น
สัญลักษณ์แทนการเมืองการปกครอง

ขวัญเงินขวัญคำ หรือขวัญของเงินและทองคำ เป็นสัญลักษณ์แทนการเศรษฐกิจ
หรือความกินดีอยู่ดี

ขวัญข้างขวัญม้า หรือขวัญของกองทัพและไพร่พลที่ประกอบด้วยกองข้างกองม้า
เป็นสัญลักษณ์แทนการทหาร

2. ขวัญบ้าน ประกอบด้วย ขวัญข้าขวัญเล็ก ขวัญวัวขวัญควาย(หรือมิ่งวัวมิ่ง
ควาย) และขวัญเงินขวัญคำ ดังต่อไปนี้

ขั้วขั้วขั้วขั้ว หรือขั้วของขั้วและเลข ขั้วและเลขต่างเป็นฐานันดรทาง
 สังคม ทั้งขั้วและเลขตั้งหมู่บ้านทำนาอยู่รอบเมือง
 ขั้วขั้วขั้วขั้ว หรือขั้วของสัตว์ที่ช่วยทำการผลิตในไร่นา
 ขั้วเงินขั้วค่าในระดับหมู่บ้าน หมายถึงความมั่งคั่งหรืออยู่ดีกินดี และหมายถึง
 สัมพันธ์กับ "เหยี่ยว" หรือยังฉางเก็บข้าว

ระบบ "เมือง"

"เมือง" คือระบบความนึกคิดเกี่ยวกับหน่วยการปกครองที่เน้นความอุดมสมบูรณ์และ
 ความเป็นปึกแผ่นของชุมชนที่ประกอบขึ้นจากส่วนย่อยหลายส่วน และเกิดจากการประสาน
 ระบบเมืองทางกายภาพเข้ากับระบบเมืองศักดิ์สิทธิ์

คำว่า "เมือง" ในภาษาไทยอาหมนั้นมีความหมายหลายประการซึ่งต้องเลือกแปลตาม
 บริบท ได้แก่ เมืองที่เป็นชุมชน เมืองที่เป็นหน่วยการปกครอง ประเทศ ดินแดน
 โลก-จักรวาล

เมืองคือชุมชนบนพื้นที่ นี่คือความหมายพื้นฐาน เมืองในทุกความหมายหรือแม้
 ในระดับใหญ่ที่สุดคือโลก-จักรวาลจึงต้องผูกพันกับ "คน" ตลอดไป ทักษะนี้กระจ่ายชัดใน
 หลายตอนของปรัมปราคติอันกำเนิด "พันธุ์คนหวานทั่วฟ้าดังหญ้า ขึ้นขึ้นแตกเต็มเมือง
 ทั้งกะพื้นฟ้าจึงเป็นเมืองแท้แล้ว" หรือ (เทพเจ้า) หวานพันธุ์คนกระจ่ายไปดังเม็ดหญ้า ผุ่ง
 คนเกิดขึ้นเต็มแดน ด้วยเหตุนี้แหละที่สูงนี้จึงเป็นเมือง กลายเป็น "ค่อมเมืองกลาง
 ชายไม้แสนพร้อม" หรือเมืองบนที่ราบสูงกลางทิวไม้โอบรอบ

ทักษะของไทยดั้งเดิมไม่ได้สนใจธรรมชาติบริสุทธ์ แต่ต้อง "ปูด่านฟ้าเป็นเมือง"
 หรือ "ปูด่านน้ำเป็นเมือง" คือเปลี่ยนดินแดนว่างเปล่าบนที่ราบสูงหรือลุ่มน้ำให้กลายเป็น
 เมือง ดังนั้นต่อมาเมืองจึงหมายถึงหน่วยการปกครอง

ในกรณีของคำว่า "เมือง" ที่หมายถึงเป็นหน่วยการปกครอง ภาษาไทยอาหมก็ยังใช้
 หมายถึงหน่วยการปกครองได้หลายระดับเช่นกัน คือไม่ว่าจะเป็นอาณาจักร เมืองหลวง

หรือเมืองทั่วไปก็เรียก"เมือง"ได้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ภาษาไทยใหญ่รวมทั้งไทอาหมยังมีคำว่า "จั้ง"และ"สิง" ใช้ในความหมายเดียวกับ"เมือง" และมี"ซุง"ในความหมายคล้าย"เวียง" ด้วย

ระบบเมืองที่เป็นหน่วยการปกครอง

ระบบเมืองที่เป็นหน่วยการปกครองของไทอาหมคล้ายกับไทถิ่นต่าง ๆ จนเรียก ว่าเป็นระบบเดียวกันได้ แม้ว่าอาจมีลักษณะพิเศษของคนบ้าง สามารถแบ่งออกเป็น หลายระดับจากใหญ่ไปเล็กดังนี้

เมืองบ้าน (ใช้ในความหมายเดียวกับภาษาไทยคือ"บ้านเมือง")คือหน่วยการปกครองที่ใหญ่ที่สุด รวมกลุ่มเมืองและกลุ่มหมู่บ้านทั้งหมด มีความหมายใกล้เคียงกับรัฐ แคว้น อาณาจักร บางครั้งกลุ่มภาษาไทใหญ่รวมทั้งไทอาหมใช้คำว่า"จั้งเมือง"ในความหมายเดียวกัน ครอบคลุมรัฐหรืออาณาจักรทั้งหมด

แจ้ เมืองหลวงหรือเมืองศูนย์กลางของ"เมืองบ้าน" ที่ประทับของเจ้าฟ้าหรือ กษัตริย์องค์ปัจจุบัน ไทอาหมมีเมืองหลวงหลายแห่งในหลายรัชสมัยดังต่อไปนี้ แจ้หลวง แจ้คำ ที่ต่อมาเรียกว่าแจ้รายคอย และแจ้ไทเมืองกลาง แจ้ม่วน แจ้รุ่ง ฯลฯ การเรียกเมืองว่า"แจ้"นี้ปรากฏในภาคเหนือของประเทศไทยเช่นกัน เช่น แจ้แห่ง(แจ้ แห่ง) ที่ จ.น่าน

ราชสำนักหรือองค์กรปกครองบ้านเมืองตั้งอยู่ที่"แจ้หลวง" นอกจากเจ้าฟ้าที่เป็น ประมุขแล้ว ยังมีตำแหน่ง"เจ้าผู้พรองเมือง" 3 คน ทำหน้าที่เป็นขุนนางผู้ใหญ่คณะที่ ปรีกษาใหญ่และปกครองโดยตรง ส่วนตำแหน่งขุนนางอื่น ๆ ในราชสำนักมีทั้ง"เจ้าเมือง" "ผู้แก่"และ"ผู้กวาน"ซึ่งแบ่งแยกย่อยอีกมากมาย และขุนนางฝ่ายทหารเช่น"หัวศึก"หรือ แม่ทัพ "หัวช้าง"หรือนายกองช้าง ตำแหน่งคลังเช่น"เจ้าเย็บ" ตำแหน่งชุดเช่น "ผู้ไปเมือง" นอกจากนั้นก็เป็นพวกขุนนางและผู้รับใช้ในเวียงวังเจ้าฟ้า

เมือง หรือ จั้ง หรือ สิง คือเมืองทั่วไป เมืองกินความครอบคลุมถึง กลุ่มหมู่บ้านที่ขึ้นกับเมืองนั้นด้วย ภาษาไทใหญ่มีวลีหนึ่ง"สิงจั้งหลิมเมือง" ทุกคำในนี้แปล ว่าเมืองได้หมด

"เมือง" ใช้ในความหมายว่าประเทศก็ได้ เช่นชื่อของอาณาจักรไทอาหมคือ "เมืองนุนสุนคำ" (เมืองนุ่นสวนคำ) บางครั้งไทอาหมก็เรียกตัวเองว่า "เมืองไท" หมายถึงว่าเป็นเมืองของชนชาติไท หนึ่ง ในเอกสารเก่าแก่อ้างถึง "สามเมืองข้า สามเมืองไท" ในสมัยเจ้าหลวงเสือก่าฟ้า "สามเมืองไท" มีความหมายดังอ้างมา และหมายถึงเมืองของไทกลุ่มตีป่า อ่ายตอน และคำยัง ล้วนเป็นเมืองส่วยของอาณาจักรไทอาหม ส่วน "สามเมืองข้า" หมายถึงเมืองที่ไม่ใช่ชนเผ่าไทคือ กัมตะ ติวรา(ขุติยา) ติมิสา(กะจารี)²⁶

"จิ้ง" ใช้แทนเมืองในความหมายของหน่วยการปกครองเท่านั้น จะเรียกเป็นจิ้งไทหรือจิ้งนุนไม่เคยมี บางครั้งใช้สลับกับ "แจ้" ได้ เช่น "น้ำท่วมจิ้งท่วมแจ้" ส่วน "สิ่ง" ใช้ในความหมายที่กว้างออกไปได้อีก หมายถึง เขต บริเวณ คอกวัว อุ้งเรือ ไร่ด้วย

ผังเมืองไทอาหมเป็นรูปสี่เหลี่ยม ล้อมด้วยกำแพงและป้อม เมืองใหญ่ก่อกำแพงด้วย "ดินจี้" หรืออิฐเผา เมืองเล็กขุดคูพูนดินขึ้นเป็นกำแพง มีประตูเมืองตามทิศต่าง ๆ 4 ประตู ประตูหนึ่งเรียก "ประตูผี" เอาไว้ห้ามศพออกไป

ผู้ปกครองเมืองในอาณาจักรไทอาหมมีหลายระดับ เมืองสำคัญปกครองโดย "เจ้าหลวง" หรือราชวงศ์ที่เป็นลูกชายหรือน้องชายของเจ้าฟ้า เมืองชายแดนปกครองโดยขุนนางตำแหน่ง "เถ้าเมือง" หัวเมืองเล็กปกครองโดยขุนนางตำแหน่ง "ผู้กินเมือง"

เวียง คือเขตศูนย์กลางของเมือง เป็นเขตแดนที่มีกำแพงล้อมอีกชั้นหนึ่ง มักตั้งอยู่ในตัวเมือง เป็นที่ตั้งขององค์การปกครอง อาทิเช่น "หอคำ" หรือ "เรือนหลวง" คือวังที่ประทับของเจ้าฟ้า และ "โรงคำ" ที่ว่าราชการของเจ้าฟ้า เวียงยังเป็นที่อยู่ของราชวงศ์คนอื่น ๆ ด้วย

ในภาษาไทอาหม "เวียง" มีความหมายหลายอย่างสับสนเนื่องกัน คือ "กำแพง" "ค่าย" และ "เวียง" ที่เป็นศูนย์กลางการปกครองของเจ้า

เมื่อตั้งเมืองนั้นต้อง "เฮ็ดคูเฮ็ดเวียงเฮ็ดกั่ม" ก่อน คือต้องขุดคูยกดินขึ้นเป็นกำแพงดินให้มั่นคงเพื่อป้องกันภัยต่าง ๆ (ในภาษาไทยเหนือก็ยังมีคำว่า "ลำเวียง" หมายถึงว่ากำแพง) ขณะเดียวกันในการรบ เมื่อยกทัพไปตั้งค่ายที่ใด ก็ต้องทำการขุดคูก่อเวียงก่อน ด้วยเหตุนี้ในพงศาวดารไทอาหมจึงกล่าวถึงการรบและเวียงต่าง ๆ ไว้มากมาย เวียงในที่นี้หมายถึงค่ายพักที่มีกำแพงล้อม ดังนั้น "เวียงเจ้า" ก็คือค่ายพัก

ถาวรที่ล้อมด้วยกำแพงป้องกันนั่นเอง ก่อนที่จะเพิ่มแล้วกลายความหมายเป็นศูนย์กลาง การปกครอง ในทำนองเดียวกันถ้าเวียงที่เกิดจากค่ายทหารยังตั้งมั่นมีคนอาศัยอยู่ประจำ ก็กลายเป็นเวียงที่เป็นศูนย์กลางการปกครองเมืองขึ้นมา

ที่"แจ่ม่วน"หรือ"รังคปุระ" เมืองหลวงหนึ่งของไทอาหมนั้น กำแพงรอบเวียง เข้าฟ้าก่อด้วยอิฐหนาราว 5 ฟุต สูงราว 6 ฟุต

ไทอาหมยังมีคำว่า"ขุง"ในความหมายคล้ายเวียงด้วย คำว่าขุงเป็นคำไท เดิม ใช้ในความหมายว่า"แดน"หรือ"บริเวณ" เช่น ขุงเหนือ ขุงฟ้า ต่อมาน่าจะเรียกเวียง ในอาณาจักรไทอาหม เช่น ขุงแควไท ขุงน้ำผี ขุงไม้รวก

บ้าน หรือ จอง(ช่อง) คือหมู่บ้าน บ้านกับจองเป็นคำซ้อนที่มีความหมายเท่า กัน เหมือนกับภาษาไทยภาคกลางใช้"บ้านช่อง ห้องหอ" แต่ในภาคเหนือของไทยออก เสียงว่า"จอง" เช่น"เมื่อบ้านเมื่อจอง"(ไปบ้านไปช่อง) อย่างไรก็ตามในไทยคำว่า "ช่อง, จอง" เป็นเพียงคำซ้อนกับบ้าน แต่ในไทอาหมยังหมายถึงหน่วยการปกครองหนึ่ง ที่มีระดับเท่าเทียมหมู่บ้าน ส่วนความแตกต่างระหว่าง"จอง"กับ"บ้าน"ยังไม่ทราบว่า เป็น อย่างไร

หมู่บ้านจัดตั้งขึ้นเป็นที่อยู่ของกลุ่มสกุลหรือโคตรวงศ์เดียวกัน คือ"เรือน"เดียวกัน โดยทั่วไปแล้วเป็นหมู่บ้านทำนา บางแห่งอาจมีฝีมือเชิงช่างเฉพาะด้าน หมู่บ้านมีลักษณะ กึ่งระหว่างชุมชนบุพกาลที่องค์กรสังคมเป็นกลุ่มโคตรวงศ์ กับพันธะผูกมัดในระบบมูลนาย แบบศักดินา ในเอกสารเก่าแก่อ้างถึง"กั๋งบ้าน"ซึ่งอาจเป็นตำแหน่งเดียวกับ"ปู่กั๋ง"ผู้เฒ่า ที่ทำหน้าที่ปกครองดูแลหมู่บ้านของไทเหนือ นอกจากนี้ยังมี"แก่ฝาย"ซึ่งน่าจะเป็นตำแหน่ง ผู้อาวุโสที่ทำหน้าที่จัดสรรแบ่งปันน้ำในเหมืองฝายให้ไร่นาของแต่ละครัวเรือนเหมือนไทยภาค เหนือ ตำแหน่งดังกล่าวในไทถิ่นต่าง ๆ ชาวบ้านภายในหมู่บ้านเป็นผู้เลือกขึ้นมาเอง และไทอาหมในอดีตอาจเป็นเช่นนั้น

ขณะเดียวกันหมู่บ้านนั้นก็อยู่ภายใต้พันธะของระบบศักดินาด้วย คนในหมู่บ้านต้อง ขึ้นกับมูลนาย ชายฉกรรจ์ต้องพลัดเวรไปเป็น"ไพร่"รับใช้มูลนายปีละ 3-4 เดือน อาจ ไปทำนาหรือสวนหมากพลูในที่ดินที่มูลนายได้รับแบ่งปันจากเจ้าฟ้า หรือทำงานเชิงช่าง เช่น สร้างเรือน ต่อเรือ และบ่อยครั้งที่ถูกเกณฑ์ไปรบ ซึ่งถ้าชนะศึกก็ดูเหมือนได้รับ

แบ่งปันข้าวของกลับมาด้วย

ในตำราโหราศาสตร์ของไทยาหมเกี่ยวกับ"วันกำ""วันดี"ที่ควรทำหรืองดสิ่งต่าง ๆ กล่าวถึงงานต่าง ๆ ของวิถีชีวิตชาวบ้าน มีตั้งแต่ ฝนไม้ ขุดเรือ ขุดครกดำข้าว ยกห้องร้องสวน ถางพงเปิดที่ดินทำนา สานก๊วย(กระบุงอย่างหยาบ)ไปค้าขายที่ตลาดไปหาน้ำ ไปสีก และ"ห้ามเหล้าไปสู่ขุนกิน"

เกี่ยวกับการจัดแบ่งที่ดิน ระบบศักดินาถือว่าที่ดินทั้งหมดเป็นของเจ้าฟ้า มูลนาถที่เป็นราชวงศ์และขุนนางต่าง ๆ ได้รับปันที่ดิน ไพร่ในสังกัด พร้อมอำนาจปกครองโดยอิสระ โดยดูแลผ่านขุนนางผู้น้อยในระบบควบคุมไพร่จำนวนต่าง ๆ ลดหลั่นลงไปดังนี้ เช่น หัวเห็ง(ไพร่ 1000) หัวปาก(ไพร่ 100) หัวขาว(ไพร่ 20) หัวสิบ(ไพร่ 10) ระบบศักดินาเช่นนี้เป็นระบบพื้นฐานดั้งเดิมของรัฐไทหลายแห่ง ภายหลังรัฐไทยาหมได้เพิ่มระบบการจัดการที่ดินแบบ"โมกุล"(หรือราชสำนักมุสลิมในอินเดีย)เข้ามาใช้ในบริเวณรัฐอัสสัมตอนใต้

ส่วนการจัดแบ่งที่ดินภายในหมู่บ้าน มีแต่ข้อมูลของอาณาจักรไทยาหมสมัยหลังสุคราว 200 ปีมานี้ กล่าวว่าที่ดิน 9 ใน 16 ส่วนของทั้งอาณาจักรถูกแบ่งให้เป็นที่ทำกินของพวกไพร่ และแต่ละครัวเรือนจะได้รับแบ่งที่ดินทำกินราว 34 ไร่

อย่างไรก็ดีเล่ากันว่าผังหมู่บ้านที่แยกระหว่างที่ดินที่ตั้งกลุ่มเรือนกับที่ดินที่เป็นนา การขุดคูร่อนน้ำเป็นระแหงทั่วหมู่บ้าน และการปลูกไม้ไผ่เป็นรั้วหมู่บ้าน การทำนาด้วยวิธีการไถนาเทียมวัวควาย ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงอยู่ในสภาพนี้ ล้วนเป็นสิ่งที่ตกทอดมาจากสมัยเจ้าหลวงเสือก้าฟ้า

เรือน คือกลุ่มครัวเรือนที่ประกอบเป็นหมู่บ้าน ผังที่ดินใช้สอยของครัวเรือนนั้นได้จัดระเบียบเป็นอย่างดี และเป็นสิ่งที่เจ้าหลวงเสือก้าฟ้านำเข้ามาอีกเช่นกัน แต่ละครัวเรือนมีที่ตั้งยังข้าว คอกวัว สวนครัว สวนดอกไม้ประดับและไม้ผล สวนพืชศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในพิธีกรรม สวนหย่อมเหล่านี้ล้อมรั้วไม้ไผ่สานห่าง ๆ เป็นอย่างดี และยังปลูกต้นกล้วยต้นอ้อย ต้นหมากต้นพลูและไม้ไผ่ไว้ด้านหลังที่ดินด้วย ผังการใช้ที่ดินนี้สะท้อนการผลิตแบบเพื่อพอกินในครัวเรือนซึ่งยังสืบเนื่องจนบัดนี้²⁷

การผลิตแบบพอกินยังสะท้อนให้เห็นในเรื่องผ้า ในอดีตนั้น"ผ้าเผือก" เป็นของ

บรรณาการขึ้นดีจากรัฐไทอาหม แต่ละครัวเรือนปันเส้นไหมและทอผ้าไหมใช้เอง กล่าวกันว่ามีทอผ้า 1 คอผู้หญิง 2 คน นี่ก็เป็นลักษณะสืบเนื่องถึงเวลานี้อีกประการ

มีบันทึกเรียกกลุ่มครัวเรือนหรือชาวบ้านในหมู่บ้านซึ่งเทียบเท่ากับชื่อโคตรวงศ์เป็น "ไท" บ้าง เป็น "ข้า" บ้าง เช่น "ไทปักเหนือ" "ไทบ้านผี" "ไทบ้านหมากดา" เรารู้ว่า "ไท" ในที่นี้หมายถึง "ชาว" ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็น "พันธุ์ไท" และน่าจะเป็นฐานันดรทางสังคม ส่วนกรณีที่เรียกเป็น "ข้า" ที่เป็นชื่อโคตรวงศ์ของชาวบ้านในหมู่บ้านนั้น อาจจะ เป็นคำเรียกที่หมายถึงเป็นชนเผ่าอื่นอันเป็นคำเรียกติดมา แต่ไม่ใช่มีฐานันดรทางสังคม เป็น "ทาส" เสมอไป ดังเช่นกรณีสกุล "ลูกข้าขุน" ที่มีฐานันดรเป็น "ไท" อันเคยอ้างถึงใน บทนี้ตอนต้น ๆ อย่างไรก็ตามจำต้องระบุว่าสังคมไทอาหมมีข้าทาส ข้าทาสสมัยแรก คือทาสเชลยคนต่างพันธุ์ที่มาเป็นผู้รับใช้ในครัวเรือนของเจ้าฟ้าและขุนนาง

ฐานันดรในสังคมศักดินาและองค์กรสังคมแบบโคตรวงศ์

ฐานันดรทางสังคมในสังคมศักดินาไทอาหมยังไม่มีข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นเพียงพอ ให้ศึกษา แต่ก็กล่าวได้ว่ารัฐไทอาหมเมื่อแรกจัดตั้งก็เป็นสังคมศักดินาที่มีการแบ่งปันที่ดิน และเรียกเก็บส่วยแล้ว หากเป็นสังคมศักดินาที่มีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนชนชั้นได้ ชนชั้นในสังคมสมัยแรกแบ่งได้เป็น

1. เจ้า อันเป็นกลุ่มเชื้อพระวงศ์ เช่น "เจ้าฟ้า" กษัตริย์ "เจ้าหลวง" - ราชวงศ์ชายชั้นสูงผู้ปกครองเมืองเอก "นางเมือง" - มเหสี "แม่นางเมือง" - แม่เจ้าฟ้า
2. ขุนนาง เสนาบดี อำมาตย์ ชั้นผู้ใหญ่รวมเรียกว่า "ผู้ดีผู้ใหญ่" หรือ "เจ้าทั้งเมือง" ส่วนชั้นผู้น้อยไม่มีคำรวมไว้เรียก ส่วน "หมอเมือง" ผู้ประกอบพิธีกรรมแห่งราชสำนักรับตำแหน่ง "เจ้าเมือง"
3. ไท หรือ คน เป็นคนสามัญ ที่ชุมนุมกันเป็นหมู่บ้าน มีที่ดินทำกิน มีสังกัด เป็น "ไพร่" ขึ้นกับมูลนาย
4. ข้า และ เลก เป็นข้าทาสที่มักได้จากเชลย โดยมากเป็นผู้รับใช้ของเจ้า และเจ้าเมือง ความแตกต่างระหว่างข้ากับเลกยังไม่เข้าใจ ดูเหมือนเลกมีสถานภาพสูงกว่าข้าที่เบื้องต้นแล้วเป็นคนเผ่าพันธุ์อื่น นอกจากมีคำว่า "เลกใช้" แล้ว ยังมี "ไทเลก" ซึ่งยังไม่รู้ความหมาย

ในไทถิ่นอื่น เช่น "ไทคำ" ความแตกต่างระหว่างฐานันดร "ข้า" กับ "ไท" อยู่ที่สิทธิในที่ดินทำกิน สิทธิในการถืออาวุธ สิทธิในการประจุมอกเสียงในกิจของหมู่บ้าน แต่เราไม่มีข้อมูลจากไทอาหมเรื่องนี้เพื่อชี้ความแตกต่างเลย

อีกประการหนึ่ง ในสังคมไทอาหมยังคงลักษณะการแบ่งงานตามตระกูลในทุกระดับชนชั้นอย่างมั่นคงตลอดอายุของอาณาจักร ตำแหน่งหน้าที่การงานของขุนนางสืบทอดตามสายตระกูล เช่น ตำแหน่ง "เจ้าผู้ครองเมือง" ก็ต้องเลือกจากเชื้อสายของเจ้าเมืองที่ติดตามเจ้าหลวงเสือก้าฟ้ามา "หมอเมือง" ก็เป็นสิ่งที่สืบทอดตามเชื้อสาย นอกจากนี้มีการจัดแบ่ง เป็นตระกูลที่มีศักดิ์สูงและศักดิ์ต่ำ ผู้อยู่ในตระกูลศักดิ์ต่ำต้องเคารพผู้อยู่ในตระกูลศักดิ์สูง การรับโทษหรือล้างมลทินต้องรับร่วมกันทั้ง โคตรตระกูล ในประวัติศาสตร์จดไว้ถึงเหตุการณ์ลงโทษผู้กบฏโดยการประหารสิ้นโคตร

เมืองที่เป็นหน่วยการปกครองเกิดจากการประสานกันระหว่าง เมืองทางกายภาพ กับเมืองศักดิ์สิทธิ์ ดังต่อไปนี้

เมืองทางกายภาพ

เมืองทางกายภาพคือการจัดตั้งตัวเมืองที่ประสานความเชื่อกับนิเวศน์วิทยา เนื่องจากทัศนะว่าเมืองนั้นประดุจสิ่งมีชีวิต การจัดผังเมืองจึงแบ่งเป็น หัวเมือง คิงเมือง (ตัวเมือง) และลำเมือง (ปลายเมือง) ("คิง" แปลว่าร่าง ไทภาคเหนือยังใช้กันอยู่)

ในพงสาวดารไทอาหมจดไว้ว่า เมื่อเจ้าหลวงเสือก้าฟ้าเลือกสถานที่สร้างเมืองหลวง "เจ้าหลวงเจ้าคำ" แล้ว สิ่งแรกที่ทำคือ กำหนดจุดที่ตั้ง "หัวเมือง" กับ "ลำเมือง" และจัดพิธีเช่นไหว้ "แม่เมืองแม่บ้าน" แล้ว จึงสร้างบ้านเรือน ณ ที่นั้น

"หลักนี้เมิงไก้ จำจึงเมื่อเฮ็ดเจ้ตามดอยเจ้หลวงเจ้คำหัน หัวเมืองจึงจักตัวม้าต่างตัว ๑ ลำเมืองจึงพ้อยตัวม้าต่างตัว ๑ คำแตรองแตรอนตันปางคำแลรำ... เงินจ้อย ๑ ช่างหมอ จึงจักแม่เมืองแม่บ้านอยู่ดอยตามเจ้าหลวงเจ้าคำหันแล้ว" (พอ. 10 ข/ 7-8)

แปลว่า ปี่เมิงไก้ จึงไปสร้างเวียงตามดอยเจ้าหลวงเจ้าคำ ทางหัวเมือง (ทิศ

เหนือ) ให้เช่นมัดัว ๑ ทางปลายเมือง(ทิศใต้)เช่นมัดัว ๑ เช่นทองค่าน้ำหนัก ทิศละ ๑ ร่อง กล่าวบนบานเชิญผี ส่วนเงินจ้อย ๑ ให้แก่หมอสู้ทำพิธีเช่นไว้ แล้วเจ้าฟ้าให้สร้างบ้านเรือนอยู่ที่คอยแจ้หลวงแจ้ค่านัน

จนเจ้าไทสะสมภูมิปัญญาในการสร้างบ้านแปลงเมืองมานานแล้ว ภูมิปัญญานี้ได้แก่ หลักการเลือกชัยภูมิตั้งเมือง และการจัดวางผังเมือง อันสอดคล้องกับหลักการปกครอง และนิเวศวิทยา

"หัวเมืองจ๋ามิงลักปลเวียงเจ้า ครั้นเป็นถึกช้างใหญ่ คิงเมืองล่าเมืองจ๋ามิงลักเพื่อปกบ้านไพร่ สายงวงสายงาอยู่ข้างที่พื้นแท้แล้ว"(ลค.)

ข้อความนี้มีอุปมาในดัว แปลโดยสรุปว่า ให้ตั้งเวียงเจ้าที่"หัวของเมือง" เพราะเป็นดั่งตัวช้างใหญ่ แต่บ้านไพร่นั้นให้สร้างต่ำลงไปทางตัวเมืองท้ายเมือง เพราะเป็นเครื่องประดับของช้างคือ"สายงวงสายงา" หรือเป็นขาเบื้องล่างนั่นเอง

จากการประมวลข้อมูลหลายแห่งเข้าด้วยกัน อาจสรุปได้ว่า หลักการตั้งเมืองดั้งเดิมของไทยนั้นมีดังนี้

หัวเมือง จัดเป็นจุดศักดิ์สิทธิ์และสำคัญที่สุด ต้องอยู่บนพื้นที่สูง และหันไปทางทิศเหนือ มี"คอยชุมจ๋าหัวเมือง"คือคอยหรือที่ราบสูงปกอยู่ทางทิศเหนือด้วย บริเวณหัวเมืองยังเป็นที่ตั้งของ"เวียงเจ้า"หรือองค์กรการปกครอง แควหรือหนองน้ำใหญ่ประจำเมือง ดันไทรใหญ่ที่อยู่ของ"เสือเมืองใหญ่"หรืออารักษ์ใหญ่ประจำเมือง และ"หอฟ้าเหนือหัว"ศาลบูชาเทพเจ้าของเมือง

คิงเมือง และ ล่าเมือง เป็นที่ตั้งของ "บ้านไพร่"หรือหมู่บ้านของไพร่ ซึ่งบางครั้งเรียกว่า"ครัวเมือง"หรือพลเมือง กลางเมืองมี"กาด"หรือตลาด สวนกล้วยและสวนหยวก(กล้วยป่า) ส่วนรอบเมืองนั้นเป็น"นา"และ"บ้าน" หรือผืนที่นากว้างขวางอุดมด้วยเหมืองฝายอันเป็นที่ตั้งของ"บ้านข้าบ้านเล็ก"หรือหมู่บ้านของข้าและ เลก "ข้า"กับ"เลก"เป็นฐานันดรทางสังคม กลุ่มหมู่บ้านเหล่านี้เรียกว่า"จอง(ช่อง)"ก็ได้ บางครั้งเรียก"จองก่องน้ำ"(หมู่บ้านที่ควบคุมดูแลระบบน้ำชลประทาน)

เมืองศักดิ์สิทธิ์

คำบอกสถานที่บางคำในภาษาไทยอาจอ้างอิงกับฟ้า เช่น "ชายฟ้า" หรือ "ฝ้ายฟ้า" "ขอบฟ้า" (ขอบฟ้า) และ "นอกฟ้า" คำเหล่านี้เป็นคำโบราณสามารถพบได้ในวรรณคดีไทย อย่างไรก็ตามก็เขตแดนฟ้าแต่ละแห่งขึ้นกับบริบททางสังคม หรือกรอบความรู้และกำหนดจุดศูนย์กลางของเมืองด้วย ตัวอย่างเช่นคำว่า "เมืองนอกฟ้า" หมายถึง เมืองที่อยู่สิ้นสุดความรู้หรือไกลจนเดินทางไปไม่ถึง ไทย-ลาว หมายถึงคือดินแดนในญวนนานปัจจุบัน ส่วนไทใหญ่ในรัฐฉานหมายถึงคือดินแดนคำตี้หลวง

ในภาษาไทยอาจ "เมืองนอกฟ้า" มีความหมายเทียบเท่า "เมืองแจ้งฟ้า" อันเป็นคำที่เกิดขึ้นเนื่องจากโครงสร้าง ฟ้า-เมือง ในจินตภาพทางศาสนา ซึ่งอิงกับโครงสร้างจักรวาล ฟ้าเปรียบเสมือนหลังคาคลุมรอบเมือง เนื่องจากมีพื้นที่สี่เหลี่ยม มุมฟ้าหรือ "แจ้งฟ้า" จึงเทียบเท่ากับมุมเมือง "แจ้งเมือง" แจ้งฟ้า-แจ้งเมือง มีความสำคัญยิ่งในฐานะจุดกำหนดขอบเขตพื้นที่ของโครงสร้างฟ้า-เมือง และได้รับการพรรณนาถึงเป็นสำนวนภาษามากมาย เช่น "ก่อแจ้งฟ้าเป็นเมือง" "สร้างเมืองแจ้งฟ้าแสนพร้อม"

"สังออกดาวจ้องหม่นแดงเสียเก่า สี่แจ้งเมืองเป็นศึกเป็นเสบียงแล้ว" (ดล. C48)

แปลว่า หากดาวร่มสี่หม่นแดงกว่าเดิม จะเกิดศึกสี่มุมเมือง (ที่ชายแดนอาณาจักร) ไม่หยุดหย่อน

โดยสรุป โครงสร้างเมืองในจินตภาพทางศาสนา เป็นเสมือนเรือนพื้นที่สี่เหลี่ยม มีหลังคาฟ้าคลุม โดยมี "กวนเมือง" (ก้นเมือง) หรือเขตแดนเมืองจรดกับ "แจ้งฟ้า" (มุมฟ้า) นอกจากนี้ทุกเมืองมี "สายเมือง" ลอยทะลุหาวขึ้นไป

ตำนานปรัมปรา เรื่องหนึ่งพรรณนาเมืองไว้ดังนี้

"รอยอันแดนเมืองจับ... ว่าอันขุยเมืองจึงจุกกันแท้นแล้วขุนเมืองเอ๋ย อุแจ้งฟ้าเท่ากวนเมือง ใจดันสายเมืองปล่องหาวผ่ายแท้นแล้ว" (ลค.)

แปลว่า พรหมแดนที่เขตแดนเมืองแต่ละเมืองติดกันนั้น ที่ขุยดินเมืองถึงกันและกันนั้น มุมฟ้าได้แบ่งเขตเส้นพรหมแดนเมือง แต่ละเมืองมี "สายเมือง" ทะลุขึ้นไปกลางหาว

ในจินตภาพทางศาสนา "สายเมือง" จะเชื่อมต่อกจากคอยสูงทางหัวเมืองหรือทิศ

เหนือของเมืองขึ้นไปบนฟ้า หมอหรือผู้รู้อาจเข้าทรงหรือเหาะไปตรวจดูสายเมืองบนฟ้า แต่ในความเป็นจริงไทอาหมได้จัดตั้ง"หอฟ้าเหนือหัว"หรือศาลบูชาเทพเจ้าที่บริเวณหัวเมืองของตัวเมืองเป็นที่สถิตของ"สายเมือง"

ส่วนการสถาปนาเมืองศักดิ์สิทธิ์นั้นกระทำที่ศูนย์กลางหรือจุดกำเนิดของอาณาจักร กล่าวคือ"แจ้รายคอย"เมืองหลวงแรกที่ปฐมกษัตริย์ราชวงศ์ไทอาหมสถาปนาขึ้น ได้รับการยกฐานะให้เทียบเท่าของอาณาจักรอันรุ่งเรืองของบรรพชนในตำนานคือ"เมืองผาคำ" ซึ่งเทียบได้กับ"จิงฟ้า"หรือเมืองสวรรค์ที่ตั้งอยู่บน"ผาเผือกลายคำ"หรือภูเขาสีขาวที่กลายเป็นทองคำ จึงเรียกได้ทั้งว่า"ผาคำ" "ผาเผือก" "ผาหลวง" "ผาใหญ่" และ"คอยคำ"

ชัยภูมิเมืองศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวได้รับการอ้างอิงถึงในปรัมปราคติดันกำเนิดทุกเรื่อง ตัวอย่างเช่นสำนวนภาษาในพื้นที่เมือง ซึ่งพรรณนาปฐมกำเนิดของเมืองผาคำไว้ไว้อ่างงดงามดังนี้

"ดินล้นหน่วยฟ้าแตกเป็นตัว ครันครันเป่ากลางหาว ไอเหนือไอหันจำแตกเป็นไฟ เพื่อเมื่อตกท่ามฟ้าเขาเขียวหลายร้าน ผาหลวงจึงจักแตกเป็นเจ้า เป็นทั้งถ้ำผาไฟ (ผาราย)ขุนใหญ่ ไอฟ้าจำยืนเป็นหมอก มันท้อยหนีเมื่ออยู่กลางหาวขุนลมจำแล้ว เลือดฟ้ามาเป็นน้ำ เป็นทั้งตึงป็นกว้างเหนือผา กะพร่องยืนเป็นน้ำคำกำยาผา ผาหลวงจึงจักยืนเป็นคำคำฝ่ง ส่องทั่วฟ้าสูงรุ่ง"(พคม.9.ก/1-7)

แปลว่าภายหลังหน่วยฟ้าแตกเป็นตัว พุ่งขึ้นไปกลางหาวเสียดครัน ๆ ไอ้น้ำบนนั้น เกิดเป็นหัวลูกไฟตกลงจากฟ้าสู่ภูผา ผาหลวงนี้จึงบังเกิดถ้ำผาไฟ(ผาราย) จากนั้นไอฟ้าพุ่งขึ้นเป็นเมฆอยู่กลางหาว แล้วเลือดฟ้าก็บ่าลงมาเป็นน้ำ เกิดเป็นวังน้ำกว้างเหนือผา ผาหลวง ไหลลงเป็นแม่น้ำทองคำสดชื่นผาหลวง อันยืนตระหง่านดุจทองคำส่องแวววาวทั่วฟ้า

วิธีการสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์กระทำโดยสถาปนาสถานที่หนึ่งใน"แจ้รายคอย"ให้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามที่ปรากฏในปรัมปราคติดันกำเนิดเช่น ถ้ำผาไฟ(ถ้ำผาผายหรือถ้ำผาราย) และประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่นพิธีราชาภิเษกที่"ถ้ำผาไฟ" ประวัติศาสตร์ไทอาหมบันทึกไว้ว่า สมัยเจ้าฟ้าเสือแสง(ประตาสสิงห์)(พ.ศ.2146-2184)ได้ขุด"เวียงถ้ำผาราย"ขึ้นมา

แต่ละปีราชสำนักยังจัดพิธีเช่นไหว้ ณ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์นี้ มีการ"จอกน้ำขมน้ำผาไฟ"หรือตักน้ำในวังน้ำบริเวณผาไฟ เช่นไหว้ด้วยควายตัวหนึ่ง และของอื่น ๆ

นอกจากนี้ราชสำนักยังประกอบพิธี"อุ้มฟ้า"หรือบูชาอิเทพ พิธี"แม่ผีแมสาว"หรือบูชาเทพเจ้าเทวดา และพิธี"แขกผีแขกคำ"หรือบูชาผีบรรพชน ณ แจ้รายคอย เป็นประจำทุกปีเช่นกัน ที่ แจ้รายคอย นี้กล่าวได้ว่าเป็นอดีตเมืองหลวงศักดิ์สิทธิ์ที่จัดพิธีกรรมทั้งปี

อุดมการณ์ของสังคมไทอาหม

อุดมการณ์ของไทอาหมสืบมาจากจักรวาลทัศน์ ฟ้า-ขวัญ-เมือง จักรวาลทัศน์นี้เสนออุดมคติแห่งการประสานสายสัมพันธ์อันถูกต้องระหว่าง ฟ้า-ขวัญ-เมือง อุดมคตินี้ได้จำลองและแสดงซ้ำในพิธีกรรมของสังคมเพื่อปลูกฝังเป็นอุดมการณ์ของสังคมและรัฐ ที่สำคัญได้แก่ พิธีเรียกขวัญ และพิธีราชาภิเษก

พิธีเรียกขวัญ

โครงสร้างจักรวาลอันมีองค์ประกอบ ฟ้า-ขวัญ-เมือง ที่เชื่อมโยงร้อยรัดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วย"สายเมือง"นี้เป็นระบบที่มีพลวัตในตัว ไทอาหมมีจินตภาพว่าในยามบ้านเมืองปกติหรือมั่นคงขวัญต่าง ๆ เกาะเกี่ยวกับสายเมืองนี้ แต่ในยามไม่ปกติขวัญจะหลุดลอยไปจากสายเมือง ครั้นแล้วสายเมืองก็สั้นไหวสะเทือนจากฟ้าถึงเมือง ทำให้เมืองไม่มั่นคง บังเกิดศึกสงคราม หรือสงครามกลางเมือง จลาจล กบฏ พลเมืองฟ้องร้องวิวาทฆ่าฟันกันเอง ฝนแล้ง ข้าวขาดหนากแพง เกิดโรคระบาดที่แพร่ในคนหรือช้างม้าวัวควาย กษัตริย์หรือบุคคลสำคัญตาย²⁸ การแก้ไขให้บ้านเมืองเป็นปกติทำได้โดยจัดพิธีกรรมทางสังคมร่วมกันเพื่อ"เรียกขวัญ"ของบ้านเมืองให้คืนกลับมาอยู่ที่สาย เมืองดั้งเดิม บ้านเมืองจึงจะรุ่งเรืองมั่นคง บางครั้งภาษาไทอาหมนั้นใช้คำว่า"รวบมึง"คู่กับ"เรียกขวัญ" และ"ยอนมึง"คู่กับ"ยอนขวัญ"(ยอนคือขอ) และ"เรียกขวัญ"คู่กับ"ปาวมึง"

พิธีเรียกขวัญประเภทต่าง ๆ

สังคมไทอาหมผูกพันลึกซึ้งกับพิธีเรียกขวัญ คำกล่าวอ้างถึงพิธีเรียกขวัญพบอยู่ตลอดเวลาในเอกสารทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นปรัมปราคติเล่าต้นกำเนิดของ "ขวัญ" จาริตคำสอนเรื่องพิธีเรียกขวัญ เอกสารบอกวิธีจัดเตรียมพิธีกรรม คำเรียกขวัญ เอกสารประวัติศาสตร์ที่จับบันทึกการจัดพิธีเรียกขวัญของรัฐในรัชสมัยต่าง ๆ

การเรียกขวัญทำได้ในทุกพิธีกรรมไม่ว่าจะเป็นระดับสังคมหรือบุคคล นอกจากเรียกขวัญต่าง ๆ เช่น ขวัญเมืองบ้าน มิ่งช้างมิ่งม้า กลับมาหลังศึกแล้ว ยังมีการเรียกขวัญปาวมิ่งหรือยอนมิ่งให้กษัตริย์เมื่อเจ็บป่วย แม้แต่ "คำ" กษัตริย์ที่ตายไปแล้วก็จัดพิธีเรียกให้ได้

นอกจากนี้ยังมีการเรียกขวัญพร้อมกับให้ของขวัญที่เจ้าฟ้าจัดให้ขุนนางสำคัญที่มีความดีความชอบ เช่น "เจ้าสิ่งหลวง" "เจ้าผู้พรองเมือง" แล้วมีการเรียกขวัญที่คล้ายการต้อนรับชื่นชมยินดีหรือที่ในภาษาอีสานเรียก "สู่ขวัญ" ดังเช่นที่ "เจ้าพรองเจ้ารวบเมือง" จัดให้ "เจ้าฟ้าเสือเย็น" (พ.ศ. 2219-2223) ในงานแต่งงานหรือ "ปลงขูปลงสาว" ก็มีการเรียกขวัญเป็นขั้นตอนหนึ่ง การเรียกขวัญ "ข้าและเลิก" "ข้าว" และ "หมูป้าน" ก็มีบันทึกไว้ด้วย เหตุการเรียกขวัญกระทำได้ทุกสถานการณ์เอง ทำให้คำว่า "เรียกขวัญ" ได้กลายเป็นคำใช้แทนคำว่า "พิธีกรรม" ในภาษาไทย แม้กระทั่งพิธีราชาภิเษกหรือ "เฮ็ดเจ้านั่งเมือง" ซึ่งต้องมีการอ่านคำขั้วถวายพรและอภิเษกนามให้ ก็ยังเรียกว่าพิธีชั้นนี้ว่า "เรียกขวัญ"

การประกอบพิธีเรียกขวัญ

เอกสารไทอาหมกล่าวถึงพิธี "ยอนมิ่ง เมืองบ้านที่ฟ้าเหนือหัว" หรือขอ "มิ่งแห่งเมืองบ้าน" จาก "ฟ้าเหนือหัว" ไว้ว่า เป็นพิธีโบราณมาแต่สมัยบรรพชนของกษัตริย์ และเป็นจาริตที่ควรทำสืบต่อไป เอกสารนี้ให้รายละเอียดของการเตรียมเครื่องประกอบพิธี

"ไผสังเป็นขุนเมืองไขฟ้าจ่าเล่าชั่วเสื่อปานอ่อนเสื่อจาดังตาม เจ้าฟ้าผันทางตามสี่ปู่เมืองเฮ็ดกะนี้ดีแล้ว ป้ายฟ้าเหนือหัวก็เอาทั้งผ้าเผือกเฮ็ดร่างก้อ ๑ เอาทั้งวัวเผือก ควายเผือก ไก่เผือก เป็ดเผือก กาแกลเผือก นกตู้ขาว ๑ เอาทั้งดอกเงินดอกคำ ก้อกเงินก้อกคำ แปนเงินแปนคำ เค้าเงินเค้าคำ ม่านเผือกรำ

ทั้งอันเอามาตามาปูลายแสงง เอาทั้งดอกหญ้าขาว เอาทั้งเอ็ดร่างวัน ๒ ลูก เอ็ดร่างเดือน ๒ ลูก ยอนขั้วมันขั้วแก่น ยอนมิ่งเมืองบ้านที่ฟ้าเหนือหัว"(คด.B81-89)

แปลว่า ใครก็ตามหากเป็นขุนเมือง ให้ฟังคำเล่าเมื่อชั่วครั้งเจ้าเสือกก่อน ๆ ซึ่งเจ้าฟ้าเหล่านั้นได้ทำพิธีกรรมตามบรรพบุรุษดังนี้ ไหว้ฟ้าเหนือหัวโดยเอาผ้าขาวทำหุ่นร่าง ๑ สักเวด้วยขั้วเผือก ขวายเผือก ไก่เผือก เป็ดเผือก นกพิราบเผือก นกเขา ๒๐ ตัว ดอกไม้เงินดอกไม้ทอง จอกเงินจอกคำ แปนเงินแปนทอง คำเงินคำทอง ผ้าฝ้ายสีขาว ๑ ม้วน รวมทั้งเครื่องประดับอัญมณีต่าง ๆ ดอกไม้สีขาว แล้วทำหุ่นดวงตะวัน ๒ ดวง หุ่นดวงเดือน ๒ ดวง บนบานขอความมั่นคงยืนนานจากฟ้าเหนือหัวด้วยการเรียกขวัญบ้านเมือง

หลังจากเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ในงานพิธีเสร็จแล้ว ผู้คนก็มาร่วมชุมนุมพร้อมพรุ่งในหอใหญ่ จึงถึงหัวใจสำคัญของพิธี คือการเรียกขวัญจริง ๆ หมอเมืองเป็นผู้ขับคำเรียกขวัญด้วยเสียงอันดังให้ยืนทั่วถึงกันไปถึงข้างหน้าอย่างที" เสียงสู่เราหอใหญ่นินมน้ำ "

"ขวัญพ่ายอยู่ท่ามกลางฟ้าเป็นหมอก แก้วขอบฟ้าเป็นหมอย กี่มา จิกฟ้าฮามจอม กี่มา ขวัญพ่ายอยู่ท่ามกลางหลวง ขวัญพ่ายอยู่ท่ามกลางฟ้า ต้นไม้ใหญ่กลางบน กี่มา ขวัญพ่ายอยู่ท่ามกลาง(เรือน)หลวงที่ผีสร้าง เรือนกว้างที่ผีครอง กี่มา ขวัญพ่ายอยู่ท่ามกลางลูกจอกเงิน ลูกจอกทองคำ กี่มา ขวัญพ่ายอยู่ท่ามกลางหลวงที่ผีสร้าง ดอยขอบฟ้าที่ผีครอง กี่มา...."(รขม.)

อันนี้เป็นคำบรรยายสถานที่ขวัญสถิตไป อันสะท้อนโครงสร้างจักรวาลในจินตภาพทางศาสนาของไทอาหม คือที่"แก้วฟ้า"(ฟ้าแก้ว)-สวรรค์สุดขอบฟ้า ต้นไทรใหญ่เหนือผาคำ ดอยผาคำ

ขวัญที่หายไปนี้เป็นขวัญเมือง เมื่อขวัญได้คืนแล้วกลับมา ก็จะพามิ่งข้างมิ่งม้ากลับมาพร้อมขวัญไว้ที่สายเมืองดั้งเดิม

หลังจากนั้นเป็นขั้นตอน"ปาวมิ่งเจ้า" โดยขอให้เทพเจ้า"รอง"ให้มิ่งเจ้าฟ้าอยู่มั่นคงเหมือนต้นรุ้งไร (ไทร) รากยังฟ้าที่กลาง"ฟ้าแก้ว"ในสวรรค์ ให้เทพเจ้าเอาน้ำอมฤตมาใส่ปากกษัตริย์เพื่อให้ไม่เจ็บไข้และฉลาดรอบรู้

"จักมาแบกทั้งเข้าฟ้าแดด แสนปือยาไข แก่ล้านฟ้าอย่าหนาวแท้เดศีเอย
ให้มันตังรุงตังไรใหม่แก่งฟ้าสาางวาง²⁹ ว่านี้เอ ลังว่ามึงจักขึ้นจำดูช่วยรอง รากหยั่ง
ฟ้าลบลาย ว่านี้เอ สาางได้ดูมา ปันทั้งน้ำใจใครใส่ปาก ให้มันรู้แสนความจอบแสง
ในใจมุนแสนช่องแท้เดศีเอย ว่านี้เอ ยอเหนือเมื่อสาอยู่มั่น ให้เรานำดูมฟ้าอยู่มั่นวาง
แสง ฟ้าสาางเหนือลงช่วย ว่านี้เอ"(รชม.)

พิธีมอบสายมิ่งเมือง

นอกจากพิธีขอเมืองบ้านจากเทพเจ้าบนฟ้าแล้ว ในคำเรียกขวัญในพิธีราชา
ภิเษกของ"เจ้าเสือเฮ็ดเปิงฟ้า" และใน"ลิกก่อเมือง"อันเป็นเอกสารคำเชิญเมืองสมัย
โบราณ บ่งว่า"มิ่งเมือง"-ความมั่นคงของจิตวิญญาณเมือง เหล่านี้มีฐานที่มาจากไพร่ฟ้าข้า
ไททั้งสิ้น เมื่อใดคนทั้งเมืองรวมกันหรือมีฉันทานุมิตรร่วมกัน เพื่อมอบ"มิ่งเมือง"ให้เจ้า
ฟ้าดูแลรักษา ทวยเทพบนฟ้าจึงจะอำนวยเมืองให้มั่นคงอยู่ดี

"เราข้าทั้งเมือง ขุนสิ่งขุนเห่ง ผู้เฝ้าเฮ็ดพรองปากกองขุนกว้าน ทั้งหมดไบลอง
เจ้า ข้า ไท รวมกันส่งมิ่งเมืองมิ่งบ้านที่เจ้า มิ่งเมืองก็ค้อมมาสู่เจ้าลัก เมื่อตือสาย
มิ่งเมืองอยู่มั่น มือกำสายมิ่ง ฟ้าเฮ็ดกิม"(รชร.)

แปลว่า เราข้าทั้งเมืองอันมี ขุนสิ่งขุนพัน ขุนนางอำมาตย์ หมอบลัดทิต เจ้า
ข้า ไท มารวมกันส่งมิ่งเมืองมิ่งบ้านให้เจ้าฟ้า ดังนั้นมิ่งเมืองจึงได้มา เมื่อเจ้าฟ้าถือ
สายมิ่ง กำให้มัน เทพบดี"ฟ้า"ก็อำนวยให้บ้านเมืองมั่นคง

ในเอกสารเรื่องลิกก่อเมืองก็เช่นกัน ผุ่งเงือกมีปีกผู้เป็นพลเมืองของเมืองผาค่า
เป็นผู้มอบมิ่งเมืองให้เจ้าเมืองที่ละเผ่าเองดังนี้ "ปีกขวาผายมิ่งเมืองที่เจ้า ปีกซ้ายผาย
มิ่งเมืองที่ขุน"

ดูเหมือนพิธีกรรมเกี่ยวกับการมอบ"สายมิ่งเมือง"จะปฏิบัติในพิธีราชาภิเษกเท่านั้น
เป็นพิธีกรรมที่ผู้อยู่ใต้การปกครองทุกระดับมาแสดงความจงรักภักดี "พิธีมอบสายมิ่งเมือง"
น่าจะมีจุดประสงค์คล้าย"พิธีแข่งน้ำ"ของอยุธยา แต่มีฐานของกรอบความคิดแตกต่างกัน
เพราะข้าราชการหรือเจ้าสาหมันตราของอยุธยาต้องทำพิธีสาบานตนว่าจะจงรักภักดี มิเช่น
นั้นก็ "โค่น"แข่ง"มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา แต่"พิธีมอบสายมิ่งเมือง"เป็นการมอบความ

จงรักภักดีให้กษัตริย์ อันจะนำไปสู่ระเบียบความสัมพันธ์เชื่อมต่อกันที่ถูกต้อง เพราะจากนั้น "ฟ้า" จึงจะบันดาลให้" เมือง" อยู่ได้โดยผ่าน" สายมิ่ง เมือง" นี้

(อนึ่ง "สายมิ่งเมือง" เป็นคนละสิ่งกับ"สายจิ้งเมือง" ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า เป็น "สายคำแดง" ที่ร้อยรอบรากโคน" ต้นมิ่ง" ที่กษัตริย์ทำพิธีปลูกพร้อมคนทั้ง เมืองที่ถ้ำผาไฟในพิธีราชาภิเษกทุกครั้ง)

หลักคิดและที่มาของพิธี เรียกขวัญ

พิธีกรรมเรียกขวัญเป็นพิธีกรรมของสังคมทุกระดับที่เน้นการระดมคนหมู่มากมาแสดงเจตจำนงอันแรงกล้าร่วมกันของสังคมที่จะสร้างหลักสมดุลย์ระหว่าง"ฟ้า-เมือง" หรือธรรมชาติกับคนหรือชุมชน ทรัพยากรกับการผลิต ผู้ปกครองกับพลเมือง บรรพชนกับลูกหลาน เพื่อผลทางความอุดมสมบูรณ์และความรุ่งเรืองไพบูลย์ โดยการกระชับหรือรวมพลังอำนาจอิสระของสถาบันทางสังคมทุกระดับนับจากหมู่บ้านถึงเมือง ได้แก่ สถาบันการปกครอง การเศรษฐกิจ การทหาร การผลิต

ในเอกสารประวัติศาสตร์ของไทยอาหม พิธีเรียกขวัญเมืองกระทำเพื่อความมั่นคงหรือความสามัคคีเป็นสำคัญ อาจทำระหว่างหรือหลังวิกฤตการณ์ต่าง ๆ เช่นศึกสงคราม จลาจล ผลิตแผ่นดิน ภัยธรรมชาติ และมักจัดโดยราชสำนักที่ศูนย์กลางเมือง แต่บางครั้งการเรียกขวัญก็เป็นพิธีกรรมเพื่ออวยชัยให้พรหรือเฉลิมฉลอง อย่างเช่นการเรียกขวัญในพิธีราชาภิเษกของกษัตริย์องค์ใหม่

ส่วนพิธีเรียกขวัญบ้านกระทำเพื่อความอุดมสมบูรณ์ เพื่อเพิ่มพูนจำนวนผู้คนและผลผลิตข้าว จัดขึ้นในเขตชนบทหรือนาข้าวรอบเมือง ราชสำนักต้องส่ง"หมอเมือง" หรือผู้เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมไปทำพิธีทุกหมู่บ้าน การเรียกขวัญข้าวที่กษัตริย์เป็นผู้จัดขึ้นโดยตรงปรากฏครั้งหนึ่งในปลายสมัยอาณาจักรไทยอาหม

สังคมของไทยอาหมจนถึงปัจจุบันยังมีพิธีเรียกขวัญผู้เจ็บป่วยทางใจหรือกาย เช่นเดียวกับสังคมไทยและไทอื่นต่าง ๆ พิธีเรียกขวัญคน ขวัญบ้าน และขวัญเมือง เป็นกลุ่มพิธีกรรมที่อาศัยจักรวาลทัศน์เดียวกัน คือการประสานความสัมพันธ์ระหว่าง ฟ้า-ขวัญ-คนหรือเมือง

การประสานความสัมพันธ์ในพิธีเรียกขวัญคนที่ปรากฏในสังคมไทถิ่นทั่วไปมี 2 ลักษณะ คือการประสานโดย"ขวัญหัว" และโดย"สายใจ" ดังนี้

การประสานโดย"ขวัญหัว"มาจากแนวคิดที่ว่าขวัญหัวที่อยู่บนยอดสุดของศีรษะสำคัญ และอำนวยความสะดวกไปของขวัญอื่นทั่วร่างกาย ขวัญเข้าและออกทางศีรษะ เมื่อขวัญใด ออกไป คนนั้นจะป่วยไข้ แนวคิดนี้จัดเป็นลักษณะเดียวกับ"ขวัญฟ้า"ที่อยู่บน"จิกฟ้า"(ยอด ฟ้า)"ที่ปรากฏในโครงสร้างจักรวาลสมัยแรก ๆ ซึ่งยังไม่มี"สายเมือง" ดังนั้นการเรียก ขวัญคนให้กลับคืนมาจึงสามารถใช้วิธีการ"คำพูดเท่ากับการกระทำ" กล่าวคือเพียงเอ่ย เรียก ขวัญก็คืนมาประจำตามตำแหน่งของร่างกาย และผู้ร่วมพิธีมีเพียงผู้เรียกขวัญกับ คนป่วยก็ได้

การประสานโดย"สายใจ" "สายใจ"เป็นคำในกลุ่มภาษาไทยใหญ่ที่หมายถึง ชีวิต หรือจิตวิญญาณ หรือชีพจรที่ข้อมือ แนวคิดนี้เป็นแนวคิดลักษณะเดียวกับ"สายเมือง" คือ คนแต่ละคนมีสายใจเชื่อมต่อกับฟ้า การเรียกขวัญคนในแนวคิดนี้จึงเพิ่มพิธีกรรมผูกค้าย ที่เป็นตัวแทนของ"สายใจ"ที่ข้อมือผู้ป่วยเพื่อให้ขวัญกลับมาเกาะที่ค้าย และพิธีที่ผู้ร่วมพิธี ซึ่งเป็นญาติมิตรของผู้ป่วยจะมาร่วมกันผูกข้อมือผู้ป่วยอันเสมือนดังแสดงเจตจำนงแรงกล้าร่วม กันของกลุ่ม

พิธีราชาภิเษก

พิธีราชาภิเษกของกษัตริย์ไทอาหมประกอบด้วยพิธีย่อยหลายพิธีซึ่งสัมพันธ์กับปรัม ปราคติต้นกำเนิดทั้งสิ้น แต่พิธีลำดับสุดท้ายที่เกี่ยวกับ"สายใจ เมืองคือขวัญ"สำคัญที่สุด เจ้าฟ้าต้องเดินทางจากเมืองหลวงไปเมืองศักดิ์สิทธิ์"แจ้รายดอย""เพื่อเชิญสายใจ เมืองคือ ขวัญจากถ้ำผาไฟขึ้นช้าง แล้วนำไปประดิษฐานไว้ที่"หอฟ้าเหนือหัว"หรือหอบูชาเทพเจ้า สายใจ เมืองคือขวัญได้รับการสถาปนาให้เป็นสัญลักษณ์รูปธรรมของพิธีกรรมเพื่อแสดงอุดม การณ์ ฟ้า-ขวัญ-เมือง กล่าวว่ามิขนาดที่อาจถือกำเนิดและห้อยคอได้

ในพิธีราชาภิเษกสมัยเจ้าเสือเย็นฟ้า(พ.ศ.2219-2223) หลังจากเจ้าฟ้าทำพิธี ขึ้นเรือนไม้ก่อคอนเช้า ตอนบ่ายนำ"จุ่มฟ้ารุ่งแสงเมือง"(ตราแผ่นดินทำด้วยขี้ผึ้ง)มาขึ้น แทนในท้องพระโรงว่าราชการแล้ว ก็เลี้ยงฉลองกันเจ็ดวันเจ็ดคืน ต่อจากนั้นอีกช่วง

หนึ่ง จึงเลือกวันดีเดินทางมาแจ้งรายคอย ทำพิธีปลูก"ต้นไม้"กับ"ต้นไม้"ที่ถ้าเผาไฟพร้อมกับทำพิธีอัญเชิญ"สายจิ้งเมืองคือขวัญ"จากถ้าเผาไฟขึ้นข้างไปประดิษฐาน ณ หอเทพเจ้ากลางเมือง

"เดือนสามเมื่อวันรายจี เจ้าฟ้าลูกที่โตเมือง(ออกจากเวียงไทเมือง) ปลูกต้นไม้ที่ถ้าผาราย สายจิ้งเมืองก็เจ้าฟ้าจี่ข้างแถมเอามาไว้หอฟ้าเหนือหัว เมื่อจกมาจ่า(เมื่อจะกลับมาเวียงไทเมือง) เจ้าฟ้าให้เงินให้ค่าให้ผ้าให้แผ่นที่เขาทิ้งเมืองแล้วพ้อย สายจิ้งเมืองก็ไว้ตั้งที่หอฟ้า"

เจ้าฟ้าไทอาหมต้องทำพิธีราชาภิเษกตามโบราณราชประเพณีอย่างนี้ทุกพระองค์ จึงจะถือว่าขึ้นครองบัลลังก์อย่างสมบูรณ์ พิธีราชาภิเษกรวมทั้งพิธีอัญเชิญสายจิ้งเมืองครั้งสุดท้ายจัดขึ้นสมัยเจ้าเสือเสียดเปิงฟ้า(เคารีนาดสิงห์) เมื่อพ.ศ. 2325

พิธีกรรมนี้จำลองคติตามตำนานปรัมปราคติต้นกำเนิดที่เล่าว่าบรรพชนกษัตริย์ซึ่งกำเนิดที่ถ้าเผาไฟ(ผาราย)บนผาค่าได้ขึ้นกำสายเมืองที่เชื่อมต่อกับฟ้าอยู่เหนือคอยบนผาค่าหรือ"มือเขาสั่ว(จับ)สายเมืองโลไล" เพื่อแสดงความหมายว่ากษัตริย์องค์ใหม่ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ดูแลรักษาจิตวิญญาณของบ้านเมือง และมีพันธระตามอุดมคติของบรรพชนที่ต้องรักษาระเบียบสัมพันธ์ระหว่าง ฟ้า-ขวัญ-เมือง ให้ถูกต้อง

นอกจากนี้แล้วประวัติศาสตร์ไทอาหมจดเกี่ยวกับ"พิธีติดสายจิ้งเมือง"สองครั้ง ครั้งหนึ่งติดสายเมือง อีกครั้งเป็นการติดทองคำที่สายเมือง พิธีนี้กระทำโดยเจ้าฟ้าไทอาหมเมื่อบ้านเมืองเกิดวิกฤตการณ์ร้ายแรงมากซึ่งเทียบได้กับสายเมืองขาด ในกลุ่มภาษาไทใหญ่คำว่า"สายใจขาด"หมายถึงตาย ในทำนองเดียวกัน"สายเมืองขาด"หมายถึงบ้านเมืองพังพินาศ ดังนั้นจึงต้องมีการทำพิธีติดทองคำหรือต่อสายเมือง(จิตวิญญาณของเมือง)เข้าด้วยกันใหม่ การแก้ไขด้วยพิธีเรียกขวัญเมือง เช่นที่เป็นมาไม่เพียงพอ พิธีติดสายเมืองครั้งสุดท้ายทำเมื่อเกิดสงครามกลางเมืองครั้งใหญ่ในปลายราชวงศ์ไทอาหมไม่นานก่อนสิ้นสุดอาณาจักร

ลักษณะเชื่อที่สืบเนื่องถึงปัจจุบัน

ในหมู่คนไทอาหมปัจจุบันมีลัทธิพิธีบูชา "ผุระ" ด้วยการตามไฟให้แสงสว่าง ลัทธิพิธีนี้ออกเสียงจริง ๆ ว่า "พุรา" บางครั้งเรียกว่า "พุราหลวง" และเรียกว่า "พว้าหลวง" ก็มี "พว้า" คือเทพเจ้า "ฟ้า"

ทุกวันนี้มีคนไทอาหมนับถือ "พว้าหลวง" อยู่ประมาณ 50,000 คน พิธีนี้เป็นพิธีสาธารณะที่มีการชุมนุมกันเพื่อสวดขับร่วมกัน คนไทอาหมร้อยละ 25 เคยเข้าร่วมพิธีกรรมนี้³⁰ และผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์พิธีกรรมนี้เมื่อ 5-16 กุมภาพันธ์ 2538 ที่หมู่บ้าน "บ้านทุ่งโกน" (บ้านดงโกน) จ. สิบสาค

ภายในปะรำพิธีทรงแปดเหลี่ยมหลังคาซ้อนสามชั้นตั้งเสาทำจากลำต้นกล้วย มีซี่ไม้เสียบรอบเสาแผ่ออกเป็นชั้น ๆ จากล่างถึงบนสุด สุดปลายซี่ไม้ทุกอันตั้ง "กอกไฟ" หรือผางประทีปทำด้วยจานดินเผาเล็ก ๆ หล่อน้ำมัน 101 ดวง บนพื้นล่างวางกระทงเซาะจากหยวกกล้วยรอบเสา ในกระทงมีของเช่น ไห้ว ได้แก่ หมากสดกับใบพลู กล้วย 1 ลูก อ้อย 1 ท่อน ถั่วเขียว ข้าวแบ่ง (ข้าวบดขยำเป็นก้อน) เหยี่ยวสดตัวเล็ก แล้วปิดหน้าด้วยใบตอง ประดับหน้าด้วยดอกไม้กระทงละดอก มีรูปหอมปักรายรอบ

เมื่อเริ่มพิธีหมอเมืองสามคนในชุดผ้าไหมขาวนวลสวดนำเป็นภาษาไทยตามคัมภีร์ภาษาไทยอาหมที่วางอยู่ตรงหน้า พร้อมกับคนนำมนตร์ในคนโท แล้วประพรมดินเสาผางประทีปเป็นระยะ ๆ คำสวดขึ้นต้นด้วยการกล่าวถึง "ฟ้าลายमित ฟ้าเป็นमित ฟ้าพุรา ฟ้าดารา อะลอง..." ท่วงทำนองการสวดนั้นเป็นจังหวะจากช้าแล้วเร็วขึ้น ๆ มีกลองกับฉาบตีให้จังหวะ คำสวดนั้นเป็นภาษาไทยโบราณ บางคำเราก็พอฟังออกเช่น "ให้เฮ็ดดีเฮ็ดแควน" ที่กล่าวช้าเป็นระยะ คือขอให้เทพเจ้าอวยพรให้คืนนั้นเอง ผู้ร่วมพิธีร่วมขับตามหมอเมืองด้วยจังหวะที่กระชั้นขึ้นทุกทีด้วยเสียงดังคึกคักขึ้นเรื่อย ๆ เช่นกัน การชุมนุมกันสวดมนตร์นี้จะดำเนินไปอีก 2-3 ชั่วโมงจึงสิ้นสุดลง บรรยากาศของพิธีกรรมมีความเร้าใจและให้พลังมาก ไม่เหมือนพิธีกรรมทางศาสนาทั่วไปที่มักเน้นความขรึมขลัง

นอกเหนือจากขุม "ฟ้าหลวง" อันเป็นขุมเอกแล้ว บริเวณทุ่งนาที่จัดพิธีกรรมกลางแจ้งนี้ยังมีขุมอื่นอีก 3 ขุม รวมทั้งหมดเป็น 4 ขุม ได้แก่

1. ขุม "ฟ้าหลวง" หรือพระเป็นเจ้าสูงสุด ไหว้ฟ้าเป็นमितที่มีมาแต่ดั้งเดิม และฟ้าพุรา และฟ้าดารา สององค์หลังนี้เกิดขึ้นใหม่ แต่ยังไม่มีการวิจัยถึงที่มาให้กระจ่าง

2. ชุ่ม"ฟ้าเหนือหัว" หรือเทพเจ้าบนฟ้า ไหว้ เลงคอน เจ้าฟ้าแผด และคณะ
3. ชุ่ม"คำ" หรือผีบรรพชน คือขุนหลวงขุนหลาย
4. ชุ่ม"ผี" ผีแห่งธรรมชาติ มีผีไทเช่น"ปู่ผีเสื้อ" และผีหลายประเภท

ชุ่มฟ้าเหนือหัวนั้นเป็นชุ่มสี่เหลี่ยมเหมือนเพิงเพงที่ปราศจากหลังคา สร้างขึ้นจากไม้ไผ่และต้นกล้วย มีใบกล้วยฉีกห้อยระย้าประดับประดา ด้านหลังจึง"ผ้าเผือก" หรือผ้าสีขาวอันเป็นสัญลักษณ์แทน"ฟ้า"อันสืบเนื่องมาตั้งแต่โบราณ ด้านหน้าตั้ง"ไม้ห้าง" หรือแคร่เล็กทำจากไม้ไผ่และหวกกกล้วยวางเครื่อง เช่นทั้งข้างบนข้างล่าง ไม้ห้างมีด้วยกัน 4 ห้าง แต่ละห้างมีป้ายปักชื่อเทพที่มารับเครื่อง เช่นเป็นอักษร ไทอาหมและอังกฤษได้แก่

1. "ฟ้าเหนือหัวเลงคอน" หรือเจ้าฟ้าแผดนั่นเอง
2. "ย่าแสงฟ้า" ซึ่งหมอลำที่ประกอบพิธีชุ่มนี้บอกว่าเป็น"ผีลิกลาย"หรือผีแห่งความรู้
3. "ขันสายหุง" เทพเจ้าองค์นี้ได้รับการบูชามานาน แต่ไม่เก่าแก่มากนัก และไม่รู้ประวัติที่มา บางที่เรียก"เจ้าฟ้ายัน"
4. "LARAHO-L" ไม่ทราบว่าเป็นใคร

เครื่องเช่นชุ่มนี้มี ไก่สด หมากพลู ไข่ เหล้า ข้าวสาร เมื่อจะประกอบพิธีกรรม หมอลงนั่งของยกมือไหว้ทูลเหนือหัว แล้วกล่าวมนตร์เชิญผีมากินเลี้ยง

ชุ่ม"คำ" หรือผีบรรพชน เป็นกระท่อมติดดิน หลังคามุงหญ้าคา ผนังทำด้วยฟากไม้ไผ่ เมื่อเข้าไปภายในจะเห็นว่าจำลองเป็นครัวไฟ มีก้อนหินสามเส้าและเครื่องครัวต่าง ๆ กะทะเหล็ก หม้อดิน ใบกล้วยรองข้าวปิ้ง วางรายบนพื้นดิน ที่เตาหินสามเส้าเขม่ายังจับฟืนดำ เพราะเพิงเผาไก่ให้ดอนขนง่ายมาหมาด ๆ เพื่อถวายเป็นเครื่อง เช่น บนไม้ห้างวางเครื่องเช่น ได้แก่ ไก่สด ไข่ หมากพลู เหล้า ที่ผนังติดป้ายเขียนชื่อ"ขุนหลวงขุนหลาย" และมีกระบอกลูกไม้ใส่เหล้าวางพียงอยู่ด้วย

ชุ่มฟ้าหลวง ชุ่มฟ้าเหนือหัว และชุ่มคำ ตั้งอยู่ในลานติดต่อกัน แต่ชุ่ม"ผี" หรือผีแห่งธรรมชาติ จัดแยกออกไปอยู่ในป่าไผ่ต้นไม้ใหญ่ ซึ่งผู้ร่วมพิธีต้องเดินไปอีกสักหน่อยหนึ่ง

ชุ่มผีนี้ไม่จัดสร้างปะรำ แต่ตั้งไม้ห้างและที่บูชาสำหรับผีแต่ละคนเลย อันมีด้วยกันราว 7 ที่ ไกล ๆ มีหลุมไฟหินสามเส้า ผี 7 คนได้รับเครื่อง เช่นเป็นไก่สดไม่เท่ากัน

ตั้งแต่ 1-3 ตัว แต่มีบางคนก็ไม่ได้เลย เพียงแต่ประดิษฐ์ที่บูชาจากต้นไผ่หรือใบไม้ให้เท่านั้น ที่บูชาที่ไม่ใช่ไม้ห้างมีทั้งเป็นขี้ผึ้งเล็ก เสาไม้ไผ่ห้อยสายเบ็ด และขี้ผึ้งพุ่มพันด้วยใบไม้มีขาสีข้าง

ผี 7 คนนี้มีป้ายชื่อทุกคนเป็นภาษาไทยอาหมและภาษาอังกฤษเขียนตามเสียง ดังนี้

1. "หลังคิน" นี้ว่าเป็นผีไท เป็นผีเจ้าที่
2. "LANOURI" หมอไทว่าเป็น"สิวะ" เพื่อให้เข้าใจง่าย คิดว่าน่าจะเป็น"ลังกูรี"อารักษ์เก่าแก่ของชนท้องถิ่น
3. "MAN SOD" หมอไทว่าเป็นผีบนเขา
4. "ริงคำ" ?
5. "โลลึงคำ" น่าจะเป็นคนเดียวกับ"ลายรูงคำ" คำว่า"โล,ลาย"บางทีจะเป็นภาษาเมไต(ตระกูลธิเบต-พม่า)ของชาวมณีปุระ แปลว่าผีหรือเทวดานั้นเอง และคงแปลว่าผีรูงคำ หรือผีแห่งต้นรูงคำ หรือผีเสื้อที่อยู่บนต้นไม้ ไทคนนี้หมอไทบอกว่าเป็นผีไท
6. "FI -GATHAE" ?
7. "LIKAJAMAN" หมอไทว่าเป็นหัวหน้าผี เรียกอีกอย่างว่า"ผีกะนอก"

พิธี"แมด้าแมผี"นี้เป็นของชาวชนบทไทยอาหมนำ โดยหมอไทแห่งหมู่บ้านปัดชาภูจัดขึ้น แม้ว่าจะขาดลักษณะ โองการแบบรัฐพิธี โดยเฉพาะชนิดและจำนวนสัตว์และของเซ่นไหว้ตามที่พรรณมาถึงในประวัติศาสตร์ แต่ก็เห็นได้ว่ายังกะรักษาแก่นแท้ของความเชื่อในศาสนาตั้งเดิมอันอิงกับธรรมชาติและบรรพชนไว้ได้ การจัดพิธีในลานกลางแจ้งและได้ต้นไม้ใหญ่ รวมถึงศิลปการประดิษฐ์ขี้ผึ้ง ภาชนะใส่ของเซ่นไหว้ และที่บูชา จากวัตรปฏิบัติ สะท้อนลักษณะสืบเนื่องนี้ได้แจ่มชัด แต่เหนืออื่นใดคือการเข้าร่วมขับสวดมนตราภาษาไทยประกอบจังหวะดนตรีพร้อมกันทั้งชุมชน อันเป็นเสมือน"การรวมขวัญ"ที่"รวมกันดังกำเข้า"ของชุมชนไทยอาหม

จักรวาลทัศน์ ฟ้า-ขวัญ-เมือง เป็นระบบความเชื่อดั้งเดิมหรือศาสนาดั้งเดิมของชนเผ่าไท

จักรวาลทัศน์ ฟ้า-ขวัญ-เมือง เป็นระบบความเชื่อดั้งเดิมหรือศาสนาดั้งเดิมของชนเผ่าไทซึ่งสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาการของสังคมระยะต้นซึ่งมีการรวบรวมชุมชนย่อยกระชับเข้าเป็นสังคมเดียวโดยที่แต่ละชุมชนยังคงอำนาจอิสระของตนอยู่ ในเอกสารเรื่อง "เลงดอนเจ้าฟ้าผดขวานคำ" ได้กล่าวอย่างชัดเจนถึงนโยบายการรวมกลุ่มหมู่บ้านและการประชุมกลุ่มเจ้าและขุนเมืองต่าง ๆ เพื่อประกอบขึ้นเป็น "เมืองบ้าน"

ปัจจุบันนอกจากไทอาหมในอินเดีย จักรวาลทัศน์ ฟ้า-ขวัญ-เมือง ยังสืบทอดเป็นระบบความเชื่อของกลุ่มไทดำในเวียดนาม ดินแดนของทั้งสองกลุ่มอยู่ชายขอบของกลุ่มไทถิ่นต่าง ๆ เช่นไทใหญ่(ไต) ไทย ลาว ที่รับพุทธศาสนาเป็นระบบความเชื่อหลัก อย่างไรก็ตามในท้องถิ่น ณ ระดับหมู่บ้านของกลุ่มไทถิ่นที่รับพุทธศาสนาก็ยังพบความเชื่อที่สืบทอดมาจากจักรวาลทัศน์นี้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับขวัญ ทั้งนี้เป็นเพราะจักรวาลทัศน์นี้ยังมีความสำคัญต่อการรวบรวมสำนึกของบุคคลกระชับเข้ามาเป็นสำนึกของชุมชนโดยผ่านวิธีการระดมคนหมู่บ้านมาแสดงเจตจำนงแรงกล้าของสังคมร่วมกันในวิกฤตการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะกับในอดีต

นอกจากนี้จักรวาลทัศน์นี้ยังเป็นพื้นฐานทฤษฎีและวิธีการแก้ปัญหาบางอย่างที่ระบบความเชื่อหลักเช่นพุทธศาสนาและระบบความเชื่อสมัยใหม่ เช่นวิทยาศาสตร์รองรับไม่ได้ เพราะการอธิบายสมุทฐานและการแก้ปัญหาที่ขึ้นกับระเบียบสัมพันธ์ระหว่าง ฟ้า-ขวัญ-เมือง อันให้ความสำคัญกับพลังสามารถของชุมชนเป็นอย่างยิ่งนั้นไม่ใช่สิ่งที่พุทธศาสนาหรือวิทยาศาสตร์เน้น

จักรวาลทัศน์ ฟ้า-ขวัญ-เมือง มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว และมีศักยภาพในการกลมกลืนกับระบบความเชื่ออื่น โดยยังคงแก่นสารสำคัญดั้งเดิมไว้

การสร้างจินตภาพเกี่ยวกับโครงสร้างจักรวาลเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของระบบความเชื่อปรากฏอยู่ในระบบความเชื่อโบราณหรือศาสนาดั้งเดิมทั่วไป เมื่อเปรียบเทียบโครงสร้างจักรวาล ฟ้า-ขวัญ-เมือง กับระบบความเชื่อใหญ่ของจีนและอินเดียโบราณ พบว่าแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือโครงสร้างจักรวาลแกนกลางของจีนเป็น ดิน-มนุษย์-ฟ้า ซึ่งมี

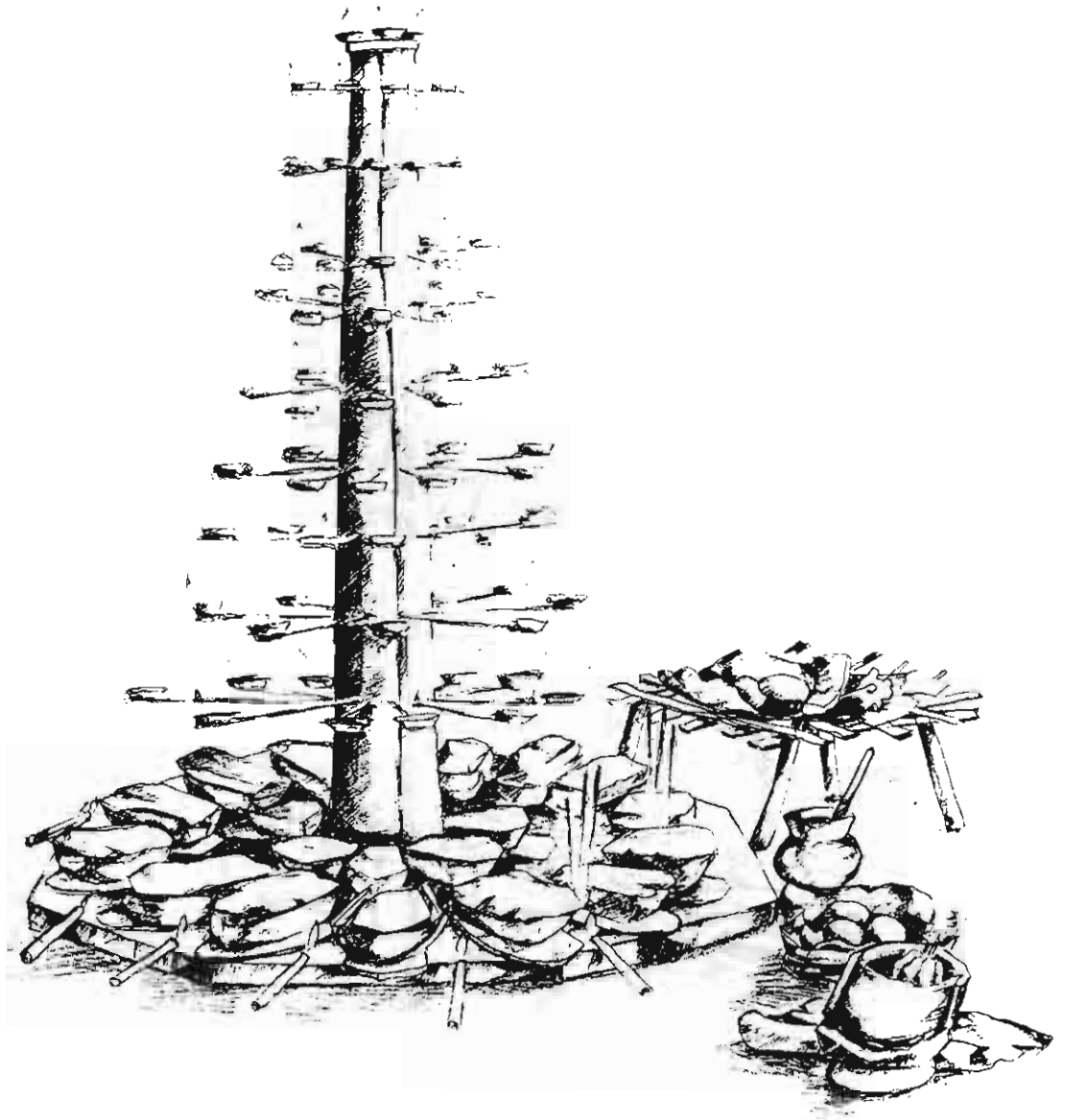
เส้นกลางคือ จักรพรรดิ(ฮ่องเต้) ลากผ่าน ส่วนของอินเดียนั้นแม้ว่ามีความเชื่อหลายยุค และยังแตกต่างกันตามนิกาย แต่โครงสร้างแกนกลางซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมคือ เขาสุเมรุ ที่ถือเป็นแกนหรือเสาค้ำจุนจักรวาล เขาสุเมรุยังลงในเกษียรสมุทร(ทะเลน้ำนม)และชวยอดคู่ผู้ฟ้า หรือสรุปคือ เสาภูเขา-สมุทร

ในประวัติศาสตร์พัฒนาการของโครงสร้างจักรวาลที่ปรากฏในปรัมปราคติต้นกำเนิดของไทอาหม มีร่องรอยว่าได้รับอิทธิพลจากระบบความเชื่ออื่นแทรกอยู่เป็นระยะ ได้แก่ การนับถือแมงมุมเป็นตัวแทนจากฟ้าหรือเทพเจ้าซึ่งคล้ายคลึงกับความเชื่อจีนสมัยราชวงศ์ถัง ลัทธินับถือภูเขาของกลุ่มชนพื้นเมืองที่แพร่อยู่ในเขตเทือกเขาหิมาลัยกระจายมาถึงดินแดนตอนเหนือของกลุ่มน้ำอิรวดีและสาละวินอันน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้าง"ผาคำ" และการปรับเปลี่ยนโครงสร้างจักรวาลส่วนล่างให้มีปู นาค ช้าง รองรับอยู่แทน "ผีนางอิงคี"-แม่ดิน สะท้อนอิทธิพลของศาสนาฮินดูในสมัยที่ไทอาหมยกเข้าสู่ลุ่มน้ำพรหมบุตรแล้ว อย่างไรก็ตามการปรับเปลี่ยนเหล่านี้มีลักษณะกลมกลืนความเชื่ออื่นเข้ามาโดยยังคงรักษาโครงสร้างแกนกลางคือ ฟ้า-ขวัญ-เมือง ไว้ตลอดมา

ศักยภาพในการกลมกลืนกับระบบความเชื่ออื่นของจักรวาลทัศน์ ฟ้า-ขวัญ-เมืองเป็นส่วนสำคัญที่เอื้อให้จักรวาลทัศน์นี้ดำรงอยู่มาได้จนทุกวันนี้ ในไทอาหมจักรวาลทัศน์นี้ยังคงมีพลังเคียงคู่ไปกับศาสนาฮินดูหลายนิกาย ส่วนในสังคมไทยและไทถิ่นต่าง ๆ ที่มีพุทธศาสนาเป็นระบบความเชื่อหลัก ณ ระดับท้องถิ่นจักรวาลทัศน์นี้ก็สามารถดำรงอยู่เป็นระบบความเชื่อย่อย มีเพียงไทดำเท่านั้นที่อาจกล่าวได้ว่าจักรวาลทัศน์นี้ได้ดำรงอยู่อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ ณ ระดับสังคม.

ภาพที่ 5/1 : ชุมบูชาฟ้าหลวง เป็นปะรำทรงแปดเหลี่ยม หลังคามุงหญ้าคาซ้อนกัน
สามชั้น

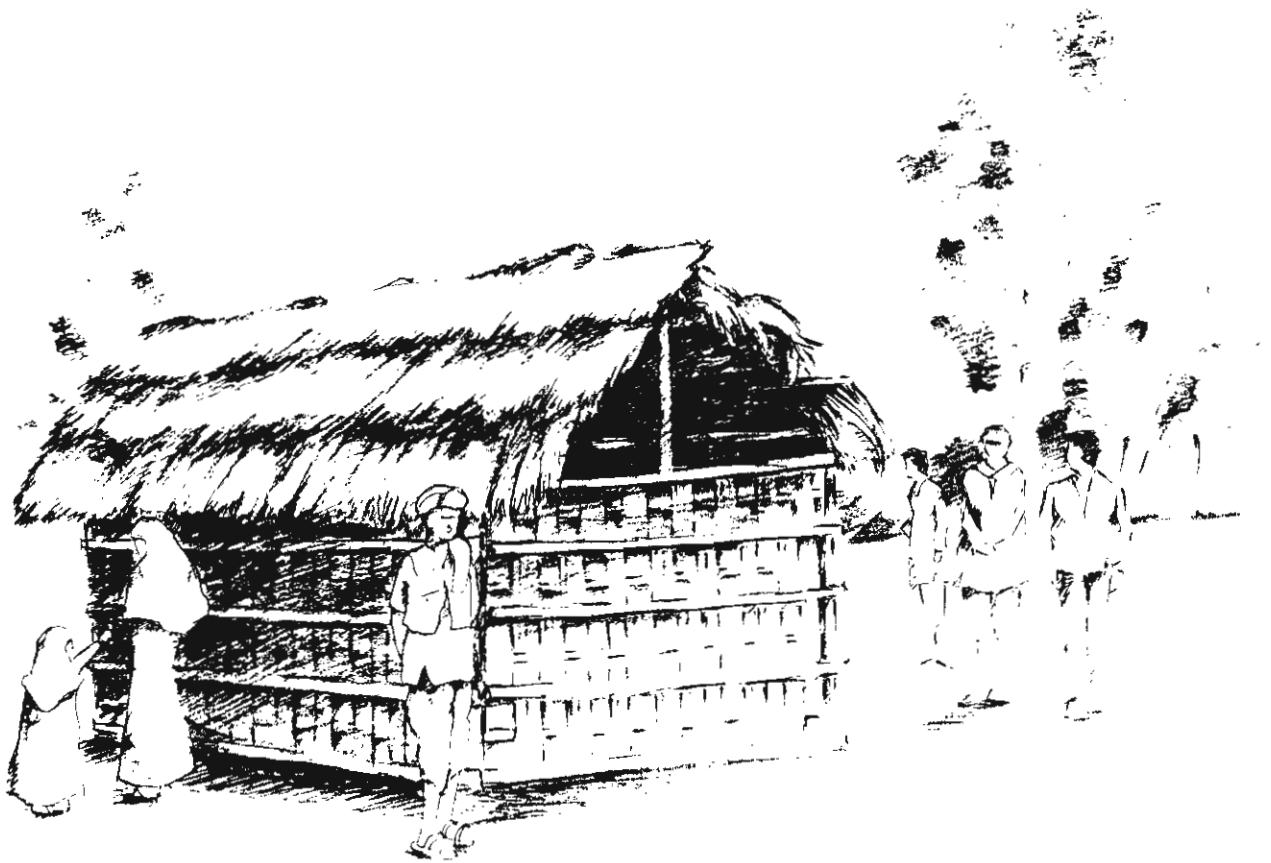

ภาพที่ 5/2 : ภายในซุ้มฟ้าหลวง มีเครื่องบูชาเป็นผางประทีป 101 ดวง

อนันต์ งามดี '๙๒

ภาพที่ 5/3 : ชุมบูชาฟ้าเหนือหัว เชนไห่วเลงดอน เจ้าฟ้าแพด

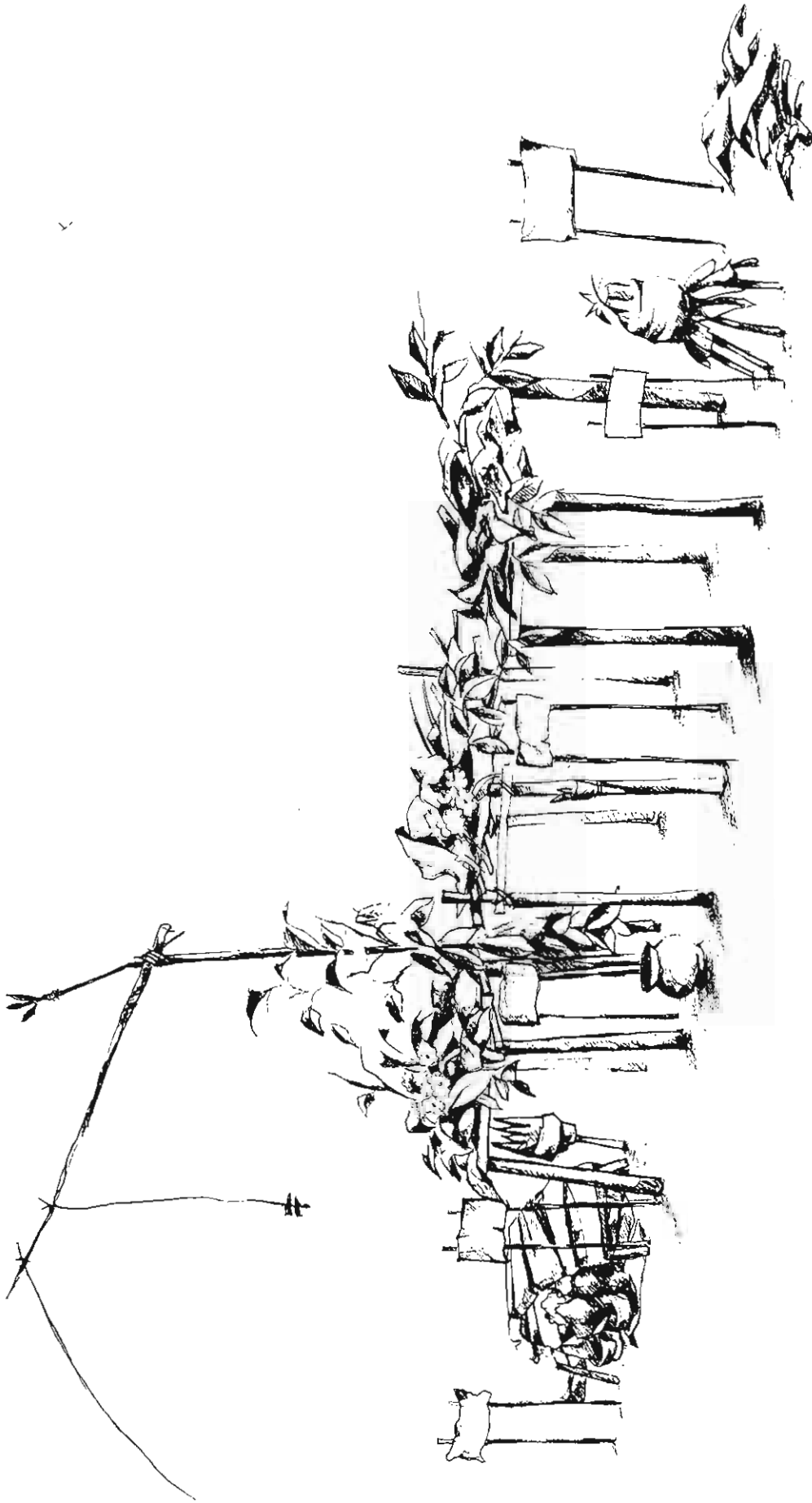

ภาพที่ 5/4 : ชุมบูชาค้า หรือเรือนค้า เช่น "ไห้ว" "ค้าผีเรือน" หรือฝัปรรพชนคือ "ขุนหลวง
ขุนหลาย"

ภาพที่ 5/5 : ภายในเรือนค้ำ

ภาพที่ 5/5 : ภายในเรือนค้ำ จำลองเป็นครัวไฟที่ตั้งไม้ห่างเช่นไหว้ดำ

ภาพที่ 5/6 : ชุมชนชาติแห่งธรรมชาติและพืชพันธุ์ท้องถิ่นอื่น รวมทั้ง "ปู่เสือ" ของไท
จัดริมน้ำได้ต้นไม้ใหญ่

เชิงอรรถ บทที่ 5

1 ประมวลขึ้นจากเอกสารและข้อมูลหลายแหล่ง ที่สำคัญที่สุดได้จากการสัมภาษณ์ ศาสตราจารย์ Cam Trong, ชาวไทดำ, 9-20 กุมภาพันธ์ 2541

2 ร่องรอยของการนับถือฟ้าในฐานะที่เป็นธรรมชาติยังปรากฏอยู่ในประเพณี"กำฟ้า" ในหมู่บ้านคนพวนในประเทศไทย ราวร้อยละแปดแล้วคนพวนเหล่านี้ตั้งหลักแหล่งอยู่ที่แขวง เมืองเชียงขวาง-คำม่วนในภาคเหนือของลาวปัจจุบัน "กำฟ้า"จัดเป็นพิธีกรรมของชาวนา แท้ ๆ เนื่องจากมีจุดประสงค์เพื่อเคารพฟ้าที่อำนวยความสะดวกให้ทำนา เมื่อถึงเดือนสามของทุกปี คนทั้งหมู่บ้านจะพากันเฝ้ารอฟังเสียงฟ้าร้องว่าคงมาจากทิศใด เมื่อฟ้าร้องแรกของปีดังขึ้น เมื่อไร ก็คือการเริ่มพิธีกรรม"กำฟ้า"อันเริ่มด้วยการปิดหมู่บ้าน และ"กำ"คือสงวนสำรวม ไม่ทำการสิ่งใด แล้วทำนายผลผลิตในปีนั้นของหมู่บ้านจากทิศทางที่เสียงฟ้าร้องดังมา

นอกจากนี้ในคัมภีร์ตำราโหราศาสตร์สมัยอยุธยาบางตอนมีบันทึกและแผนภาพวิธีการ ทำนายผลผลิตพืชและเหตุการณ์สังคมด้วยการอ้างอิงกับฟ้า คือประตู่ฟ้าจะเปิดตามทิศต่าง ๆ ที่เสียงฟ้าร้องดังมา ประตู่สวรรค์อยู่จุดกลางและเหนือทุกประตู่ฟ้า คือ ลม ทอง ไฟ ศิลา (หิน) เหล็ก เงิน น้ำ ดิน, โปรดดู นิพัทธ์พร เพ็งแก้ว, "ตำราดาว : การศึกษาเชิง วิเคราะห์," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทอักษรศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538), หน้า 203-204.

<u>อีสาน</u>	<u>บูรพา</u>			<u>ภาคเหนือ</u>
	ดิน	ลม	ทอง	
<u>พายัพ</u>	น้ำ	สวรรค์	ไฟ	<u>ทักษิณ</u>
	เงิน	เหล็ก	ศิลา	
<u>อุดร</u>	<u>ประจิม</u>			<u>หริศ</u>

3บรรจบ พันธุเมธา, กาเลหม่านไต, (กรุงเทพฯ : อรุณ, 2526),

⁴สมปอง ไตคุมแก่น และ รณี เลิศเลื่อมใส, "คำส่งพ่อแม่คืนเมือง," และ คำส่งผู้เฒ่าป๊อก(มรณะ)," ใน "คำร้องในชีวิตและพิธีกรรมชาวไทเหนือ," อ้างแล้ว.

⁵โปรดดู หน้า 124 บทที่ 4

⁶สามารถอ่านนิทานจ้วงได้จาก Kam-Tai Oral Literature, Somsong Burusphat & Megan Sinnott ed. (Mahidol University, 1998), pp.178-195

⁷ชายชื่น คำแดงยอดไธย, "ชนวนขมิ้นวรรณกรรมไต," เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง "การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมไทใหญ่" ณ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ 8-9 สิงหาคม 2537

⁸Linda Wai Ling Young, Shan Chrestomathy, An Introduction to Tai Mau Language and Literature. (Berkeley : University of California, 1985), pp.175-180.

⁹ศุภัญญา ภักธราชัย, "การปรับเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมให้เป็นพุทธ : การศึกษาจากวรรณคดีล้านช้าง," บทความนำเสนอในการประชุมนานาชาติเรื่อง "สังคมพุทธสยามสงบและวิฤต" ณ เมืองแคนดี ประเทศศรีลังกา

¹⁰ผู้วิจัยได้ไปสังเกตการณ์พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ของคนลาวโซ่ง(ไทดำ) และ สอบถามแม่แมค(ผู้ประกอบพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์) ที่จ.เพชรบุรี , 15 กุมภาพันธ์ 2541; พวกเขาเรียกบรรพชนว่า"ผีเรือน"

¹¹Francis Haminton, An Account of ASSAM (1807-1814), 3rd ed. (Gauhati : Department of Historical and Antiquarian Studies, 1987), pp.18-20, เขาเล่าว่าเมื่อเจ้าฟ้าไทอาหมทำพิธีปลุกค้นรุงนี้ จะใส่"จุ่มแสง"ที่คอ และ สะพายดาบ"เฮ็งคาน" มีผ้าโพกหัวประดับขนนก และจะร่วมปลุกพร้อมขุนนางผู้ใหญ่ทั้ง อาณาจักร กองทหารส่วนหนึ่ง และพลเมืองทั้งเมือง .

¹²Aimya Khang Gohain, "Chao-Suo Worship of the Tai Pakhes," Ibid.

¹³ชื่อของอาร์ักษ์เมืองคนนี้ในเอกสาร"พื้นก่อเมือง" และ"อาหมบูรณกิจฉบับพิมพ์ บทที่ 1 ไม่ตรงกัน เมื่อเปรียบเทียบกับ"เลงคอน เจ้าฟ้าแผดขวานคำ"แล้ว ผู้วิจัย

เห็นว่าควรคือ "หุ่นสำงาม" หรือ "หุ่นศาค่า" อยู่ประจำเมืองนอกฟ้าดังกล่าว

¹⁴J.N. Phukan, Romesh Buragohain, Ye Hom Buragohain, Documentary History of the Ahoms vol.1 "Chao-Lung Siu-Ka-, Celebration Committee 770th Anniversary Year of Chao-Lung Siu-Ka-Pha(1997-1998) ,Guwahati, Assam : India, August, 1998, pp.53-54.

¹⁵Aimya Khang Gohain, Ibid.

¹⁶S.K. Borthakur, A. Gogoi, "Note from Botanists' Records: Tai Ahoms of Assam," Ibid.

¹⁷Cam Trong, "Some Question of Ancient History and Culture of the Thai Ethnic Nationality in Vietnam," Proceeding of the Conference on Thai Studies, The Australian National University, Canberra, 3-6 July, 1987 ; ศาสตราจารย์ คำทอง เป็นผู้ที่ค้นคว้าเรื่องเกี่ยวกับคำไปก่าวหน้ามากที่สุด และได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับสังคมบุพกาลที่มีระบบโคตรวงศ์เป็นองค์กรสังคมหรือ"คำ"ซึ่งสืบสร้างขึ้นมาจากตำนานปรัมปราของไทยคำ "คำ"หมายถึงกลุ่มเครือญาติสายเลือดเดียวกันที่ประกอบด้วยคนสามรุ่นเป็นอย่างน้อย อาศัยร่วมกันหลายครอบครัวอยู่ในเรือนหลังยาวเดียวกัน มีประมุขเป็นคนรุ่นปู่ที่ชราที่สุดเรียกว่า"เจ้าคำ" กลุ่มคำนี้จะร่วมกันทำพิธีเช่นไหว้"ผีคำ"หรือบรรพชนของตระกูลโดยมีเจ้าคำเป็นผู้นำ ส่วนการเลี้ยงผีคำประจำวันนั้นเป็นหน้าที่ของผู้หญิง

¹⁸Nagen Hazarika, "ME-DAM-ME-FIE," MONG KUN DAI, Souvenir Me-Dam-Me-Fie, Mangaldai Town, Darang, Assam, 1995.

¹⁹Romesh Buragohain, "The Stated that SIU-KA-PHA created," Paper for the Seminar on the Occasion of 770th Anniversary Celebration of "The State of Tai Language, Script and Culture in the 13th Century" Chiangmai, 26th August, 1998.

²⁰Anthony Diller, "Tai Languages in Assam : Daughters or Ghosts?," Paper on Tai Languages, Linguistics, and Literatures"

in Honor of J.Gedney on his 77th Birthsay, Northern Illinois University

²¹สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, น้ำ บ่อเกิดวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2528)

²²Francis Haminton, Ibid., p.60, เขากล่าวว่า ข้าว Ahudhan คือข้าวเบา ปลุกน้ำร้อน ส่วนข้าว Uridhan คือข้าวหนัก ใช้เวลาปลุกกว่าจะเก็บเกี่ยวได้ 3-4 เดือน ปลุกน้ำหนาว สองพันธุ์ข้าวนี้นำปลุกด้วยการหว่านในที่ลุ่ม

²³สัมภานันท์ Ye Hom Buragohain, ผู้เชี่ยวชาญเอกสารโบราณไทอาหม ประจำ DHAS, ASSAM ที่เชียงใหม่ เมื่อ 26 สิงหาคม 2541.

²⁴ข้อมูลได้จาก สมปอง ไตคุมแก่น และ รณี เลิศเลื่อมใส, ใน"คำร้องในชีวิตและพิธีกรรมชาวไทเหนือ," อ้างแล้ว.

²⁵ในความไทเมือง เล่าว่าเมื่อแรกนั้น ฟ้ายไผ่ออกมาจากดินเหมือนดอกเห็ด ตอนแรกฟ้ายังบางและอยู่ต่ำเตี้ยมาก ครั้นแล้วฟูเข้าไซ้ลมฟ้ายก็ตัด"สายฟ้า"ให้ขาด ฟ้ายร้องครั้นครั้นแล้วลอยขึ้นบน แต่เป็นฟ้าเต็มตาเห็น

²⁶J.N. Phukan, Romesh Buragohain, Ye Hom Buragohain, Documentary History of the Ahoms vol.1 "Chao-Lung Siu-Ka-, Ibid. pp.26-27.

²⁷Annajyoti Gogoi, "Homestead plants of Tai Ahoms," Ibid.; ผู้เขียนบทความฉบับนี้ได้ศึกษาการจัดวางแผนผังที่ดินใช้สอยในครัวเรือนของชาวไทอาหมและจดแผนผังดังกล่าวไว้ในเอกสารสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเคยนำมาเปรียบเทียบการจัดแผนผังที่ดินของครัวเรือนไทใหญ่ในจ.แม่ฮ่องสอนที่เคยมีผู้ศึกษา และของชาว อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ ซึ่งบรรพชนอพยพมาจากสิบสองปันนา พบว่าตำแหน่งการจัดวางยุ้งข้าว คอกวัว สวนผัก และการปลูกไม้ไผ่และต้นหมากริมคูหลังบ้าน ฯลฯ คล้ายคลึงกันแทบทุกประการ ยกเว้นแต่ไทอาหมไม่ระบุที่ตั้งบ่อน้ำประจำครัวเรือนที่ชาวไทเหนือแทบทุกครัวเรือนต้องขุดไว้ใช้เอง การที่กล่าวว่าแผนผังการจัดที่ดินใช้สอยนี้เป็นของไทย เพราะว่าเป็นภาคเหนือของไทยแผนผังแบบนี้ไม่พบในหมู่ชาวเขา.

²⁸สรุปความจาก Dang Ngiem Van, "The Lac Muong (Territorial Pillars), The Power Fetish of Thai Seigneurs และ ที่สัมภาษณ์ศาสตราจารย์ คำจอง ; ในอดีตเมื่อราชาภิเษกเจ้าเมืองไทคำ จะมีการสร้างเรือนสี่เสาขกพื้นสูงขึ้นไป กลางเมือง" ส่วนประกอบของเรือนมีชื่อต่าง ๆ ดังนี้ หลังคาเรียกว่า"ฝาวม(ง่า)เมือง" พื้นว่า"ฟากสอง(รอง)เมือง" ผนังว่า"ฝาบังเมือง" คานและคองเรียก"คางเมือง"และ "คองเมือง" เสาทั้งสี่เรียก"หลักเมือง" ภายในเรือนเรียก"กล่วเมือง(ในเมือง)"มีความหมายถึงฟ้าและไฟ หรือพลเมืองทั้งหมด ที่เรือน(เมือง)นี้เชื่อว่ามีสายที่มองไม่เห็นเชื่อมกับฟ้า ถ้าขวัญของเจ้าเมืองที่หักพังบนสายนี้แตกหนีไป สายเมืองจะแกว่งไกวถึงรอกบนฟ้าที่แดนคูแลอยู่ รอกบนฟ้าก็จะสั่นไหวลงมาถึง"หลักเมือง"(เสาทั้งสี่) แล้วเรือนหรือเมืองทั้งเมืองก็จะสั่นสะเทือนอยู่ไม่เป็นสุข อาจประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เจ้าเมืองป่วยไข้ หรือสูญเสียอำนาจ หรือบ้านเมืองเกิดศึกสงคราม ผลผลิตเสียหาย อดหยากยากแค้น โรคระบาด ระหว่างทำพิธีราชาภิเษก แม่่มจะขึ้นไป"เสน"(กระทำพิธีกรรม)บนนี้ หลังพิธีหมอบเมืองจะรื้อเอา"หลักเมือง"หรือเสาทั้งสี่ไปฝังไว้ที่"สี่แจ(แจ่ง)"หรือมุมเมืองทั้งสี่

เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว ในพิธีราชาภิเษกของไทยอาหมก็ต้องสร้าง"เรือนไม้ก่อ"(สัญลักษณ์ฟ้า-เมืองหรือจักรวาล)เช่นกัน เพื่อทำพิธีขึ้นเรือนอันมีนัยว่า"ขึ้นไปบนฟ้า" จึงกลายเป็น"เจ้าฟ้า"(ตำแหน่งกษัตริย์) แต่เรือนราชาภิเษกของไทยอาหมเป็นเรือนถาวรและใหญ่โตกว่า พิธีราชาภิเษกสมัยคันทันนั้นเจ้าฟ้าต้องขึ้นไปอยู่จริง ๆ หลายวัน

กระนั้นก็ดีแม้ว่าไทยอาหมและไทคำมีโครงสร้างจักรวาลชุดเดียวกันคือ "ฟ้า-ขวัญ-เมือง" แต่ก็มีการละเอียดยแตกต่างกัน อาทิเช่น ของไทคำ ขวัญที่เกาะบนสายเมืองนั้นกล่าวว่าคือขวัญของเจ้าเมืองผู้เดียว แต่ไทยอาหมมีขวัญของสังคมจำนวนมากเกาะอยู่ที่สำคัญคือแม้มีความเชื่อและใช้คำว่า"สายเมือง"เหมือนกัน และไทยอาหมมีพิธีกรรมสำคัญเฉพาะเกี่ยวกับ"สายจึงเมืองคือขวัญ" ขณะที่ไทคำไม่มี อย่างไรก็ตามก็ดึงข้อมูลจากไทคำเป็นองค์ความรู้ของสังคม ผู้วิจัยคิดว่าถ้ามีโอกาสศึกษาจากเอกสารไทคำอาจพบข้อมูลอื่นเพิ่มเติมกว่านี้

อนึ่ง ไทคำยังมีคำเรียกเกี่ยวกับความเชื่อที่ไม่มีในไทยอาหมคือ "แนน" ใช้เรียก

"สายแนน" "หม่อแนน" "ต้นแนน" ได้หลายอย่าง "แนน" หมายถึงชะตาชีวิต ถ้าเป็นสายระดับบุคคล(ที่ต่อจากหัวคนไปบนฟ้า)จะเรียกว่า "สายแนน" ก็ได้

นอกจากนี้ไทคำก็มีคำว่า "หลักเมือง" เรือนที่ว่ำนั้นเรียกรวมว่า "หลักเมือง" ในสัญลักษณ์ความมั่นคงของเมืองก็ได้ และไทคำยังมี "หลักเมือง" ที่เป็นเสาไม้ฝังดินด้วยคำว่า "หลัก" นั้นไทอาหมมี หมายถึงเสาหรือหมุดปักบอกเขต แต่เวลานี้ยังไม่พบหลักฐานของความเชื่อ "หลักเมือง" ในไทอาหม

²⁹น่าสังเกตว่าการอวยพรให้อยู่มั่นเหมือนต้นรู้งไร (ไทร) เหนือผาคำที่ฟ้า แก้วในพิธีปาวมิ่งเจ้าของไทอาหมนั้น รวมความเชื่อเดียวกับพิธีกรรม "เสนหลักมันหลักยิ่น" ที่ลาวโซ่ง (ไทคำ) จ. เพชรบุรี จัดให้คนแก่อายุราว 70-80 ปี ในพิธีจะตั้งหลักมันหลักยิ่นที่เรียกว่า "ต้นไฮฟ้า (ไทร)" อยู่กลางเรือน อันเป็นการจำลองโครงสร้างต้นไทรบนเขาที่เมืองแดน (สวรรค) คำไทคำในเวียคนามเรียกว่า "กอไฮ เมืองฟ้า" ม้ามีปีก (ไทอาหมว่า "ม้าลมบินเป็นปีก) ขอบบินพา "ขวัญ" ของผู้ตายมาแขวนที่ต้นไทรหมี่มานี้ ม้ามีปีกเมื่อบินขึ้นถึงไทรจะกลายเป็น "นกเตี้ย" กินลูกไม้ต่าง ๆ ผู้วิจัยยังพบว่าในเอกสารต้นร่าง "คำร้องในพิธีกรรมชาวเมืองเด็ก" ซึ่งเป็นไทขาว แปลและเรียบเรียงโดย อรรถ นันทจักร อาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อ้างถึงต้นไม้มหัมาแก้วพันกิ่ง (ไทอาหมว่า "แก้วเห็ง คำรุงไร") พร้อมกันนี้ในเอกสาร "คำร้องในชีวิตและพิธีกรรมชาวไทเหนือ" ในบท "คำปลุกต้นไม้" ก็ยังพบความเชื่อเกี่ยวกับต้นสูงไฮ ชาวไทเหนือเชื่อว่าต้นไทรเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์บน "เมืองสาาง" และสาางเป็นผู้นำลงมาให้คนบนโลกปลูก

³⁰Pratashota Buragohain, "Pralung and Ahom," in THE TAI (Journal of the Ban-Ok-Pub-Lik Miong Tai, Purbascha Tai Sahitya Sobha), Paper of International Seminar on Tai Studies, Guwahati, Assam, India, 7-10 Feburary 1995.

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้ารู้สึกยินดีมากที่"งาน"ชิ้นที่ยากและยาวมากนี้สำเร็จลงแล้ว เมื่อมองย้อนกลับไป ไม่น่าเชื่อว่าการค้นคว้าวิจัยเรื่อง"ฟ้า-ขวัญ-เมือง ฯ" ได้กินเวลาในชีวิตข้าพเจ้าไปมากกว่างานที่ข้าพเจ้าเคยคิดว่ารักมากที่สุดเสียอีก แต่ในช่วงเวลาอันระคนทุกข์สุขนี้(หรือความทรงจำแบบนักวิชาการ สมองมีแต่ใจหทัย) ก็นับว่าข้าพเจ้าได้เรียนรู้และสนุกไปอีกแบบหนึ่ง อย่างน้อยที่สุดก็ได้รู้จักคำตอบแบบหนูน้อย"อลิซ" ที่เมื่อใครถามถึงเป้าหมายการเดินทางของเธอที่ไร เธอก็ตอบว่า"เดินถึงไหน ก็ถึงนั่นแหละ"

งานวิจัยนี้ข้าพเจ้าได้ทำงานมาเป็นขั้น ๆ และขั้นหนึ่งก็ได้คำตอบกลับไปทีละนิด เมื่อปีพ.ศ.2536 ข้าพเจ้าได้เริ่มอ่านภาษาไทยจาก"อาหมบูรณจีภาคฟ้า"และ"เพลงหลวง" รวมทั้งเอกสารวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัมปราคติ และได้ทำรายงานประมาณ 60 หน้าออกมาชิ้นหนึ่ง ปีพ.ศ.2537 ข้าพเจ้าได้รับความกรุณาจาก ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และอาจารย์ เรณู วิชาศิลป์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กรรณิการ์ วัฒนเกษม เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สักกระยะหนึ่งอาจารย์สองท่านแรกก็ได้ให้สำเนาเอกสารต้นฉบับตัวเขียนเรื่อง "พื้นก่อเมือง"มา ต้นปีพ.ศ.2538 ข้าพเจ้าเริ่มเก็บข้อมูลโดยได้ไปสัมภาษณ์และร่วมพิธีกรรม"เมคำเมผี"ที่รัฐอุสสัม อินเคีย

ครั้น 9-11 กรกฎาคม ปีเดียวกัน ได้เสนอรายงานเรื่อง"สถานภาพการศึกษาปรัมปราคติไทยาหม"ประกอบการสัมมนาเรื่อง"ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมแนวเศรษฐกิจศาสตร์การเมือง" ณ จ. เชียงใหม่ ครั้นนั้นข้าพเจ้าจำได้ว่านอกจากตกใจกับบรรยากาศคูเคียดคังศึกขุมนุมข้าวบูชจักรของการสัมมนาแล้ว ยังตกใจที่เพิ่งรู้ว่าปรมาจารย์ด้านไทยาหมระดับโลกท่านหนึ่งชี้ว่าปรัมปราคติไทยาหมเพิ่งสร้างขึ้นใหม่ราว 200 ปีมานี้ ที่ร้ายที่สุดคือตอนนั้นข้าพเจ้าก็ยังอ่าน"พื้นก่อเมือง"ให้เข้าใจความหมายหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ไม่ได้ นับเป็นช่วงที่ข้าพเจ้ากลัดกลุ้มใจที่สุดช่วงหนึ่ง

แต่อย่างไรก็ตาม ข้าพเจ้าได้เสนอหลักการวิเคราะห์โครงสร้างจักรวาลเพื่อวิเคราะห์ความคิดความเชื่อ และได้เสนอ โครงสร้างจักรวาลไทยาหมชุดที่หนึ่งออกมาใน

งานสัมมนา ข้าพเจ้าได้เค้าโครงในใจเกี่ยวกับ"ฟ้า-ขวัญ-เมือง"และโดยเปรียบเทียบกับผังหมู่บ้าน ผังเมือง ก็ได้ความคิดเกี่ยวกับลักษณะจักรวาลที่เหมือนเรือน และข้าพเจ้ารู้สึกว่"สายจิ้งเมือง"สำคัญมาก แต่ข้าพเจ้าไม่มีความหมาย พวกไทอาหมเองก็ไม่รู้จัก"สายจิ้งเมือง"แล้ว บางทีในอาหมโบราณจิบอกว่าคือ"จุ่มฟ้ารุ่งแสงเมือง"ด้วยซ้ำไปในตอนแรกข้าพเจ้าหาข้อมูลจากไทใหญ่, ไทเหนือ-ไทมา แต่ไม่พบคำตอบอะไร อาจเป็นเพราะตอนนั้นยังไม่ได้รับข้อมูลที่ศิหรือตรงกับโจทย์เราก็ได้ ต่อมาข้าพเจ้ามุ่งไปที่ไทคำ รู้สึกปลื้มปีติมากที่พบบทความของ"Dang Kghiem Van"(1990)ที่สนับสนุนสมมุติฐานที่ตั้งไว้ แล้วยังให้ความกระจ่างหลายอย่างด้วย นอกจากนี้แล้วข้าพเจ้าพยายามค้นคว้าเกี่ยวกับการตั้งเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ"สายคือเมือง"และ"อินทจิด" รวมถึงความเชื่อเรื่องการตั้งเมืองของลาวในพงสาวดารและตำนานด้วย ช่วงนี้ข้าพเจ้าอ่านและพินิจปริมปราศติของชนชาติไทต่าง ๆ ซ้ำอีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับพยายามอ่าน"พื้นก่อเมือง"และคิดให้ไ้ความหมาย โชคดีที่เวลาเดียวกันข้าพเจ้าได้รับการฝึกสอนวิธีอ่านแบบนักจารึกแท้ ๆ และเรียนรู้ประสบการณ์การอ่านภาษาไทอาหมจากอาจารย์เรณู แล้วข้าพเจ้ายังได้รับทุนอุดหนุนการทำวิทยานิพนธ์จากโครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรม และคำแนะนำที่เป็นทฤษฎีหลักการจากอาจารย์ฉัตรทิพย์อย่างสม่ำเสมอ

เมื่ออ่านและปริวรรต"พื้นก่อเมือง"เสร็จในต้นปีพ.ศ.2539 ข้าพเจ้ามีความมั่นใจมากขึ้นว่โครงสร้างจักรวาลดั้งเดิมของไทที่ไทอาหมรักษาไว้ในรูปปริมปราศติเป็น "ฟ้า-ขวัญ-เมือง" และได้เสนอในการประชุมไทศึกษานานาชาติครั้งที่ 6 ณ จ.เชียงใหม่ 14-17 ตุลาคม 2539 ช่วงเดียวกันก็ประกอบข้อมูลโครงสร้างจักรวาลหลายชุดเข้าเป็นพัฒนาการของโครงสร้างจักรวาลที่สะท้อนพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมเสนอเป็นวิทยานิพนธ์ต่อมหาวิทยาลัยศิลปากร

ในปีพ.ศ.2540 เป็นปีที่ข้าพเจ้ายุ่งยากใจและหมกมุ่นครุ่นคิดเกือบตลอดเวลาอย่างท่ภาษาไทเหนือเรียกว่า"ค้างใจ" เพราะข้าพเจ้าได้รับโจทย์ใหญ่ให้อธิบายนามธรรมหรือระบบความคิดความเชื่อของรูปธรรมคือโครงสร้างจักรวาล ข้าพเจ้าต้องอ่านเอกสารต้นฉบับตัวเขียนภาษาไทอาหมเรื่อง"เลงคอน เจ้าฟ้าแผดขวานคำ" ฯลฯ ก่อนที่จะเขียนบทที่ 5 ของผลงานการวิจัยนี้ ข้าพเจ้าต้องสะสมข้อมูล แล้ววิเคราะห์และเขียนหัวข้อย่อย

แต่ละหัวข้อมาก่อนเช่น "คำ" "เสียง" "สวาง" ฯลฯ แล้วจึงได้คัดเฉพาะใจความสำคัญและเชื่อถือได้ออกมาเสนอ

ในปีพ.ศ. 2541 ข้าพเจ้ามีโอกาสที่ได้รับการสนับสนุนให้ได้เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมจากคนไทยคนอื่น เช่น ได้เรียนรู้และทำงานร่วมกับศาสตราจารย์คำจอง และคุณสมปอง ไตคุมแก่น รวมทั้งได้อ่านข้อมูลสำคัญ ๆ จากเอกสารต้นร่างเช่น "คำร้องในชีวิตและพิธีกรรมชาวไทเหนือ" ของคุณ สมปอง เอกสารต้นร่าง "คำร้องในพิธีกรรมชาวเมืองเล็ก" ของ ผศ.อรรถ นันทจักร หมายความว่าข้าพเจ้าได้ทำงานแง่ไทเปรียบเทียบมากขึ้นอันเป็นผลคือเรื่องการค้นคว้าวิจัย แม้ในเดือนสิงหาคมที่ผ่านมาก็ยังแก้ไขเพิ่มเติมงานวิจัยอยู่เพราะได้ข้อมูลใหม่ที่เป็นเอกสารต้นฉบับตัวเขียนไทอาหมมา

จนกระทั่งถึงตุลาคม 2541 งานวิจัยนี้ก็สำเร็จลง มีบุคคลมากมายที่ข้าพเจ้าระลึกถึงการเอาใจใส่และหนุนช่วย และข้อมูลอันมีค่าทางวิชาการของพวกเขา นอกจากที่กล่าวนามมาแล้ว ข้าพเจ้าขอขอบคุณ ศาสตราจารย์.ดร.ประเสริฐ ณ นคร อาจารย์อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว คุณวิฑูร บัวแดง ศาสตราจารย์.ดร.ชลธิรา สัตยวัฒนา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมพงศ์ วิทศักดิ์พันธ์ อาจารย์ เรณู อรรฐาเมษฐ์ อาจารย์ยุพิน เข้มมุก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลัทธิง คงชนะ คุณไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว นอกจากนี้ก็ขอขอบคุณเป็นพิเศษแด่ผู้ว่าคาภาพประกอบอันสวยงามให้ตลอดเล่มคือ คุณอุษมาติแสงแก และคุณสรเรณู คีวงดี ที่ช่วยประสานงานจัดการให้แทบทุกสิ่งทุกอย่าง

รณิ เลิศเลื่อนใส

ตุลาคม 2541